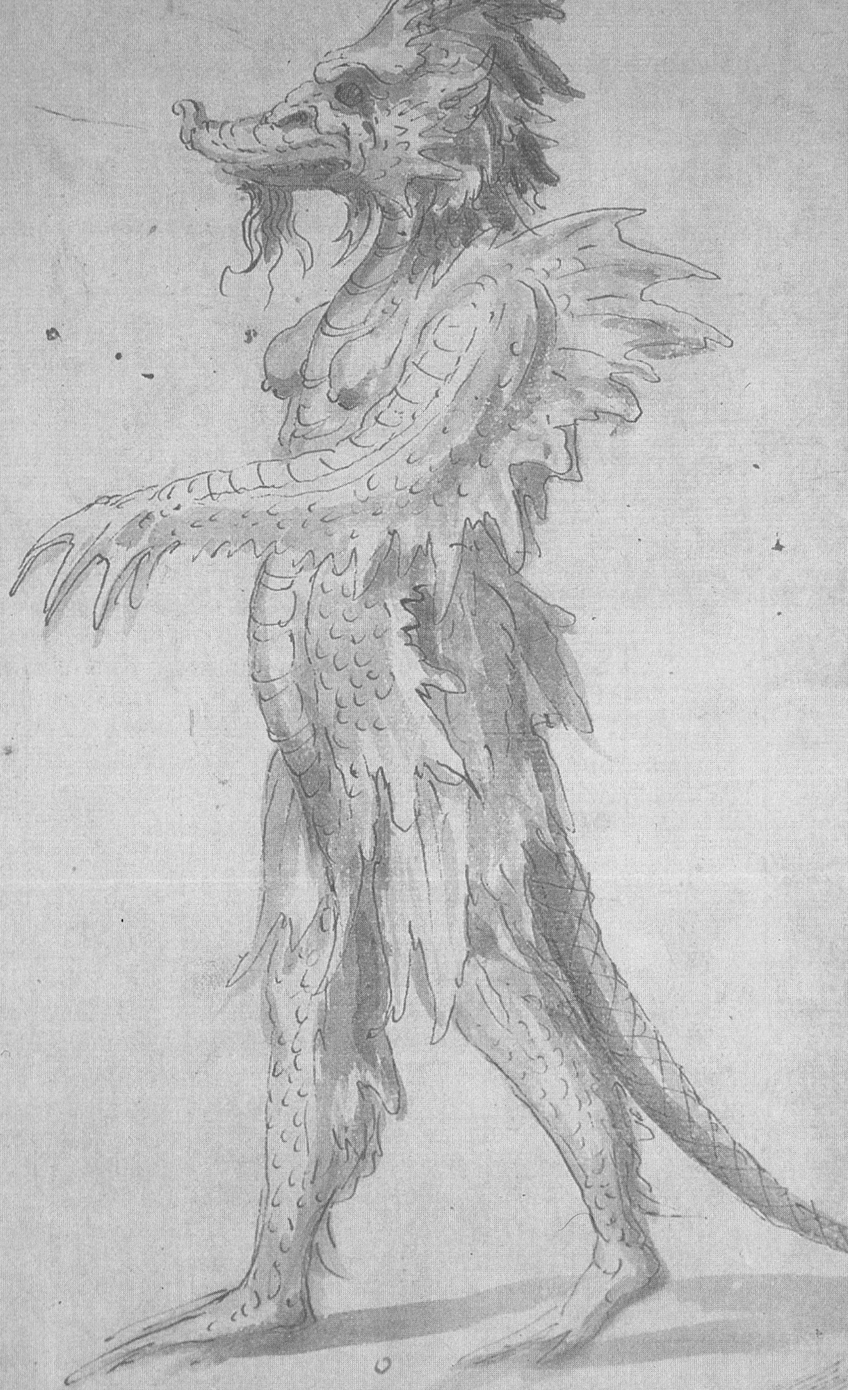
Jorge Luis

BORGES

PRAMANYTŲ BŪTYBIŲ KNYGA

Jorge Luis

BORGES

kartu su Margarita Guerrero

PRAMANYTŲ BŪTYBIŲ KNYGA

TRUMPOJI PROZA

IŠ ISPANŲ KALBOS VERTĖ LINAS RYBELIS

LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA

VILNIUS

UDK 860(82)-3
Bo-275

Versta iš:
Jorge Luis Borges,
El libro de los seres imaginarios,
Buenos Aires, Kier, 1967
EL LIBRO DE LOS SERES IMAGINARIOS

KNYGOS APIPAVIDALINIMUI PANAUDOTI
GIUSEPPE'ĖS ARCIMBOLDO (1527–1593) KŪRINIAI

KNYGOS LEIDIMĄ RĖMĖ
KULTŪROS RĖMIMO FONDAS

ISBN 978-9986-39-559-1

Pratarmė

Kaip žinoma, pasaulyje esama tam tikro tingaus malonumo, kuris pasireiškia bevertės ir neįprastos erudicijos kaupimu. Šio veikalo sudarymas ir vertimas kaip tik mums suteikė tokį malonumą, todėl tikimės, jog skaitytojas patirs nors šiek tiek mus užplūsdavusio džiaugsmo, kai rausdavomės draugų bibliotekų ir skliautuotų Nacionalinės bibliotekos (*Biblioteca Nacional*) labirintų lentynose ieškodami senų autorių darbų ir painių nuorodų. Padarėme, ką galėjome, kad atsektume visus mūsų cituojamos medžiagos šaltinius ir išverstume originalus, parašytus viduramžių lotynų, prancūzų, vokiečių, italų ir ispanų kalbomis. Labiausiai mums pravertė, kaip įprasta, Lemprière'o[1], Loebo ir Bohno serijos klasikų kūriniai. Grumdamiesi su mums neįveikiamomis Rytų kalbomis, esame dėkingi už herakliškas tokių mokslo vyrų kaip Gilesas[2], Burtonas[3], Lane'as[4], Waley'is[5] ir Scholemas[6] pastangas.

Pirmąsyk ši knyga su aštuoniasdešimt dviem straipsniais apie pramanytus gyvūnus pasirodė Meksikoje 1957 metais. Anuomet ji vadinosi „Fantastinės zoologijos vadovu" (*Manual de zoología fantástica*). 1967 metais Buenos Airėse išėjo trisdešimt keturiais straipsniais papildytas antras leidimas, pavadintas „Pramanytų būtybių knyga" (*El libro de los seres imaginarios*). Dabar, rengdami naują leidinį anglų kalba, mes pakeitėme nemažai ankstesnių straipsnių, taisydami, išplėsdami ar peržiūrėdami medžiagą, ir taip pat įtraukėme keletą visai naujų dalykų. Šį leidinį sudaro šimtas dvidešimt straipsnių.

Mes nuoširdžiai dėkojame už pagalbą Marianai Skedgellai, E. P. Duttono leidyklos atstovei, ir José Edmundo Clemente'i, Argentinos Nacionalinės bibliotekos direktoriaus pavaduotojui.

J. L. B., N. T. di G.

Buenos Airės, 1969 m. gegužės 23 d.

Pratarmė 1967 metų leidimui

Į tokio pavadinimo knygą galėtume pagrįstai įtraukti princą Hamletą, tašką, liniją, paviršių, n-matmenų hiperplokštumas ir hipertūrius, visus bendrinius terminus, galbūt kiekvieną iš mūsų ir dievybę. Žodžiu, visų dalykų sumą – visatą. Vis dėlto mes pasitenkinome tuo, ką mums iškart sako žodžiai „pramanytos būtybės", ir sudarėme visų keistų būtybių, žmogaus vaizduotės sugalvotų laike ir erdvėje, vadovą.

Kaip nežinome visatos prasmės, taip nežinome ir drakono prasmės, tačiau drakono vaizdinys slepia savyje kažką tokio, kas artima žmogaus vaizduotei, todėl drakonas sutinkamas įvairiausiose vietose ir skirtingais laikais.

Neišvengiama, kad panašaus pobūdžio knyga yra neužbaigta; kiekvienas naujas leidinys yra būsimų leidinių pagrindas, o pastarieji patys gali tęstis iki begalybės.

Mes kviečiame potencialų Kolumbijos ar Paragvajaus skaitytoją atsiųsti mums vietinių pabaisų vardus, tikslų jų aprašą ir būdingiausius bruožus.

Kaip ir visi mišrūs rinkiniai – neišsemiami Roberto Burtono[7], Frazerio[8] ar Plinijaus[9] veikalai – „Pramanytų būtybių knyga" nėra skirta greitam skaitymui; priešingai, mes pageidautume, kad skaitytojas pasinertų į atsitiktinai atverstą puslapį lyg į kintančių atvaizdų žaismą kaleidoskope.

Šiam rinkiniui medžiagos sėmėmės iš įvairiausių šaltinių; jie nurodomi kiekviename straipsnelyje. Tebūnie mums atleista, jeigu ką nors praleidome.

J. L. B. M. G.
Martinesas, 1967 m. rugsėjis.

Pratarmė 1957 metų leidimui

Mažas vaikas pirmąsyk nuvedamas į zoologijos sodą. Šis vaikas gali būti bet kuris iš mūsų, ar, kitaip sakant, mes kadaise buvome vaikai ir tai užmiršome. Tame sode – grėsmingame sode – vaikas mato tikrus gyvūnus, kurių jis dar niekada nebuvo matęs: jaguarus, grifus, bizoną ir – tai išvis keisti padarai – žirafas. Pirmąkart gyvenime jį pribloškia gyvūnijos įvairovė, ir šis reginys, užuot kėlęs nerimą ar baimę, jam yra smagus. Toks smagus, kad eiti į zoologijos sodą tampa ar laikoma vienu iš didžiausių vaikystės malonumų. Kaip mes galėtume paaiškinti šitą kasdienį ir kartu mįslingą dalyką?

Žinoma, mes galime jį neigti. Galime manyti, kad vaikai, staiga nutempti į zoologijos sodą, savo laiku taps neurastenikais, ir iš tiesų – vargu ar yra vaikų, kurie nebūtų lankęsi zoologijos sode, ir suaugusiųjų, kurie nebūtų neurastenikai. Leistinas ir teiginys, kad visi vaikai pagal apibrėžimą yra tyrinėtojai, todėl atrasti kupranugarį savaime yra neką keisčiau nei atrasti veidrodį, vandenį ar laiptus. Taip pat galima teigti, kad vaikas pasitiki tėvais, kurie vedasi jį į vietą, kur daugybė gyvūnų. Be to, pliušinis tigras ir tigrų piešiniai enciklopedijose kažkaip išmokė jį be baimės žvelgti į gyvą tigrą. Platonas (jeigu jį pakviestume įsitraukti į šią diskusiją) mums pasakytų, kad vaikas jau yra matęs tigrą idealiųjų provaizdžių pasaulyje, o dabar jį pamatęs tiesiog atpažįsta. Schopenhaueris (tai dar nuostabiau) mums pasakytų, kad vaikas be baimės žvelgia į tigrą todėl, kad suvokia, jog jis – tai tigras, o tigras – tai jis, ar, tiksliau, kad ir jis, ir tigras tėra tos pačios vidinės esmės, Valios, apraiškos.

Tačiau dabar pereikime nuo realaus prie mitologinio zoologijos sodo – sodo, kuriame gyvena ne liūtai, o sfinksai, grifai ir kentaurai. Šio antro zoologijos sodo populiacija turėtų gerokai

pralenkti pirmojo, nes pabaisa tėra tikrų būtybių dalių junginys, o galimų kombinacijų skaičius yra kone begalinis. Kentauras yra žmogaus ir arklio hibridas, Minotauras – buliaus ir žmogaus (Dante įsivaizdavo jį žmogaus galva ir buliaus kūnu), ir, šitaip perstatinėdami dalis, mes galėtume gauti nesuskaičiuojamą pabaisų margumyną – žuvų, paukščių ir roplių derinius, kuriems nebūtų galo, jei ne mūsų nuobodulys ar dygėjimasis. Tačiau taip nėra; mūsų pabaisos gimtų negyvos, ir ačiū dievui. Flaubert'as „Šventojo Antano gundymo" pabaigoje subūrė visą antikos ir viduramžių pabaisų rinkinį ir pamėgino, – taip teigia jo kūrybos aiškintojai, – išgalvoti keletą naujų; gauti rezultatai vargu bau ar daro įspūdį ir tik kelios jų iš tiesų dirgina mūsų vaizduotę. Bet kuris sklaidantis šio vadovo puslapius greit įsitikins, kad sapnų zoologija yra kur kas skurdesnė už Kūrėjo zoologiją.

Kaip nežinome visatos prasmės, taip nežinome ir drakono prasmės, tačiau drakono vaizdinys slepia savyje kažką tokio, kas artima žmogaus vaizduotei, todėl drakonas sutinkamas skirtingose vietose ir skirtingais laikais. Jis yra, taip sakant, dėsninga, o ne trumpalaikė ar atsitiktinė pabaisa, tokia kaip trigalvė chimera ar katoblepas.

Savaime suprantama, mes puikiai suprantame, kad ši knyga, galbūt pirmoji panašaus žanro, neaprėpia visos pramanytų būtybių įvairovės. Išnaršėme antikos ir Rytų literatūras, bet manome, kad mūsų tema gali tęstis be galo, be krašto.

Mes sąmoningai praleidome daugelį legendų apie žmones virstančius žvėrimis: apie *lobisón*, vilkolakius ir panašius dalykus.

Mes norėtume padėkoti už suteiktą pagalbą Leonorai Guerrero de Coppolai, Alberto D'Avilai ir Rafaeliui Lópezui Pellegriui.

J. L. B. M. G.
Martinesas, 1957 m. sausio 29 d.

A Bao A Ku

Jei norite išvysti nuostabiausią pasaulio peizažą, turite užlipti į Pergalės bokšto viršūnę Čitore. Ten nuo apskritos terasos jūsų akims atsivers visas horizontas. Į terasą veda sraigtiniai laiptai, tačiau tik tie, kurie netiki legenda, drįsta jais pasikelti į viršų. O legenda tokia:

Nuo amžių amžinųjų ant Pergalės bokšto laiptų gyvena žmogaus sielos atšešėliams jautri būtybė – A Bao A Ku. Ji daugiausia laiko snūduriuoja ant pirmojo laiptelio ir, tik žmogui priartėjus, ji paslaptingai atgyja ir ima dulsvai švytėti iš vidaus. Kartu jos kūnas ir beveik permatoma oda ima judėti. Bet vos tik kažkas pradeda lipti laiptais, A Bao A Ku pabunda sąmoningam gyvenimui ir įsitaiso sekti lankytojui iš paskos, laikydamasi lenktų ir ištisų maldininkų kartų nusvidintos laiptų pusės. Sulig kiekvienu laipteliu būtybės spalva sodrėja, forma tobulėja, o melsva šviesa vis labiau stiprėja. Bet galutinį pavidalą ji įgauna tik ant paskutinio laiptelio, jei lipantysis yra pasiekęs Nirvaną ir jo veiksmai nemeta šešėlio. Kitaip A Bao A Ku, nepasiekusi viršaus, sustingsta lyg paralyžiuota, jos kūnas taip ir lieka neužbaigtas, spalva ima blėsti, o šviesa – virpėdama gesti. A Bao A Ku kenčia negalėdama susiformuoti iki galo, o jos aimana yra vos girdima ir primena šilko šlamesį. Jos gyvenimas yra labai trumpas, nes, maldininkui nulipus, A Bao A Ku apsisuka ir riste nusirita žemyn iki pirmojo laiptelio, kur, išsekusi ir kone beformė, laukia kito lankytojo. Sakoma, kad jos čiuptuvėliai išryškėja tik užkopus iki vidurio. Dar sakoma, kad ji mato visu kūnu ir yra švelni it persiko odelė ją palietus.

Per daugelį amžių A Bao A Ku terasą pasiekė tik vieną kartą.

Šią legendą pateikia C. C. Iturburu[10] jau klasika tapusio veikalo „Apie malajų raganystę" priede.

Abtu ir Anet

Anot egiptiečių mitologijos, Abtu ir Anet yra dvi tapačios ir šventos žuvys, plaukiančios ir nardančios saulės dievo Ra laivo priešakyje, kad perspėtų jį apie pavojų. Dieną laivas plaukia dangumi nuo rytų iki vakarų, nuo sutemų iki aušros, o naktį plaukia po žeme priešinga kryptimi.

Amfisbena

„Farsalijoje" (IX, 701–728) išvardytos tikros ar pramanytos gyvatės, kurias Katono kariai sutiko žygiuodami per svilinantį Afrikos dykumų karštį. Tarp jų yra Parijas, „kurs patenkintas uodega prarausia kelią" (arba kaip rašė XVI a. ispanų poetas, „kurs juda stačias it lazda"), ir sparnuotasis Jakulis, „nuo medžių skriejantis strėle", ir „žiaurioji Amfisbena, išlenkusi dvi galvas". Plinijus (*Naturalis Historia*, VIII, 85) ją apibūdina bemaž tais pačiais žodžiais ir priduria: „Lyg jai būtų negana vienos ryklės nuodams išspjauti." Brunetto Latinio[11] „Lobynas" (*Tesoro*) – enciklopedija, kurią Latinis septintame „Pragaro" rate rekomendavo savo buvusiam mokiniui – yra ne tokia žodinga ir aiškesnė: „Amfisbena yra dvigalvė gyvatė, kurios viena galva savo vietoje, kita – uodegoje; abiem ji gali gelti, vikriai šliaužia, o jos akys žiba it žvakės." XVIII amžiuje seras Thomas Browne'as[12] savo knygoje *Pseudodoxia Epidemica*[13] (1646) pažymėjo, kad nėra gyvūno, neturinčio viršaus, apačios, priekio, nugaros, kairės bei dešinės, ir neigė amfisbenos egzistavimą, „nes juslės abiejuose galuose paverčia juos abu priekinėm dalim, o tai neįmanoma... Ir todėl ši išmonė, priskirianti galvą abiem galams, yra nevykusi..." Amfisbena graikų

kalba reiškia „judanti abiem kryptim". Antilų salose ir kai kuriose Amerikos srityse šitaip vadinamas roplys, vietinių vadinamas *doble andadora* (šmaižiotoja), „dvigalve gyvate" ir „skruzdžių mote". Sakoma, kad ją maitina skruzdėlės. Be to, perpjovus ją pusiau, abi dalys vėl susijungia.

Jau Plinijus garsino amfisbenos gydomąsias savybes.

Anamo[14] tigrai

Anamitų įsivaizdavimu, tigrai arba tigruose įsikūnijusios dvasios valdo keturias pasaulio kryptis. Raudonasis tigras valdo Pietus (kuriems skirta vieta žemėlapių viršuje); jam priklauso vasara ir ugnis. Juodasis tigras valdo Šiaurę; jam priklauso žiema ir vanduo. Mėlynasis tigras valdo Rytus; jam priklauso pavasaris ir augalai. Baltasis tigras valdo Vakarus; jam priklauso ruduo ir metalai.

Už šiuos keturis Pagrindinius tigrus viršesnis yra Geltonasis tigras, esantis viduryje ir valdantis kitus, lygiai kaip imperatorius esti Kinijos viduryje, o Kinija – pasaulio viduryje. (Todėl ji vadinama Vidurio valstybe; štai kodėl ji jėzuitų ordino tėvo Ricci'o[15] XVI amžiuje nubraižytame pasaulio žemėlapyje, skirtame kinams mokyti, vaizduojama per vidurį.)

Laozi[16] pavedė Penkiems tigrams kovoti su demonais. Vienoje Anamo maldoje, kurią į prancūzų kalbą išvertė Louisas Chochodas[17], prašoma Penkių dangiškųjų tigrų pagalbos. Šis prietaras yra atkeliavęs iš Kinijos; sinologai rašo apie Baltąjį tigrą, valdantį tolimą vakarinių žvaigždžių sritį. Pietūs, anot kinų, priklauso Raudonajam paukščiui; Rytai – Mėlynajam drakonui; Šiaurė – Juodajam vėžliui. Kaip matome, nors anamitai išsaugojo spalvas, bet visus gyvūnus suvienodino.

Bilai, Vidurio Indijos tauta, tiki tigrų pragaru; malajai pasakoja apie džiunglių miestą, kurio sijos – iš žmonių kaulų, sienos – iš žmonių odos, pastogės iš žmonių plaukų; šį miestą pastatė ir jame gyvena vieni tigrai.

Antrininkas

Antrininko vaizdinys, kurį įteigė ar paakstino veidrodžio ir vandens atspindžiai bei dvyniai, yra būdingas daugeliui šalių. Visai gali būti, kad jis įkvėpė tokius posakius kaip Pitagoro „Draugas yra mano antrasis aš" ar Platono „Pažink patį save". Vokietijoje antrininkas vadinamas *Doppelgänger,* tai reiškia „antražengis". Škotijoje jis yra *fetch,* ateinantis nusinešti (*fetch*) žmogaus į mirtį; dar vienas škotų žodis *wraith* apibūdina vaiduoklį, kurį, manoma, žmogus mato kaip savo tikslų atvaizdą prieš mirtį. Vadinasi, susitikimas su antrininku pranašauja nelaimę. Tragiška Roberto Louiso Stevensono baladė „Tikondaroga" atpasakoja šia tema legendą. Taip pat prisiminkime keistą Rossetti[18] paveikslą („Kaip jie susitiko su pačiais savimi"), kur įsimylėjėlių pora užklumpa pačius save gūdžioje girios prietemoje. Dar galima pateikti pavyzdžius iš Hawthorne'o[19] („Houvo maskaradas"), Dostojevskio, Alfredo de Musset[20], Jameso[21] („Linksmasis kampelis"), Kleisto[22], Chestertono („Bepročių veidrodis") ir Hearno[23] („Kelios kinų šmėklos").

Senovės egiptiečiai tikėjo, kad antrininkas, „ka", yra tiksli žmogaus kopija tokia pat eisena ir drabužiais. Ne tik žmonės, bet ir dievai, žvėrys, akmenys ir medžiai, kėdės ir peiliai turi „ka", kurie yra nematomi; tik keli žyniai, galėję matyti dievų antrininkus, buvo dievų apdovanoti gebėjimu matyti ateitį ir praeitį.

Žydams antrininko pasirodymas nebuvo artėjančios mirties ženklas. Priešingai, jis liudijo, kad žmogus įgijo galią pranašauti. Bent taip jau aiškina Gershomas Scholemas. Vienoje Talmudo legendoje pasakojama istorija apie žmogų, kuris ieškojo Dievo ir sutiko patį save.

Edgaro Allano Poe apsakyme „Viljamas Vilsonas" antrininkas yra pagrindinio veikėjo sąžinė. Jis nužudo ją ir žūsta pats. Panašiai ir Dorianas Grėjus Wilde'o romane peiliu persmeigia savo portretą ir miršta. Yeatso eilėse antrininkas yra kita mūsų pusė, mus papildanti priešybė, kuria mes nesame ir niekad nebūsime.

Plutarchas rašo, kad karaliaus pasiuntinį graikai vadino „antruoju aš".

Aštuonlypė gyvatė

Aštuonlypė gyvatė iš Košio (Koshi) japonų mistinėje kosmogonijoje išsiskyrė savo niaurumu. Turėjo ji aštuonias galvas ir aštuonias uodegas; jos akys buvo tamsiai raudonos it žieminės vyšnios, ant jos keteros augo pušys ir samanos, o nuo kiekvienos galvos sviro kuplios eglės. Kai ji šliaužė, kūnu užklodavo aštuonis slėnius ir kalnus, o jos pilvas visad buvo aptaškytas krauju. Ši pabaisa per septynerius metus surijo septynias merginas, karaliaus dukteris, o aštuntaisiais jau taisėsi suryti jaunėlę, vardu Ryžių Lauko Šukos. Karalaitę išgelbėjo dievas, vardu Narsusis Greitasis Veržlusis Vyras. Šis didvyris surentė apvalų medinį aptvarą su aštuoneriais vartais ir aštuoniomis pakylomis, po vieną kiekvieniems vartams. Ant pakylų jis užritino ryžių alaus statines. Aštuonlypė gyvatė atšliaužė ir, godžiai išlyžčiojusi alų, greit užmigo. Tada Narsusis Greitasis Veržlusis Vyras nukirto jai galvas. Iš

aštuonių kaklų plūstelėjo kraujas. Gyvatės uodegoje buvo rastas kardas, kurį lig šiol žmonės garbina Didžiojoje Atsutos Šventykloje. Visa tai nutiko ant kalno, anksčiau vadinto Gyvatės Kalnu, o dabar – Aštuonių Debesų Kalnu. Japonijoje skaičius aštuoni yra magiškas ir reiškia „daug", lygiai kaip keturiasdešimt („Kai keturiasdešimt žiemų apsiaus tavo garbanas") Elžbietos laikų Anglijoje. Japonų popieriniai pinigai dar ir šiandien mini, kaip buvo nugalėta Gyvatė.

Savaime suprantama, kad gelbėtojas vedė išgelbėtąją, lygiai kaip graikų mite Persėjas susituokė su Andromeda.

Pateikdamas angliškąjį senovės japonų kosmogonijų ir teogonijų („Šventieji japonų raštai") vertimą, Postas Wheeleris[24] prisimena analogišką legendą apie graikų mitų hidrą, apie skandinavų Fafnirą[25] ir apie egiptiečių deivę Hatorą[26], kurią vienas dievas nugirdė kruvinai raudonu alumi, kad išgelbėtų žmoniją nuo pražūties.

Bahamutas

Gandas apie begemotą pasiekė ir Arabijos tyrus, kur vietos gyventojai pakeitė ir sutaurino jo įvaizdį. Iš hipopotamo ar dramblio jie pavertė jį žuvimi, plaukiojančia bedugnėje jūroje; ant žuvies jie pastatė jautį, ant jaučio – rubino kalną, ant kalno – angelą, ant angelo – šešis pragarus, ant pragarų – žemę, ant žemės – septynis dangus. Musulmoniška tradicija byloja:

> Dievas sukūrė žemę, bet žemė neturėjo pagrindo, todėl po žeme jis sukūrė angelą. Bet angelas neturėjo pagrindo, todėl po angelo kojomis jis sukūrė rubino uolą. Bet uola neturėjo pagrindo, todėl po uola jis sukūrė jautį su keturiais tūkstančiais akių, ausų,

šnervių, nasrų, liežuvių ir kojų. Bet jautis neturėjo pagrindo, todėl po jaučiu jis sukūrė žuvį Bahamutą, o po žuvimi – vandenį; po vandeniu plyti tamsa, o toliau žmogaus protas nesiekia.

Pasak kitų, žemė stovi ant vandens, vanduo – ant uolos, uola – ant jaučio kaktos, jautis – ant smėlio, smėlis – ant Bahamuto, o Bahamutas – ant troškaus vėjo, o troškus vėjas – ant rūko. Kas yra po rūku – nežinia.

Toks milžiniškas ir akinantis yra Bahamutas, kad žmogaus akys jo neaprėpia. Visos žemės jūros, jeigu supiltum jas į vieną šios žuvies šnervę, būtų ne didesnės už garstyčios grūdelį dykumoje. 496 naktyje iš „Tūkstantis ir vienos nakties" pasakojama, kad Isai (Jėzui) buvo leista pamatyti Bahamutą ir kad, suteikus šią malonę, Isa parpuolė apalpęs ir tris dienas bei naktis gulėjo be sąmonės. Šios pasakos tęsinys yra toks: po neišmatuojama žuvimi telkšo jūra, o po jūra verias oro bedugnė, po oro bedugne – ugnis, po ugnimi – gyvatė, vardu Falak, o jos nasruose liepsnoja šeši pragarai.

Atrodo, kad vaizdinys, jog uola slūgso ant jaučio, jautis – ant Bahamuto, o Bahamutas – ant dar kažko, yra kosmologinio Dievo egzistavimo įrodymo pavyzdys. Šis įrodymas teigia, jog kiekviena priežastis turi ankstesnę priežastį ir taip toliau, todėl, blogajai begalybei išvengti, būtina pirmoji priežastis.

Baldandersas

Mintis apie baldandersą (vokiškas žodis, verstinas kaip „jau kitas" arba „kassyk jau kažkas kitas") kilo šauniajam Niurnbergo batsiuviui Hansui Sachsui (1494–1576), kai šis perskaitė „Odisėjos" epizodą apie tai, kaip Menelajus sučiumpa egiptiečių dievą

Protėją[27], kuris pavirsta liūtu, gyvate, pantera, didžiuliu šernu, medžiu ir upokšniu. Praėjus maždaug devyniasdešimt metų po Sachso mirties, Baldandersas vėl pasirodo paskutinėje fantastinio-pikareskinio Grimmelshauseno[28] romano „Simplicisimo nuotykiai" (1669) knygoje. Miško vidury herojus užtinka akmeninę statulą, kurią jis palaiko senovinės vokiečių šventyklos stabu. Jis paliečia statulą ir šioji jam pasako esanti Baldandersas ir tuoj po to virsta žmogumi, ąžuolu, kiaule, riebia dešra, dobilų lauku, mėšlu, gėle, žydinčia šaka, šilkmedžiu, šilkiniu gobelenu ir daugybe kitų daiktų bei padarų, kol galiausiai atvirsta žmogumi. Žmogaus pavidalu Baldandersas moko Simplicisimą meno „kalbėtis su daiktais, iš prigimties nebyliais, kaip antai kėdės ir suolai, puodai ir keptuvės"; jis taip pat virsta raštininku ir rašo šiuos žodžius iš Apreiškimo Jonui: „Aš esu Alfa ir Omega", kurie yra šifruoto rašto su pamokymais romano herojui raktas. Baldandersas priduria, kad jo emblema (kaip sultono emblema, bet jis turi didesnę teisę ją savintis nei sultonas) yra dylantis mėnuo.

Baldandersas yra virsmų sekos laike pabaisa, nuosekli pabaisa. Titulinis pirmojo Grimmelshauseno romano leidimo puslapis įkūnijo šį pramaną. Ten pateikiama graviūra, vaizduojanti būtybę satyro galva, žmogaus liemeniu, išskleistais paukščio sparnais ir žuvies uodega; ožio koja ir grifo nagais ji trypia kaukių krūvą, simbolizuojančią įvairius jos įgaunamus pavidalus. Baldandersui prie diržo kabo kardas, rankose jis laiko atverstą knygą su paveikslėliais, vaizduojančiais karūną, burlaivį, taurę, bokštą, vaiką, porą lošimų kauliukų, juokdario kepurę su žvangučiais ir patranką.

Banšės

Regis, dar niekas nėra matęs šios „fėjų moters". Ji ne tiek šmėkla, kiek pražūtingas riksmas, grėsmės pripildantis Airijos naktis ir (anot sero Walterio Scotto „Demonologijos ir raganystės") Škotijos aukštikalnes. Po namų, kuriame ji vaidenasi, langais banšė išpranašauja kurio nors šeimos nario mirtį.

Jos pasirodymas liudija apie šeimos keltiško kraujo grynumą be jokios lotynų, saksų ar danų kraujo priemaišos. Banšės taip pat girdimos Velse ir Bretanėje. Jų klyksmas vadinamas rypavimu (*keening*).

Baromecas[29]

Augalas „totorių avinėlis", taip pat vadinamas „baromecu", „Lycopodium barometz"[30] ir „kinų lycopodium", savo išvaizda primena auksavilnį ėriuką. Jis laikosi ant keturių ar penkių šakniastiebių. Seras Thomas Browne'as veikale *Pseudodoxia Epidemica* (1646) pateikia tokį augalo aprašymą:

> Daug stebuklų pasakojama apie baromecą, šį keistą augalą-gyvūną ar „totorių avinėlį", kurį mielai ėda vilkai; augalas atrodo kaip ėriukas, jį perlaužus, teka kruvinos sultys, o kai visi augalai apie jį žūsta, jis toliau ramiai auga.

Kai kurios pabaisos kuriamos jungiant įvairius gyvūnus į vieną; baromecas yra augalijos ir gyvūnijos samplaika.

Tatai primena mandragorą, kuri raunama rėkia kaip žmogus; savižudžių mišką viename iš Pragaro ratų, kai, nulaužus šaką,

vienu metu teka kraujas ir žodžiai; Chestertono susapnuotą medį, rijusį jo šakose lizdus sukusius paukščius, o pavasarį vietoj lapų išskleidusį plunksnas.

Baziliskas

Amžiams bėgant, baziliskas (taip pat vadintas ir „kokatrise") darėsi vis bjauresnis ir baisesnis, o mūsų dienomis jį ir visai pamiršo. Jo vardas kilęs iš graikų ir reiškia „karaliukas"; Plinijus Vyresnysis (VIII, 21) vaizdavosi jį kaip gyvatę, ant kurios kaktos „balta žvaigždė, panaši į karūną arba diademą". Viduramžiais jis išvirsta į keturkojį gaidį su karūna, geltonom plunksnom, plačiais dygliuotais sparnais ir gyvatės uodega, užsibaigiančia kabliu arba antra gaidžio galva. Pakitusį vaizdinį atspindėjo ir pakitęs vardas; Chauceris *The Parson's Tale*[31] kalba apie baziliską-gaidį (*the basilicok sleeth folk by the venim of his sighte*[32]). Viena iš graviūrų, iliustruojančių Aldrovandi'o[33] „Gamtinę gyvačių ir drakonų istoriją", vaizduoja žvynuotą, o ne plunksnuotą aštuonkojį baziliską (pagal „Jaunesniąją Edą", Odino žirgas Sleipniras irgi turėjo aštuonias kojas).

Nekintantis bazilisko bruožas – pražūtingas žvilgsnis ir nuodai. Gorgonių akys paversdavo gyvas būtybes akmenimis; Lukanas[34] mums pasakoja, kad iš Medūzos kraujo kilo visos Libijos gyvatės – aspidas, amfisbena, amoditas ir baziliskas. Kaip pavyzdį pateikiame pažodinį IX „Farsalijos" knygos ištraukos vertimą (IX, 629–635; 828–833):

> Jos (Medūzos) kūne gamta pirmąsyk pražūtingus nuodus sukūrė; iš jos nasrų iššnypštė angys virpančiais liežuviais ir džiūgaujan-

čios Medūzos pečius uodegom plakė lyg moters palaidos kasos. Ant jos kaktos piestu stojosi žalčiai ir gyvačių nuodai tyško jai šukuojant plaukus.

Ir ką iš to laimėjo vargšas Muras, ietim persmeigęs baziliską? Greit srūva nuodai mediniu kotu ir įsigeria rankon; kardą bemat apnuoginęs, jis nusikerta plaštaką ir, savo baisios mirties pavyzdį regėdamas, saugus ir gyvas stebi, kaip plaštaka žūsta.

Baziliskas gyvena dykumoje ar, tiksliau, kuria dykumą apie save. Paukščiai krinta negyvi jam po kojomis, o žemės vaisiai pajuoduoja ir pūva; šaltinių vanduo, iš kurių jis ištroškęs atsigerdavo, šimtmečiams tapdavo nuodingi. Apie tai, kad jis žvilgsniu suskaldo uolas ir sudegina žolę, liudija Plinijus. Iš gyvūnų vienintelė žebenkštis nebijo šitos pabaisos ir gali pulti jį iš priekio; žmonės taip pat tikėjo, kad baziliskas lekia šalin išgirdęs gaidžio giesmę. Patyrę keliautojai, prieš leisdamiesi į neištirtus kraštus, iš anksto apsirūpindavo arba gaidžiu, arba žebenkštimi narvelyje. Kitas ginklas buvo veidrodis: baziliskas žūsta nuo paties savo atspindžio.

Izidorius Sevilietis[35] ir *Speculum Triplex*[36] sudarytojai atmetė Lukano pramanus ir pamėgino blaiviai paaiškinti bazilisko kilmę. (Jie negalėjo paneigti jį egzistuojant, nes Vulgata verčia hebrajų kalbos žodį צֶפַע *tsepha*[37], nuodingą roplį, kaip „kokatrisę".) Populiariausia tapo teorija apie išklaipytą kiaušinį, kurį padėjo gaidys, o išperėjo gyvatė arba rupūžė. XVII amžiuje šis aiškinimas serui Thomui Browne'ui pasirodė pritemptas kaip ir pati pabaisa. Maždaug tuo metu Quevedo[38] parašė savo romansą (*romance*) „Baziliskas", kur eiliuojama taip:

Si está vivo quien te vio,
Toda su historia es mentira,
Pues si no murió, te ignora,
Y si murió no lo afirma.

Jei gyvena, kas matė tave,
Tas mums melo pasaką seka,
Mat jei gyvas – nieko nematė,
O jei miręs – nieko nesako.

Begemotas

Prieš keturis amžius iki mūsų eros „begemotas" reiškė didžiulį dramblį arba hipopotamą, arba klaidingai įsivaizduotą ir grėslų abiejų gyvūnų mišrūną; nūnai begemotą tiksliai apibrėžia dešimt garsių Jobo knygos eilučių (*Job* 40, 15–24) ir sukelia milžiniško gyvūno įspūdį. Visa kita – spėlionės arba filologija.

Žodis „begemotas" yra dauginis; turima omenyje (kaip teigia kalbininkai) stiprinamoji hebrajų kalbos žodžio *b'hemah* (בְּחֵמָה), reiškiančio „žvėrį", daugiskaita. Brolis Luisas de Leónas[39] savo „Jobo knygos aiškinime" rašo: „Begemotas" – hebrajiškas žodis, nusakantis „žvėris"; bendra visų mokslo žmonių nuomone, jis reiškia dramblį, šitaip pavadintą dėl baisiai milžiniško dydžio, mat nors gyvūnas tik vienas, bet prilygsta daugeliui kitų."

Dėl įdomumo priminsime, kad pirmoje Biblijos Pradžios knygos eilutėje Dievo vardas „Elohim" yra dauginis, nors valdo veiksmažodžio vienaskaitos formą: הִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָדֶץ בְּדֵאשִׁית בָּרָא אֱל (*Berešít bará Elohím et ha-šamáim ve'et ha-árec*). Beje, trinitoriai rėmėsi šiuo neatitikimu kaip argumentu, įrodančiu Dievo trejybę.

Mes apie begemotą pateikiame dešimt Jobo knygos eilučių, tėvo Knoxo verstas iš lotyniškojo „Vulgatos" leidimo:

15. Pagalvok apie begemotą, kurį padariau kaip ir tave; jis ėda žolę it jautis.
16. Jo jėga šlaunyse, jo galybė pilvo raumenyse.
17. Savo uodegą jis padaro kietą kaip kedras, jo šlaunų raumenys suausti į vieną.
18. Jo kaulai tarsi vario vamzdžiai, galūnės tarsi geležies lazdos.
19. Jis pirmas tarp didžiųjų Dievo darbų; tik jo Kūrėjas gali ištraukti prieš jį kalaviją.
20. Juk žolės jam duoda kalnai, kur žaidžia visų laukų žvėrys.
21. Po lotosu jis guli, pelkės nendrių prieglaudoje.
22. Lotosas globia jį ūksme, upelio gluosniai jį gaubia.
23. Net kai upė patvinsta, jis neišsigąsta; išlieka ramus, nors Jordanas tekėtų į nasrus.
24. Kas gali pagauti jį kabliu ar perverti jo šnerves vąšu?

Brauniai

Brauniai – tai paslaugūs žmogeliukai; jie rudokos spalvos, iš to ir kilo jų pavadinimas. Jiems patinka lankytis škotų ūkiuose ir, šeimynai miegant, atlikti įvairius namų apyvokos darbus. Panašią istoriją vaizduoja viena iš brolių Grimmų pasakų.

Garsus rašytojas Robertas Louisas Stevensonas teigė, kad jam pavyko pasitelkti braunius literatūrinei kūrybai. Kol jis miegojo, brauniai lankydavo jį sapnuose ir papasakodavo jam nuostabių istorijų, pavyzdžiui, apie nepaprastą daktaro Džekilo virsmą piktuoju misteriu Haidu ir tą „Olalos" epizodą, kuriame senos ispanų šeimos atžala kandžioja sesers ranką.

Budos gimimą išpranašavęs dramblys

Penktame amžiuje prieš Kristų Nepalo karalienė Maja susapnavo, kad baltas dramblys, nusileidęs nuo Aukso kalno, įėjo į jos kūną. Šis sapno gyvūnas turėjo šešias iltis. Karaliaus žvaigždininkai išpranašavo, kad Maja pagimdys sūnų, tapsiantį arba pasaulio valdovu, arba žmonijos išganytoju. Kaip žinoma, išsipildė antroji pranašystės dalis.

Indijoje dramblys yra naminis gyvūnas. Balta spalva simbolizuoja nuolankumą, o skaičius šeši yra šventas. Jis atitinka šešias erdvės kryptis: aukštyn, žemyn, pirmyn, atgal, kairėn ir dešinėn.

Burakas

George'o Sale'io vertime (1734) pirmos Korano XVII suros eilutės skamba taip: „Šlovė tam, kurs naktį pernešė tarną savo iš šventosios Mekos šventyklos į tolimą Jeruzalės šventovę; ją juosiančią žemę mes palaiminome, idant apreikštume *keletą* iš mūsų ženklų..." Anot aiškintojų, šlovinamasis yra Dievas, jo tarnas – Mahometas, šventykla – Mekos mečetė, tolimoji šventovė – Jeruzalės šventykla, o iš Jeruzalės Pranašas buvo atskraidintas iki septintojo dangaus. Seniausiose legendos versijose Mahometą veda žmogus arba angelas; vėlesnėse jis skrieja ant dangaus ristūno, stambesnio už asilą, bet smulkesnio už mulą. Šis ristūnas yra Burakas, kurio vardas reiškia „žėrintysis". Richardo Burtono, „Tūkstančio ir vienos nakties" vertėjo, nuomone, Indijos musulmonai Buraką vaizduojasi žmogaus veidu, asilo ausimis, žirgo kūnu ir povo sparnais bei uodega.

Vienoje islamiškoje legendoje pasakojama, kad Burakas, pakildamas nuo žemės, kanopa užkliudė vandens ąsotį. Pranašas nuskrido į septintąjį dangų, pakeliui kiekviename danguje bendraudamas su ten gyvenančiais patriarchais ir angelais, peržengė Vienovę ir pajuto šaltį, nuo kurio apmirė jo širdis, tačiau Viešpats uždėjo ranką ant jo peties. Žemiškasis laikas neprilygsta dieviškajam; Pranašas sugrįžęs sugavo ąsotį, nepraliejęs nė lašo vandens.

Miguelis Asínas Palacios[40], XX amžiaus ispanų orientalistas, rašo apie XIII amžiaus mistiką iš Mursijos, kuris alegorijoje pavadinimu „Knyga apie nakties kelionę pas Dosniausiojo Didenybę" Buraką suvokė kaip dieviškosios meilės simbolį. Kitame tekste jis kalba apie „širdies tyrumo Buraką".

Cerberis

Jeigu Pragaras yra namai, Hado namai, tai, savaime suprantama, namams reikia sarginio šuns; taip pat, savaime suprantama, tas šuo turi kelti siaubą. Hesiodas[41] „Teogonijoje" rašo, kad šuo turi penkiasdešimt galvų; jų skaičius skulptorių darbui palengvinti buvo sumažintas, ir dabar trys Cerberio galvos yra visuotinai pripažinta versija. Vergilijus kalba apie trejus šuns nasrus; Ovidijus – apie trigerklį lojimą; Butleris[42] palygina popiežiaus, rojaus durininko, trijų karūnų tiarą su trim šuns, Hado vartų sargo, galvom („Hudibras", IV, 2). Dante suteikia Cerberiui žmogiškų bruožų, taip sustiprindamas pragarišką šuns prigimtį: purvina juoda barzda, naguotos letenos, draskančios pasmerktųjų sielas po čaižančiu lietumi. Jis kandžiojasi, loja ir šiepia dantis.

Išvilkti Cerberį į dienos šviesą buvo paskutinis Heraklio žyg-

darbis. („Jis Cerberį iš pragaro išvilko, – „Vienuolio pasakojime" rašo Chauceris). Zachary Grey, XVIII amžiaus anglų rašytojas, komentuodamas „Hudibrą" šį darbą aiškina taip:

> Trigalvis šuo reiškia praėjusį, dabartinį ir būsimą laiką, kuris apima ir kaip šuo praryja viską. Heraklis jį įveikė, o tai liudija, kad žygdarbiai visad nugali laiką, mat pasilieka ainių atmintyje.

Pagal seniausius tekstus, Cerberis vizgina uodegą (o ji yra gyvatė) įeinantiems į pragarą ir plėšo į gabalus, norinčius išeiti. Vėlesnėje legendoje pasakojama, jog jis kandžioja atvykėlius; kad jis nurimtų, į mirusiojo kapą dėdavo meduolį.

Skandinavų mitologijoje krauju aptaškytas šuo Garmas sergsti mirusiųjų namus ir prieš pasaulio pabaigą kovos su dievais, kai pragaro vilkai praris mėnulį ir saulę. Kai kurių žinovų manymu, šis šuo turi keturias akis; Jamos, brahmanų mirties dievo, šunys taip pat keturakiai.

Tiek brahmanizmo, tiek budizmo pragarai pilni šunų, kurie kaip Dante's Cerberis kankina sielas.

Chimera

Pirmasis Chimerą mini Homeras šeštoje „Iliados" giesmėje. Ten jis rašo, kad ji buvo dieviškos kilmės ir turėjo liūto priekį, ožkos liemenį ir gyvatės uodegą, kad iš jos nasrų veržėsi ugnis ir kad galų gale ją užmušė gražuolis Belerofontas[43], Glauko sūnus. Liūto galva, ožkos liemuo ir gyvatės uodega, – taip ją nusako Homeras, tačiau Hesiodas „Teogonijoje" apibūdina Chimerą kaip trigalvę, ir kaip tik taip ją vaizduoja garsi bronzinė statula iš Areco, datuo-

jama V amžiumi prieš Kristų. Iš keteros vidurio kyla ožio galva, vienam gale – gyvatės galva, kitame – liūto.

„Ugniakvapė" Chimera iš naujo pasirodo šeštoje „Eneidos" knygoje; Vergilijaus komentatorius Servijus Honoratas[44] pažymi, kad, visų autoritetingų žinovų nuomone, baidyklė buvo kilusi iš Likijos, kur stūkso jos vardu pavadintas vulkanas. Vulkano papėdėje knibžda gyvatės, virš jų kalno šlaitų pievose ganosi ožkos, o prie ugnimi spjaudančios plikos viršūnės irštvoje tūno liūtai. Taigi, atrodo, Chimera yra šio keisto kalno metafora. Vėliau Plutarchas iškėlė mintį, kad Chimera yra piratų kapitono vardas; jis mėgdavęs puošti savo laivus liūto, ožkos ir gyvatės atvaizdais.

Šios absurdiškos prielaidos liudija, kad Chimera ėmė įkyrėti žmonėms. Užuot ją vaizdavus, lengviau ją buvo paversti kuo nors kitu. Kaip žvėris ji buvo pernelyg nevienalytė; liūtas, ožka, gyvatė (kai kuriuose tekstuose – drakonas) ne itin dera tarpusavyje kaip vienas sudėtinis gyvūnas. Ilgainiui Chimera tapo „chimeriška"; pagarsėjęs Rablais pokštas („Ar gali Chimera, tuščioj erdvėj brunzgėdama, suėsti antrines intencijas?") akivaizdžiai liudija pasikeitusį požiūrį. Sudurtinis paveikslas dingo, bet žodis, apibūdinantis neįmanomybę, liko. Tuščias pramanas, fantazija – šitaip chimerą apibūdina dabartiniai žodynai.

Chumbaba

Kaipgi atrodė milžinas Chumbaba, sergstintis kalnų kedrus iš gabaliukų sudurstytame asirų epe „Gilgamešas", ko gero, pačioje seniausioje pasaulio poemoje? Georgas Burckhardtas[45] pamėgino ją rekonstruoti, ir mes pateikiame ištrauką iš jo vokiškos versijos, 1952 metais išleistos Vysbadene:

Enkidu užsimojo kirviu ir nukirto vieną kedrą. Sudundėjo piktas balsas: „Kas drįso įžengti į mano mišką ir nukirsti vieną iš mano medžių?" Tuomet jie išvydo patį Chumbabą ateinantį: milžiną liūto letenom ir raguotais žvynais padengtu kūnu; jo letenos buvo su grifo nagais, iš galvos styrojo laukinio buliaus ragas; jo uodega ir varpa – abidvi baigėsi gyvatės galva.

Vienoje iš vėlesnių „Gilgamešo" giesmių mes sutinkame skorpionžmogius, sergstinčius Mašu kalno vartus. „To kalno dviguba viršūnė dangaus skliautą remia, apačioj pragarą jo papai siekia." Į šiuos kalnus saulė naktį nusileidžia, o ryte pakyla į dangų. Skorpionžmogis nuo galvos iki juosmens – žmogus, bet žemiau juosmens jau raitosi skorpiono uodega.

Češyro katinas ir Kilkenio katinai

Visi yra girdėję posakį „šypsosi kaip Češyro katinas", – jis reiškia, žinoma, pašaipų veidą. Būta daug mėginimų jį paaiškinti. Pagal vieną iš jų Češyre buvo gaminami sūriai, savo forma primindavę išsiviepusį katiną. Pagal kitą, Češyras yra palatinatas ar grafo valda, ir šis tuščiai kilmingas vardas net katėms kėlė juoką. Pagal trečią, Ričardo III laikais gyveno toks miškininkas, pavarde Caterlingas, kuris, užklupęs brakonierių, piktdžiugiškai šypsodavosi.

Knygoje „Alisa stebuklų šalyje", ji pasirodė 1865 metais, Lewisas Carrollis suteikė Češyro katinui gebėjimą lėtai išnykti, kol likdavo vien šypsena – be burnos ir dantų. Apie Kilkenio katinus pasakojama, kad jie tol pešėsi ir draskėsi, kol iš jų liko tik uodegos. Ši pasakaitė atsirado XVIII amžiuje.

Čilės fauna

Pagrindinis mūsų autoritetas čiliečių vaizduotės pagimdytų gyvūnų tema yra Julio Vicuña Cifuentesas[46]; jo rinkinys „Mitai ir prietarai" pateikia gausybę žodine tradicija paremtų legendų. Visos tolesnės ištraukos, išskyrus vieną, yra cituojamos iš šitos knygos. Skyrelis apie „Kalčoną" buvo išspausdintas Zorobabelio Rodríguezo[47] „Čileizmų žodyne", išleistame 1875 metais Santjago de Čilėje.

Alikantas (*Alicanto*) yra naktinis paukštis, ieškantis maisto aukso ir sidabro gyslose. Jo atmainą, mintančią auksu, galima atpažinti iš auksinio švytėjimo, sklindančio nuo sparnų, išskleistų bėgant (mat jis nemoka skraidyti); alikantą, mintantį sidabru, kaip nesunku atspėti, žmonės atpažįsta iš sidabrinio švytėjimo. Paukštis neskraido ne dėl sparnų – šie yra visiškai normalūs, bet dėl sunkaus metalinio maisto, kuris traukia jį žemėn. Praalkęs jis greitai laksto, bet prisirijęs vos pašliaužia.

Žvalgytojai ar kasybos inžinieriai tiki laimėję aukso puodą, jeigu jiems pavyksta pasinaudoti alikantu kaip vedliu – mat paukštis gali atrasti jiems dar nežinomą telkinį. Tačiau žvalgytojui dera būti labai atsargiam, nes jei paukštis ima įtarti, kad yra sekamas, pritemdo švytėjimą ir dingsta tamsoje. Paukštis taip pat gali staiga pakeisti kryptį ir nuvilioti persekiotoją į bedugnę.

Kalčona (*Calchona*) yra panašus į niūfaundlendą gyvūnas, tik gauruotesnis už nekirptą aviną ir barzdotesnis už ožį. Būdamas baltakailis, jis renkasi tamsią naktį, kad kalnuose pasirodytų keleiviams, vagia jų maisto krepšius ir piktai murma grasinimus; jis taip pat gąsdina arklius, medžioja nusikaltėlius ir apskritai kenkia kaip tik gali.

Čončonas (*Chonchón*) turi panašią į žmogaus galvą; didžiulėmis ausimis jis plasnoja kaip sparnais nemėnesėtom naktim. Manoma, kad čončonai turi visas burtininkų galias. Suerzinti jie tampa pavojingi ir apie juos pasakojama daug visokių istorijų.

Yra keli būdai priversti šiuos skraidančius padarus nusileisti, kai jie sklendžia virš jūsų galvos, skleisdami grėsmingą garsą *tuje tuje tuje* – vienintelį juos išduodantį ženklą, nes jų nemato niekas, išskyrus burtininką. Išmintingi žmonės pataria tokius dalykus: sukalbėti ar sugiedoti maldą, kurią moka tik nedaugelis žmonių, atkakliai nenorinčių jos atskleisti kitiems; dusyk progiesmiu ištarti tam tikrų dvylikos žodžių sakinį; nubraižyti Saliamono žvaigždę; ir galiausiai prasegti liemenę ir ypatingu būdu patiesti ant žemės. Čončonas, pašėlusiai plakdamas sparnais, šlepteli žemyn ir niekaip negali pakilti, kol kitas čončonas neateina jam į pagalbą. Paprastai tuo viskas nesibaigia, nes anksčiau ar vėliau čončonas atkeršija savo skriaudikui.

Patikimi liudytojai pasakoja tokią istoriją. Kartą vakare vienuose namuose Limačėje susirinkę svečiai nelauktai išgirdo, kaip lauke šūkčioja čončonas. Vienas iš svečių nupiešė Saliamono žvaigždę, ir tada galiniame kieme bumbtelėjo kažkoks sunkus daiktas; tai buvo kalakuto dydžio paukštis raudonais pakarūklais. Žmonės, nukirtę jam galvą, atidavė ją šuniui, o kūną užmetė ant stogo. Iškart jie išgirdo trankų čončonų klegesį ir kartu pamatė, kaip išsipūtė šuns pilvas – tarytum jis būtų prarijęs žmogaus galvą. Kitą rytą jie pasigedo ant stogo čončono kūno – jis buvo dingęs. Kiek vėliau miesto duobkasys papasakojo, jog tą pačią dieną kapinėse pasirodė keli nematyti vyrai, kurie palaidojo kūną; kai jie pasitraukė, duobkasys aptiko, jog lavonas buvo be galvos.

Oda (*Hide*) yra jūroje gyvenantis aštuonkojis, dydžiu ir išvaizda primenantis ištemptą karvės odą. Jo čiuptuvėlių galuose yra begalė akių, o toj vietoj, kur lyg ir kyšo galva, matosi dar keturios

stambesnės akys. Žmogui ar gyvūnui įbridus į vandenį, oda pakyla į paviršių ir su neįveikiama jėga juos įtraukia, o paskui beregint suryja.

Šleivapėdis (*Huallepén*) yra amfibinis gyvūnas, nuožmus, stiprus ir baikštus; augumo maždaug trys pėdos, turi veršio galvą ir avies kūną. Jis bemat susikergia su avimis ir karvėmis, po kurio laiko gimsta tos pačios rūšies palikuonis kaip ir motina, tačiau jo tėvą galima atpažinti iš jo susuktų kanopų, o kartais – iš persukto snukio. Jei nėščia moteris pamato šleivapėdį ar išgirsta jį baubiant, ar sapnuoja jį tris naktis iš eilės, ji pagimdo luošą vaiką. Tas pat nutinka, jeigu ji pamato šleivapėdžio palikuonį.

Stiprioji rupūžė (*Strong Toad*) yra pramanytas gyvūnas, besiskiriantis nuo kitų rupūžių vėžlio kiautu dengta nugara. Ji it jonvabalis šviečia tamsoje ir yra tokia tvirta, jog vienintelis būdas ją nužudyti – sudeginti. Stipriąja ji praminta dėl nepaprastos galios žvilgsnio, kuriuo ji pritraukia ar atstumia visus, ką užmato.

Dangiškasis elnias

Mes ničnieko nežinome apie dangiškojo elnio išvaizdą (gal todėl, kad niekam dar nepavyko gerai įžiūrėti), tačiau tikrai žinome, kad šie nelaimėliai gyvena po žeme, kasyklose, ir iš paskutiniųjų nori išlįsti į dienos šviesą. Jie moka kalbėti ir meldžia kalnakasius padėti jiems išlipti į paviršių. Iš pradžių dangiškasis elnias, žadėdamas parodyti sidabro ir aukso gyslas, mėgina papirkti darbininkus; kai ši apgaulė nueina perniek, gyvūnas pradeda siautėti ir kalnakasiams tenka jį sutramdyti ir užmūryti požeminėje gale-

rijoje. Sklinda gandas, kad elniai, skaičiumi pranokę kalnakasius, juos mirtinai nukankindavo.

Pagal legendą, jei dangiškasis elnias išsiveržia laukan, jis virsta dvokiu skysčiu, skleidžiančiu mirtį ir marą.

Ši pasaka užgimė Kinijoje, o ją užrašė G. Willoughby-Meade'as[48] knygoje „Kinijos vampyrai ir baidyklės".

Dangiškasis gaidys

Kinų nuomone, dangiškasis gaidys yra auksaplunksnis paukštis, giedantis tris kartus per dieną. Pirmą kartą, kai rytinė saulė maudosi okeano pakraštyje; antrą kartą, kai saulė – zenite; trečiąkart, kai skęsta vakaruose. Pirmoji giesmė supurto dausas ir pažadina žmones. Šis gaidys yra *Yang*, vyriškojo visatos prado, protėvis. Gaidys turi tris kojas ir tupi ant *fusango* medžio, kuri auga rytų žaros kraštuos ir yra kelių tūkstančių pėdų aukščio. Dangiškojo gaidžio giesmė nepaprastai skardi, o laikysena – karališka. Jis deda kiaušinius, iš jų išsirita viščiukai raudonom skiauterėm; kas rytą jie atsiliepia į jo giesmę. Visi pasaulio gaidžiai yra Dangiškojo gaidžio palikuonys; jis dar vadinamas aušros paukščiu.

Drakonai

Rytų drakonas

Drakonas moka įgauti įvairiausių pavidalų, net pačių mįslingiausių. Paprastai jis vaizduojamas panašia į arklio galva, gyvatės uodega, su sparnais (jei jie išvis yra) iš šonų ir su keturiomis leteno-

mis, kurių kiekviena baigiasi keturiais lenktais nagais. Mes taip pat girdime apie jo devynias panašybes: elnio ragai, kupranugario galva, demono akys, gyvatės kaklas, moliusko pilvas, žuvies žvynai, erelio nagai, tigro letenos ir jaučio ausys. Pasitaiko ir beausių drakonų, kurie girdi ragais. Įprasta juos piešti su perlu, tabaluojančiu ant kaklo – saulės simboliu. Tame perle glūdi drakono galia. Perlą pavogus, siaubūnas pasidaro bejėgis.

Istorija pirmuosius imperatorius sieja su drakonais. Jų dantys, kaulai ir seilės turi gydomųjų savybių. Drakonas panorėjęs gali tapti matomas ar nematomas. Pavasarį jie pakyla į dangų, o rudenį nugrimzta į jūrų gelmes. Kai kurie drakonai nėra sparnuoti ir skraido lyg be niekur nieko. Mokslas išskiria kelias drakonų rūšis. Dangiškasis drakonas ant savo nugaros nešioja dievų rūmus, nes kitaip jie nukristų ant žemės ir sunaikintų žmonių miestus; dieviškasis drakonas gimdo vėjus ir lietų žmonijos labui; žemiškasis drakonas lemia versmių ir upių tėkmę; požeminis drakonas sergsti žmonėms užgintus lobius. Budistai teigia, kad daugybėje koncentrinių jūrų drakonų plaukioja ne mažiau negu žuvų; kažkur visatoje egzistuoja šventas šifras, atskleidžiantis tikslų jų skaičių. Kinai labiau tiki drakonais nei kitomis dievybėmis, nes drakonai dažnai matomi keičiantis debesų pavidalams. Taip pat ir Shakespeare'as yra pasakęs: „Mes kartais matom debesis danguj, kurie panašūs būna į drakoną."[49]

Drakonas valdo kalnus, išmano geomantiją[50], gyvena netoli kapų, siejasi su Konfucijaus kultu, ir nors yra Neptūnas, jūrų dievybė, bet išlipa ir į sausumą.

Jūrų drakonų karaliai gyvena prašmatniuose rūmuose po vandeniu ir minta opalais bei perlais. Iš viso yra penki karaliai: vyriausiasis – viduryje, o kiti keturi atitinka pasaulio kryptis. Kiekvienas yra trijų ar keturių mylių ilgio; vos pakrutėję, jie sudrebina kalnus. Juos dengia geltonų žvynų šarvai, o nasrus –

barzda. Kojos ir uodega – gauruotos, kakta karo virš žėruojančių akių, ausys – mažos ir storos, nasrai visados išžioti, liežuviai ilgi, o dantys – aštrūs. Nuo jų kvapo išverda ir iškepa ištisi žuvų tuntai. Kai jūrų drakonai išnyra į vandens paviršių, jie sukelia sūkurius ir taifūnus; kai pakyla į orą, ima siautėti audros, kurios nuplėšia namų stogus ir užtvindo kaimus. Drakonų karaliai yra nemirtingi ir gali be žodžių bendrauti tarpusavyje bet kokiu atstumu. Kasmet trečią mėnesį jie pateikia ataskaitą aukščiausiajam dangui.

Vakarų drakonas

Didelė, peraugusi gyvatė naguotom letenom ir sparnais – būtų, ko gero, tiksliausias drakono apibūdinimas. Jis būna juodas, bet, svarbiausia, jis moka akinamai švytėti ir spjaudytis liepsna bei dūmais. Pirma paminėtas apibūdinimas, žinoma, atitinka dabartinį įvaizdį; graikai, matyt, drakonu vadino bet kurį stambų roplį. Plinijus rašo, kad vasarą drakonas trokšta dramblio kraujo, nes šis yra itin vėsus. Jis ūmai puola dramblį, apsiveja ir suleidžia į jį dantis. Nukraujavęs dramblys parvirsta ant žemės ir žūsta, kaip ir drakonas, prislėgtas aukos svorio. Toliau mes skaitome, kad Etiopijos drakonai, ieškodami geresnių ganyklų, dažnai perplaukia Raudonąją jūrą ir persikelia į Arabiją. Tam reikalui keturi ir penki drakonai susipina sudarydami kažką panašaus į plaustą, o jų galvos kyšo virš vandens. Dar viename knygos skyriuje Plinijus pasakoja apie vaistus, gaminamus iš drakono kūno dalių. Perskaitę tą skyrių sužinome, kad iš drakono akių, sudžiovintų ir sutrintų su medum, gaunamas tepalas, apsaugantis nuo košmarų. Drakono širdies taukai, įvynioti į gazelės kailį ir elnio sausgyslėmis pririšti prie rankos, lemia sėkmę bylinėjantis; taip

pat drakono dantys, nešiojami ant kūno, užtikrina šeimininkų palankumą ir karalių malonę. Neslėpdamas skepsio, Plinijus cituoja vieno vaisto, kurį vartodamas žmogus tampa nenugalimas, receptą. Jį taiso iš liūto kailio, liūto kaulų čiulpų, ką tik lenktynes laimėjusio žirgo putų, šuns nagų ir drakono uodegos bei galvos.

Vienuoliktoje „Iliados" knygoje mes skaitome, kad Agamemnono skyde buvo pavaizduotas mėlynas trigalvis drakonas; šimtmečiais vėliau Skandinavijos piratai piešdavo drakonus ant savo skydų ir ilgų laivų pirmagaliuose išdroždavo drakonų galvas. Romėnų kariuomenėje drakonas buvo kohortos emblema, kaip erelis – legiono; iš čia kilę nūdienos dragūnai. Anglijos saksų karaliai nešdavo mūšin vėliavas su drakonų atvaizdais – priešams įbauginti. „Romane apie Atį" (Athis) mes skaitome:

Ce souloient Romains porter
Ce nous fait moult à redouter.

Romėnams jos nešė laimę,
Mūs priešams jos kelia baimę.

Vakaruose drakonas visad buvo laikomas piktu. Vienas iš įprastinių herojų (Heraklio, Sigurdo[51], Šv. Mykolo, Šv. Jurgio) žygdarbių buvo nugalėti ir užmušti drakoną. Germanų mituose drakonas sergsti brangenybes. „Beovulfas", VII ar VIII amžiaus anglosaksų epinė poema, vaizduoja drakoną, kuris tris šimtus metų saugo lobį. Pabėgęs vergas pasislepia jo urve ir pavagia taurę. Pabudęs drakonas pastebi vagystę ir ryžtasi nužudyti vagį, tačiau vis grįžta urvan pažiūrėti, ar jis pats kartais kurs nors nenukišo taurės. (Kaip keista, kad poetas pabaisai suteikia tokį žmogišką bruožą – nerimą.) Paskui drakonas ima siaubti karalystę; Beovulfas jį aptinka, susigrumia ir nudobia, tačiau netrukus, drakono ilčių sužeistas, miršta pats.

Žmonės tikėjo, jog drakonas realiai egzistuoja. XVI amžiaus viduryje drakonas minimas moksliniame Conrado Gessnerio[52] veikale „Gyvūnų istorija“[53].

Laikas gerokai sumenkino drakono prestižą. Liūtas mums yra realybė ir simbolis; Minotauras – simbolis, bet jau ne realybė. Drakonas, matyt, geriausiai žinomas, bet ir mažiausiai vykęs iš fantastinių gyvūnų. Mums jis atrodo vaikiškas ir neretai sugadina istorijas, kuriose pasirodo. Visgi verta prisiminti, kad mes susiduriame su nūdienos prietaru, atsiradusiu gal dėl drakonų pertekliaus pasakose. Šv. Jonas „Apreiškime“ (*Apr* 12, 9) dusyk pamini drakoną: „Didysis slibinas, senoji gyvatė, vadinamas velniu ir šėtonu...“ Šv. Augustinas ta pačia proga rašo, kad velnias „yra liūtas ir drakonas: liūtas – įniršiu, drakonas – klasta“. Jungas pažymi, jog drakone dera roplys ir paukštis – žemės ir oro stichijos.

Dvi metafizinės būtybės

Idėjų kilmės paslaptis papildė fantastinę zoologiją porele keistų padarų. Vienas jų buvo sugalvotas XVIII amžiaus viduryje, kitas – šimtmečiu vėliau.

Pirmasis yra juslioji Condillaco[54] statula. Descartes'as laikėsi Platono įgimtų idėjų mokymo; Etienne'as Bonnot de Condillacas, siekdamas jį paneigti, sumąstė marmurinę statulą su žmogaus kūno sandara ir įsielintą, tačiau niekados nejautusią ir nemąsčiusią. Condillacas pradeda samprotavimą suteikdamas statulai vienintelę juslę, ko gero, paprasčiausią iš visų – uoslę. Jazmino aromatas tampa statulos biografijos pradžia; iš pradžių visata jai tebus vien šis aromatas ar, tiksliau, šis aromatas bus jai visata, kuri po akimirkos virs rožės, paskui – gvazdiko aromatu. Tegu

statulos sąmonę užvaldo vienintelis aromatas – tai jau bus dėmesys; tegu aromatas tęsias dirgikliui pasibaigus – tai jau atmintis; tegu statulos dėmesį patraukia buvęs ir dabartinis įspūdis – tai jau gebėjimas lyginti; tegu statula pajaučia panašumą ir skirtumą – tai jau bus sprendimo galia; tegu gebėjimas lyginti ir sprendimo galia pasikartoja – tai jau mąstymas; tegu malonus prisiminimas būna gyvesnis nei nemalonus – tai jau vaizduotė. Įsisąmoninusi patirtas proto būsenas, statula įgauna abstrakčią skaičiaus sampratą; suvokimas, kad ji dabar užuodžia gvazdiko aromatą, o anksčiau užuodė jazmino, gimdo savasties suvokimą.

Paskui autorius suteikia savo hipotetiniam žmogui klausą, skonį, regėjimą ir galiausiai lytėjimą. Pastaroji juslė jam atskleis, kad egzistuoja erdvė ir kad erdvėje jis egzistuoja kaip kūnas; iki tol garsai, kvapai ir spalvos jam atrodė tik kaip jo sąmonės variacijos ar modifikacijos.

Minėta alegorija vadinasi *Traité des sensations*[55] ir buvo išleista 1754 metais; rašydami šią santrauką, mes pasinaudojome Bréhier *Histoire de la philosophie*[56] antru tomu.

Antrasis sprendžiant sąmonės problemą sugalvotas padaras yra Rudolfo Hermanno Lotze's[57] „hipotetinis gyvūnas". Šis gyvūnas, vienišesnis nei rožes uostanti ir galiausiai žmogumi tampanti statula, turi tik vieną judrų ir jautrų taškelį odoje – pačiame ūselio gale. Akivaizdu, tokia sandara leidžia patirti tik vieną pojūtį iš karto. Lotze teigia, kad gebėjimo įtraukti ar išskleisti jautrųjį ūselį pakanka, jog mažne visiškai nuo pasaulio atskirtas gyvūnas (išsiversdamas be Kanto laiko ir erdvės kategorijų) atskleistų sau išorinį pasaulį ir atskirtų judantį objektą nuo nejudančio. Šitą išmonę galima perskaityti knygoje *Medizinische Psychologie* (1852); ji sulaukė Hanso Vaihingerio[58] pagyros.

Dziao Dze

Poetams ir mitologijai jis, regis, nežinomas, bet kiekvienas iš mūsų gyvenime yra aptikęs Dziao Dze kapitelio kampe ar frizo viduryje ir pajutęs kirbant lengvą nerimą. Šuo, sergėjęs triliemenio ir trigalvio Geriono bandas, turėjo dvi galvas ir vieną liemenį, laimei, jį nudobė Heraklis. Su Dziao Dze viskas yra atvirkščiai, todėl jis dar baisesnis: milžiniška galva jungiasi su vienu liemeniu iš dešinės ir su kitu – iš kairės. Paprastai jis turi šešias kojas, mat pirmoji pora tarnauja abiem liemenims. Snukis jo gali būti drakono, tigro arba žmogaus; meno istorikai praminė jį „žmogėdros kauke". Tatai yra taisyklinga pabaisa, kurią skulptoriams, puodžiams ir keramikams įkvėpė simetrijos demonas. Maždaug keturioliktame amžiuje prieš mūsų erą, Šangų dinastijos valdymo metais, jį jau vaizdavo ant ritualinių bronzos dirbinių.

Dziao Dze reiškia „besotį" ir įkūnija rajumą bei godumą. Kinai piešia jį ant indų, kad atgrasintų nuo polinkio pataikauti savo silpnybėms.

Džinai

Musulmonai laikosi tradicijos, kad Alachas yra sukūręs tris skirtingas protingų būtybių rūšis: angelus – iš šviesos, džinus (vienaskaitos forma „džinas" *jinnee* arba *genie*) – iš ugnies, o žmones – iš žemės. Džinai buvo sukurti iš juodos bedūmės ugnies keliais tūkstantmečiais metų anksčiau nei Adomas; jų yra penkios kategorijos. Tarp šių kategorijų yra geri ir pikti džinai,

džinai ir džinės. Kosmografas al-Kazvinis[59] rašo, „kad džinai yra skraidriakūnės oro būtybės, galinčios rodytis įvairiais pavidalais". Iš pradžių jie gali įgauti debesų ar didžiulių neapibrėžtų stulpų pavidalą; paskui tankėdami tampa regimi ir įgyja žmogaus, šakalo, vilko, liūto, skorpiono arba gyvatės pavidalą. Vieni jų yra tikratikiai; kiti – eretikai arba bedieviai. Anglų orientalistas Edwardas Williamas Lane'as rašo, kad džinai, įgavę žmogaus pavidalą, kartais būna tikri milžinai ir „jei geri, tai paprastai yra akinamai gražūs, o jei pikti – siaubingai bjaurūs". Taip pat sakoma, kad panorėję, „sparčiai išplėsdami ar išretindami juos sudarančias daleles", jie gali tapti nematomi, tuomet jie ištirpsta ore, vandenyje ar žemėje ar praeina kiaurai pro tvirtą sieną.

Dažnai džinai pasiekia žemesnįjį dangų, kur pasiklauso, ką angelai kalbasi apie būsimus įvykius. Todėl jie įstengia padėti burtininkams ir pranašautojams. Kai kurie mokslo vyrai mano, kad jie statė piramides ir didžiąją Jeruzalės šventyklą Saliamonui paliepus.

Pamėgtos džinų buveinės – griuvėsiai, vandens saugyklos, upės, šaltiniai, kryžkelės ir turgūs. Egiptiečiai sako, kad stulpiški dykumos smėlio sūkuriai atsiranda skrendant piktam džinui. Ir dar jie sako, kad krintančios žvaigždės yra strėlės, kurias Alachas svaido į džinus. Eibės, kurias šie piktadariai krečia žmonėms, paprastai būna tokios: jie mėto į praeivius plytas ir akmenis nuo stogų ir pro langus, grobia gražias moteris, persekioja tuos, kurie mėgina įsikurti apleistuose namuose, vagiliauja maistą. Kad apsisaugotum nuo tokių niekšybių, dažniausiai tenka prašytis Gailestingojo ir Maloningojo Alacho pagalbos.

Vampyrai (*ghouls*), dažnai pasirodantys kapinėse ir mintantys mirusiųjų kūnais, laikomi žemiausia džinų kategorija. Iblisas yra džinų tėvas ir vadas.

1828 m. jaunasis Victoras Hugo apie šių būtybių sambūrius

parašė chaotišką penkiolikos posmų poemą „Džinai". Sulig kiekvienu posmu, naujam džinui prisijungus, eilutės vis ilgėja ir ilgėja, iki pat aštunto posmo, kai visi džinai jau susirinkę. Nuo tos akimirkos ligi galo posmų eilutės trumpėja, kol džinai visi iki vieno išnyksta.

Burtonas ir Noah Websteris[60] žodį „džinas" sieja su lotynų kalbos žodžiu „genijus", kuris kilęs iš veiksmažodžio „gimdyti". Skeatas[61] tam nepritaria.

Elfai

Elfai yra germanų kilmės. Nedaug ką žinome, kaip jie atrodo, išskyrus tik tai, kad jie maži, bet grėsmingi. Vagia gyvulius ir vaikus. Taip pat jiems patinka krėsti visokias šunybes. Anglijoje „elfo garbana" vadinamas kaltūnas, nes manoma, jog tai – elfų išdaiga. Anglosaksų užkeikimas, kuris mūsų žiniomis siekia dar pagoniškus laikus, priskiria jiems šelmišką savybę iš tolo šaudyti geležines strėlikes, kurios prasiskverbia per odą nepalikdamos žymių ir sukeldamos ūmius, skausmingus dieglius. „Jaunesnioji Eda" skiria šviesiuosius elfus nuo tamsiųjų: „Šviesieji elfai skaistesni už saulę, tamsieji – juodesni už degutą." Vokiečių kalboje košmaras verčiamas kaip *Alp*[62]; etimologija kildina šį žodį iš „elfo", nes viduramžiais žmonės tikėjo, jog elfai užgula miegančiųjų krūtinę, sužadindami jiems slogius sapnus.

Elojai ir morlokai

Jaunojo Herberto George'o Wellso romano „Laiko mašina" herojus (1895) ypatingos konstrukcijos aparatu išvyksta į slėpiningą ateitį. Ten jis pamato, kad žmonija suskilo į du porūšius: elojus, trapius ir bejėgius aristokratus, dykinėjančius derlinguose soduose ir mintančius vaisiais, ir morlokus, požemio proletarų rasę, kuri, daugelį šimtmečių dirbdama tamsoje, apako, bet iš inercijos pluša prie surūdijusių ir sudėtingų mechanizmų, tik šie jau nieko negamina. Abu pasaulius jungia šachtos su sraigtiniais laiptais. Nemėnesėtom naktim morlokai išlenda į viršų ir ėda elojus.

Morlokų persekiojamas, bevardis herojus pasprunka atgal į dabartį. Kaip vienintelį kelionės nuotykį jis atsivežė nematytą ir suvytusią gėlelę, kuri virs dulkėmis ir vėl sužydės po daugelio tūkstančių metų.

Fastitokalonas

Viduramžiai Šventąją Dvasią laikė dviejų knygų autore. Pirmoji, kaip visi žino, buvo Biblija; antroji – visas pasaulis, kurio kūriniai moko savo pavyzdžiu. Šiems pamokymams aiškinti ir buvo sudarinėjami Fiziologai, arba Bestiarijai, kur pasakojimai apie paukščius, žvėris ir žuvis ėjo pramaišiui su alegoriniais moralais. Pateikiame ištrauką iš vieno tokio anglosaksų bestiarijaus (R. K. Gordono vertimas):

> Nūnai aš pagal savo išmanymą eilėmis ir giesme bylosiu apie vieną tokią žuvį, milžiną banginį. Mūsų apmaudui, jis dažnai esti pavojingas ir nuožmus visiems jūrų keliautojams. Jis vardu

fastykalonas, raižantis okeanų bangas. Išvaizda primena uolą ar didžiausią jūržolių pynę, smėlio seklumų apjuostą ir pakilusią iš jūros dugno, todėl keliautojams atrodo, kad jie priešais save mato salą; tuomet jie lynais pririša savo aštrianosius laivus prie netikros žemės, supančioja arklius pakrantėj ir drąsiai leidžiasi į salos gilumą. Laivai plūduriuoja pririšti, aplink juos tyvuliuoja vanduo. Paskui, pavargę, jūreiviai apsistoja ir, pasijutę saugūs, užkuria laužą. Kaitrus laužas įsiliepsnoja, o jie, iškamuoti, iš anksto džiaugiasi, kad priguls pogulio. Kai prityręs klastūnas pajunta, kad keliautojai patogiai įsitaisė, įsikūrė ir mėgaujas giedra diena, jis ūmai drauge su aukom panyra į sūrias bangas, nugrimzta gelmėn ir nusineša laivus ir žmones į tamsias mirties menes.

Išdidžiam okeanų raižytojui būdingas ir kitas, dar keistesnis polinkis. Ėmus pjauti badui, šis okeano sargas pražiodo plačiai nasrus. Iš jų pasklinda malonus kvapas, ir kitos žuvys apsigauna, neapdairiais būriais plaukia vidun, kol prisipildo plačiausia koserė. Tada pabaisa staigiai užčiaupia nasrus ir praryja laimikį. Taip nutinka visiems... kurie susivilioja gardžiais kvapsniais, netikrom svajonėm ir nusideda Šlovės karaliui.

Panaši istorija pasakojama „Tūkstantyje ir vienoje naktyje", Šv. Brendano legendoje ir Miltono poemoje „Prarastasis rojus", kuri vaizduoja banginį, „snaudžiantį ant putotos bangos" prie Norvegijos krantų. Profesorius Gordonas[63] priduria, jog „ankstesniuose variantuose tokiu klastūnu buvo vėžlys ir vadinosi „aspidochelonu". Ilgainiui vardas buvo iškraipytas, o vėžlį išstūmė banginis.

Fėjos

Fėjos stebuklingu būdu kišasi į žmonių reikalus, o jų vardas siejasi su lotynišku žodžiu *fatum* (likimas, lemtis). Sakoma, kad fėjos gausiausios, gražiausios ir įstabiausios iš visų mažesniųjų antgamtinių būtybių. Tikėjimas jomis nėra būdingas vien kuriai nors atskirai šaliai ar epochai. Senovės graikai, eskimai ir raudonodžiai indėnai mums pasakoja istorijas apie herojus, pelniusius šių vaizduotės kūrinių meilę. Tačiau tokia laimė būna pavojinga; patenkinusi savo užgaidą, fėja gali savo meilužį ir pražudyti.

Airijoje ir Škotijoje „fėjų tauta" tikima, fėjos neva gyvena požeminiuose būstuose, kur slepia pagrobtus vaikus ir vyrus. Airijos ūkininkai, rasdami laukuose titnaginių strėlių antgalių, mano, kad kadaise jie priklausė fėjoms, ir priskiria jiems gydomųjų savybių. Ankstyvosiose Yeatso novelėse dažnai minimi kaimo žmonės, patekdavę pas fėjas. Vienoje novelėje kaimietė pasakoja autoriui, kad

> Ji netikinti nei pragaru, nei dvasiomis. Pragaras – tai kunigų išmonė, kad žmonės jų klausytų, o dvasioms, sakė ji, nėra leidžiama savo valia šlaistytis po žemę; užtat žemėje gyvena fėjos, gnomai, jūros arkliai ir puolę angelai.

Fėjos dievina šokius, muziką ir žalią spalvą. Yeatsas pažymi, kad „Airijos nykštukai ir fėjos kartais būna mūsų ūgio, kartais aukštesni, o kartais, kaip man sakė, maždaug trijų pėdų ūgio". XVI amžiaus pabaigoje škotų dvasininkas, pastorius Robertas Kirkas iš Eberfoilio, parašė knygą „Slaptoji sandrauga, arba Apybraiža apie požemio (ir dažniausiai) nematomos tautos, lygumų škotų pramintos faunais ir fėjomis, arba vilkatais, prigimtį bei darbus, parašyta pagal antruoju regėjimu apdovanotų žmonių

liudijimus". 1845 m. seras Walteris Scottas perspausdino knygą. Sakmė byloja, kad fėjos pagrobė poną Kirką, nes jis išdavė jų paslaptis.

Italiją supančių jūrų platybėse, ypač Mesinos sąsiauryje, *fata morgana* audžia miražus, kurie klaidina jūreivius ir jų laivus užplukdo ant seklumos.

Garuda

Višnus, antrasis induistų panteoną valdančios triados dievas, joja arba ant gyvatės, savim užpildančios jūras, arba ant Garudos nugaros. Višnus vaizduojamas tamsiai mėlynas, keturiom rankom, laikančiom vėzdą, kriauklę, diską ir lotosą. Garuda yra pusiau peslys, pusiau žmogus: jo sparnai, snapas ir nagai kaip paukščio, o liemuo ir kojos – kaip žmogaus. Jo veidas baltas, sparnai – ryškiai raudoni, liemuo – auksinis. Indijos šventyklose garbinami Garudos atvaizdai iš bronzos ir akmens. Gvaliore buvo rasta statula, kurią daugiau nei šimtas metų iki mūsų eros iškalė graikas Heliodoras, tapęs Višnaus pasekėju.

„Garuda Puranoje" – viename iš daugelio puranų arba induistų padavimų – Garuda išsamiai aiškina visatos kilmę, saulėtąją Višnaus prigimtį, jo kulto ritualus, karalių, kilusių iš saulės ir mėnulio, genealogiją, „Ramajanos" turinį ir daug kitų šalutinių temų, tokių kaip eiliavimo menas, gramatika ir medicina.

VII amžiuje sukurtoje dramoje pasakojama, kad „Gyvačių džiaugsmas"[64], kurios autoriumi laikomas vienas karalius, Garuda kasdien užmušdavo ir surydavo po gyvatę (turbūt akiniuotąją kobrą), kol karalaitis-budistas išmokė jį susilaikymo dorybės. Paskutiniame veiksme atgailaujantis Garuda atgaivina daugybę

jo surytų gyvačių kartų. Eggelingo[65] nuomone, šis veikalas turbūt yra brahmanistų satyra, išjuokianti budizmą.

Mistikas Nimbarka[66], kurio gyvenimo metai nėra tiksliai žinomi, rašė, kad Garuda – tai amžiams išgelbėta siela, kaip ir jos karūna, auskarai ir fleita.

Gauruotis iš La Ferte Bernaro

Kadaise, viduramžiais, Hiuinės (Huine), šiaip tykaus upelio, pakrantėmis klajojo žvėris, pramintas Gauruočiu (*La velue*). Padaras kažkaip išliko po Nojaus tvano, nors laivan jo ir nebuvo paėmę. Dydžio jis buvo kaip jautis gyvatės galva ir apvalaus kūno, apaugusio ilgu žaliu kailiu ir dygliais, kurių dūris buvo mirtinas. Kojos baisiai plačios, nelyginant vėžlio, o uodega, panašia į gyvatės, jis žudė žmones ir gyvulius. Supykęs gauruotis spjaudėsi ugnimi, svilinusia laukų pasėlius. Naktimis jis įsilauždavo į tvartus. Kuomet ūkininkai mėgindavo jį sumedžioti, gauruotis panirdavo į Hiuinės vandenis, upė patvindavo ir mylių mylias užliedavo slėnį.

Gauruotis buvo stalgus nekaltoms būtybėms, todėl rydavo mergeles ir vaikus. Dažniausiai rinkdavosi skaisčiausią merginą, kurią vadindavo Avele (*L'agnelle*). Kartą jis patykojo tokią mergelę ir nusitempė ją, sužalotą ir kruviną, į savo irštvą senvagėj. Aukos mylimasis susekė pabaisą ir kardu perkirto jam uodegą, vienintelę pažeidžiamą vietą. Žvėris bemat padvėsė. Žmonės padarė jo iškamšą ir, dūdas pūsdami, būgnus mušdami ir linksmai šokdami, atšventė jo žūtį.

Golemas

Begalinės išminties padiktuotoje knygoje nėra vietos atsitiktinumui, netgi jos žodžių skaičius arba raidžių tvarka yra dėsninga; šitaip mąstė kabalistai ir, degdami troškimu perprasti Dievo paslaptis, ėmėsi skaičiuoti, jungti ir perstatinėti Šventojo Rašto raides. Dante teigė, jog kiekviena atskira Biblijos vieta turi keturias prasmes – pažodinę, alegorinę, moralinę ir anagoginę[67]. Jonas Škotas Eriugena[68], giliau suvokęs dievybės sampratą, dar anksčiau buvo sakęs, kad Rašto prasmių – begalė, kaip ir povo uodegos atspalvių. Kabalistai tikrai būtų pritarę tokiai nuomonei; viena iš jų Biblijoje ieškomų paslapčių buvo gyvųjų būtybių kūrimas. Apie demonus sakoma, kad jie moką sukurti stambius ir nerangius gyvūnus, tokius kaip kupranugaris, bet ne trapius ir gležnus; rabinas Eliezeras neigė, kad jie gali sukurti ką nors mažesnio nei miežio grūdas. Žmogų, sukurtą raidžių perstatomis, pavadino „Golemu"; šis žodis tiesiog reiškia beformį ar bedvasį luitą.

Talmude (traktatas „Sanhedrinas" 65b) skaitome:

> Jei teisuoliai panorėtų sukurti pasaulį, jie tai galėtų padaryti. Visokiausiomis slaptųjų Dievo vardų raidžių perstatomis Rabai pavyko sukurti žmogų, kurį jis nusiuntė pas rabiną Zerą. Rabinas Zera kreipėsi į pasiuntinį, tačiau šis neatsakė, tuomet rabinas tarė: „Tu esi burtų kūrinys; tai virski dulkėmis, iš kurių esi kilęs. Rabinas Habina ir rabinas Ošaja, du Rašto mokovai, per kiekvienas šabo išvakares studijuodavo Kūrimo knygą; pagal šią knygą jie sukūrė trimetį veršiuką, kurį ir suvalgė vakarienei."

Schopenhaueris knygoje „Apie valią gamtoje" (7 skyrius) rašo: „Savo *Zauberbibliothek* (*Stebuklingosios bibliotekos*) pirmojo

tomo 325 puslapyje Horstas[69] glaustai išdėsto anglų mistikės Jane Lead mokymą: bet kas, turįs magiškų galių, gali panorėjęs valdyti ir keisti mineralus, augaliją ir gyvūniją; taigi keli burtininkai, dirbdami sykiu, gali mūsų pasaulį sugrąžinti į Rojaus būseną."

Vakaruose Golemą išgarsino austrų rašytojas Gustavas Meyrinkas[70]; penktajame fantasmagoriško romano „Golemas" (*Der Golem*, 1915) skyriuje jis rašo:

> Istorijos pradžia, sakoma, siekia septynioliktąjį šimtmetį. Pagal pradingusius Kabalos aiškinimus vienas rabinas [Jehuda Loewas ben Bezalelis] padaręs dirbtinį žmogų, vadinamąjį Golemą, kad tas jam patarnautų, skambintų varpais sinagogoje ir visą juodą darbą nudirbtų.
>
> Tačiau jam nepavyko padaryti tikro žmogaus – išėjo apdujęs, maža ką nutuokiantis pusžmogis. Ir atgyja jis, sakoma, tik dieną, veikiant magiškai lentelei, kurią rabinas jam pakišdavo po liežuviu ir taip sutraukdavo iš žvaigždžių visatos jėgas.
>
> Vieną dieną rabinas pasimeldęs pamiršo išimti lentelę iš Golemo burnos. Padaras, apimtas šėlo, pasileido tamsiomis geto gatvėmis daužydamas visa, kas pasitaikydavo kelyje, kol pagaliau rabinas jį pasivijo ir ištraukė lentelę iš burnos.
>
> Golemas iškart be gyvybės ženklų susmuko ant žemės. Nieko iš jo neliko – tik molinė statulėlė, kuri lig šiol laikoma senojoje sinagogoje.

Eleazaras iš Vormso išsaugojo slaptąją Golemo sukūrimo formulę. Ši procedūra aprašoma per dvidešimt tris *in-folio* tomo stulpelius; jai atlikti, būtina žinoti ir „221 vartų abėcėlę", kuri skaitoma virš kiekvieno Golemo organo. Ant kaktos reikia nupiešti žodį *Emet* (אמת), reiškiantį „Tiesa"; molinis milžinas sunaikinamas nutrinant pirmąją raidę – išeina žodis *met* (מת), reiškiantis „mirtį".

Gnomai

Gnomai senesni už savo pavadinimą; pastarasis yra graikiškas, bet senovės autoriai jo nežinojo, nes jis atsirado tik XVI amžiuje. Etimologai jo autorystę priskiria šveicarų alchemikui Paracelsui, kuris pirmasis pavartojo jį savo raštuose.

Gnomai yra žemės ir kalnų dvasios. Liaudis įsivaizduoja juos kaip barzdotus nykštukus šiurkščiais ir komiškais veido bruožais; jie dėvi aptemptus drabužius su vienuolių gobtuvais. Gnomai, kaip graikų ir rytiečių grifai bei germanų pasakų drakonai, sergsti paslėptus turtus.

„Gnosis" graikų kalba reiškia „žinojimas"; Paracelsas pavadino juos gnomais, nes jie tiksliai žino, kur ieškoti brangiųjų metalų.

Grandiniuota kiaulė ir kita Argentinos fauna

106-ame „Argentinos tautosakos žodyno" (Buenos Airės, 1950) puslapyje Felixas Coluccio[71] rašo:

> Kordobos provincijos šiaurėje, ypač aplink Kiliną (Quilinos), žmonės kalba apie grandiniuotą kiaulę, esą pasirodančią daugiausia nakties valandom. Žmonės, gyvenantys šalia geležinkelio stoties, teigia regėję slystančią bėgiais kiaulę; kiti gi dievažijasi nesyk išvydę, kaip ji slidinėja telegrafo laidais, kurtinančiai žvangindama savo „grandinėmis". Tačiau šito gyvūno niekas nėra dorai matęs – vos tik pažvelgi į ją ir ji mįslingai išnyksta.

Tikėjimas grandiniuota kiaule (*chancha con cadenas*), kuri dar žinoma kaip „skardinė kiaulė" (*chancha de lata*), yra paplitęs ir Buenos Airių provincijoje, pakrančių lindynėse ir miesteliuose.

Egzistuoja dvi argentinietiškos vilkolakio versijos. Vilkolakis, paplitęs Urugvajuje ir Pietų Brazilijoje, yra *lobisón*[72]; kadangi šiuose kraštuose vilkai nesiveisia, manoma, kad žmonės įgauna kiaulės arba šuns pavidalą. Kai kuriuose Entrerijoso miesteliuose merginos baidosi vaikinų, gyvenančių prie aptvarų – mat, žmonės sako, kad šeštadienio naktimis jie virsta minėtais gyvūnais. Vidurinėse provincijose sklinda gandai apie jaguarą klastūną (*tigre capiango*). Šis žvėris yra ne jaguaras, o žmogus, bet kada galįs įgauti jaguaro pavidalą. Paprastai jis iškrečia tokį šelmišką pokštą, kai nori pagąsdinti draugus, tačiau šia gudrybe pasinaudoja ir pakelės plėšikai. Per praėjusio šimtmečio pilietinius karus žmonės tikėjo, kad generolo Facundo Quirogos[73] kariuomenėje kovėsi visas pulkas „kapiangų".

Grifas

Herodotas[74], pasakodamas apie grifų nuolatinį karą su vienakiais arimaspais, vadina juos sparnuotomis baidyklėmis; kone taip pat glaustai Plinijus mini jų ilgas ausis ir lenktus snapus, tačiau visa tai laiko „pramanais" (X, 136). Turbūt išsamiausiai grifą aprašo spėjamas „Kelionių" autorius, seras Johnas Mandeville'is, 85 skyriuje:

> Iš tos šalies [Turkijos] žmonės keliauja į Baktriją, kur gyvena piktos ir žiaurios tautos; tam krašte auga medžiai, duodantys, lyg būtų avys, vilną, iš kurios gaminami apdarai. Tenai veisiasi „ipo-

tanai" [hipopotamai], gyvenantys tai sausumoj, tai vandeny; jie esti pusiau žmonės, pusiau arkliai ir minta tik žmogiena, jei tik jiems pavyksta jos gauti. Dar toj šaly gausu grifų, daugiau nei kur kitur; kai kas sako, kad jų liemuo kaip erelio, o sturplis – kaip liūto, ir tai yra tiesa, mat jie išties taip surėdyti; tačiau grifas kūnu didesnis nei aštuoni liūtai ir stipresnis nei šimtas erelių. Žinoma, jis gali pakelt ir nusitempt į savo lizdą arklį su raiteliu ar porą arimui pakinkytų jaučių, mat jo letenų nagai dideli kaip jaučio ragai; iš tų nagų gaminamos taurės vynui gerti, o iš šonkaulių – lankai strėlėms leisti.

Kitas garsus keliautojas, Markas Polas, buvo girdėjęs Madagaskare pasakojimus apie paukštį ruhą ir iš pradžių manęs, jog tai buvęs *ucello grifone*, paukštis grifas („Kelionės", III, 36).

Viduramžiais grifo simbolika buvo prieštaringa. Viename italų bestiarijuje sakoma, kad jis simbolizuoja velnią; dažniausiai – tai Kristaus emblema; tokiu jį laiko ir Šv. Izidorius Sevilietis, savo „Etimologijose" (VII, 2, 43–44) aiškinęs: „Kristus yra liūtas, nes valdo ir yra kupinas tvirtybės; ir erelis, nes prisikėlęs pakilo į dangų."

Skaistyklos XXIX giesmėje Dante regi grifo traukiamą triumfo vežimą (Bažnyčią); jo erelio galva buvo auksinė, liūto liemuo – raudonas ir baltas, tai, anot aiškintojų, simbolizuoja dvi Kristaus prigimtis: dieviškąją ir žmogiškąją. (Kiek paraudusi balta spalva panaši į kūno spalvą.) Aiškintojai prisimena mylimojo aprašymą „Giesmių giesmėje" (*Gg*, 5, 10–11): „Mano mylimasis baltas ir rusvas... jo galva – gryno aukso..."

Kitų nuomone, Dante čia norėjo pateikti popiežiaus simbolį, kuris kartu ir šventikas, ir karalius. Didronas[75] knygoje *Manuel d'iconographie chrétienne*[76] (1845) rašo: „Popiežius, kaip pontifikas arba erelis, pakyla link Viešpaties sosto, idant gautų Jo paliepimus, ir kaip liūtas arba karalius žengia per žemę tvirtai ir valdingai."

Hanielis, Kafzielis, Azrielis ir Anielis

Pranašą Ezechielį Babilonijoje aplankė regėjimas – keturi gyvūnai ar angelai, „ir kiekvienas turėjo keturis veidus ir keturis sparnus", o „jų veidų išvaizda buvo tokia: visi keturi turėjo žmogaus veidą, liūto veidą dešinėje, jaučio veidą kairėje ir erelio veidą". Kiekvienas ėjo ten, kur tik dvasia norėjo, „tiesiai į priekį", ar, kaip byloja pirmasis ispaniškas Biblijos vertimas (1569), *cada uno caminaua en derecho de su rostro* („kiekvienas ėjo ten, kur žvelgė jo veidas"), nors tai yra taip nesuvokiama, kad net šiurpas ima. Keturi ratai ar skrytys „buvo aukštos ir kėlė baimę", riedėjo su angelais ir „aplink buvo pilnos akių".

Prisiminimas apie Ezechielio regėjimą turbūt įkvėpė Šv. Joną, kai jis rašė apie gyvūnus ketvirtame Apreiškimo skyriuje (*Apr* 4, 6–8):

> 6. Priešais sostą tviskėjo tarsi stiklo jūra, panaši į krištolą; sosto viduryje ir aplinkui sostą buvo keturios būtybės, pilnos akių iš priekio ir iš užpakalio.
> 7. Pirmoji būtybė buvo panaši į liūtą, antroji buvo panaši į veršį, trečioji būtybė turinti tarytum žmogaus veidą, ketvirtoji būtybė panaši į skrendantį erelį.
> 8. Kiekviena iš keturių būtybių turėjo po šešis sparnus; aplinkui viduje jos buvo pilnos akių. Ir be perstojo, dieną ir naktį, jos šaukė: „Šventas, šventas šventas Viešpats, visagalis Dievas, kuris buvo, kuris yra ir kuris ateis!"

Vienoje iš pagrindinių kabalistinių knygų „Zohare"[77] arba „Pašvaistės knygoje", pasakyta, kad šie keturi gyvūnai vadinasi Hanielis, Kafzielis, Azrielis ir Anielis ir jie žvelgia į Rytus, Šiaurę, Pietus ir Vakarus. Stevensonas pažymi, kad jei danguje esti tokių stebuklų, tai iš pragaro dar ne to gali tikėtis.

Jau pabaisa, kupina akių, yra ganėtinai baisi, bet Chestertonas eina dar toliau eilėraštyje „Antroji vaikystė“:

But I shall not grow too old to see
Enormous night arise,
A cloud that is larger than the world
And a monster made of eyes.

Dar būsiu jaunas širdimi,
Kada pakils naktis vienu sykiu,
Užklos pasaulį debesis,
Ir stos pabaisa, kupina akių.

Keturveidžiai angelai Ezechielio knygoje vadinami *Hayoth*, gyvom būtybėms; pagal *Sefer Yetzirah* („Sukūrimo knygos“)[78], kitos kabalistinės knygos, jie yra dešimt skaičių, kuriais Dievas drauge su dvidešimt dviem hebrajų abėcėlės raidėm sukūrė pasaulį; pasak „Zoharo“, jie nužengė iš dangaus, karūnuoti raidėmis.

Savo simbolius evangelistai perėmė iš keturveidžių *Hayothų*: Mato simbolis – angelas, kartais barzdotu žmogaus veidu, Marko – liūtas, Luko – jautis, o erelis – Jono. Šv. Jeronimas, aiškindamas Ezechielį, pamėgino logiškai paaiškinti šiuos atributus. Matui teko žmogaus veidas, nes jis paliudijo Kristaus žmogiškumą; Markui – liūtas, nes jis skelbė karališką Kristaus prigimtį; Lukui – jautis kaip atnašaujamos aukos emblema; Jonui – erelis, nes Kristaus dvasia sklendė aukštyn.

Vokiečių mokslininkas daktaras Richardas Hennigas[79] netiesioginiu šių simbolių atšvaitu laiko keturis zodiako ženklus, devyniasdešimčia laipsnių nutolusius vienas nuo kito. Liūtas ir jautis yra savaime aiškūs; žmogų galima tapatinti su Vandeniu, nes jis turi žmogaus veidą, o erelis, akivaizdu, yra Skorpionas, laikomas blogu ženklu, todėl atmestas ir pakeistas. Nicholas de Vore[80] „Ast-

rologijos enciklopedijoje" laikosi tos pačios hipotezės ir pažymi, kad sfinksas jungia visas keturias figūras, nes turi žmogaus galvą, jaučio liemenį, liūto nagus ir uodegą bei erelio sparnus.

Haoka, griaustinio dievas

Anot sijų genties indėnų, Haoka naudojosi vėjais kaip griaustinio būgno lazdelėmis. Jo raguota galva liudijo, kad jis buvo ir medžioklės dievas. Džiaugdamasis jis verkė, liūdėdamas – juokės; nuo karščio drebėjo, nuo šalčio – prakaitavo.

Harpijos

Hesiodo „Teogonijoje" harpijos yra sparnuotos dievybės ilgais palaidais plaukais, skriejančios greičiau už paukščius ir vėjus; „Eneidoje" (III knyga) – grifai moterų veidais, aštriais lenktais nagais ir purvina apatine dalim, kenčiantys nuo nepasotinamo alkio. Jos atūžia nuo kalnų ir grobia valgius nuo vaišių stalų. Harpijos nepažeidžiamos ir dvokios; šaižiai spiegdamos, jos ryja viską, ką užmato, ir viską teršia savo išmatomis. Servijus, Vergilijaus aiškintojas, rašo, jog kaip Hekatė yra Prozerpina pragare, Diana – žemėje, Luna – danguje, todėl vadinama trilype deive, taip ir harpijos – furijos pragare, harpijos – žemėje ir diros (arba demonai) – danguje. Jas taip pat painioja su parkomis arba moiromis.

Dievai užsiundė harpijomis Trakijos karalių Finėją, kuris atskleisdavo žmonėms ateitį ar paaukojo savo akis už ilgaamžystę; užtai jį nubaudė saulė, kurios kūrinius jis įžeidė pasirinkęs aklu-

mą. Jis rengdavo puotas savo rūmininkams, bet harpijos nuolat surydavo maistą ir apteršdavo stalus. Nuo harpijų jį išgelbėjo argonautai; šią fantastinę istoriją pasakoja Apolonijas Rodietis[81] ir Williamas Morrisas[82] („Jasono gyvenimas ir mirtis"). Ariosto[83] XXXIII „Pašėlusio Rolando" giesmėje paverčia Trakijos karalių kunigu Jonu, legendiniu abisinų imperatoriumi.

Harpija kilusi iš graikų žodžio „harpazein" – griebti, čiupti. Iš pradžių jos buvo vėjo deivės, kaip Vedų marutai, švytuojantys auksiniais ginklais (žaibais) ir melžiantys debesis.

Hipogrifas

Neįmanomybei ar absurdui apsakyti Vergilijus sukryžmino arklį ir grifą. Po keturių šimtmečių jo komentatorius Servijus teigia, kad grifas yra gyvūnas, kurio viršutinė dalis kaip erelio, o apatinė – kaip liūto. Savo teiginiui sustiprinti jis priduria, kad grifai nekenčia arklių. Ilgainiui posakis *Jungentur jam grupes equis* („sukryžmina grifus su arkliais"[84]) virto priežodžiu; XVI amžiaus pradžioje jį prisiminė Ludovico Ariosto ir sugalvojo hipogrifą. Antikos grife jungėsi erelis ir liūtas; Ariosto hipogrife – arklys ir grifas, o tai jau antros kartos pabaisa ar išmonė. Pietro Micheli[85] pažymi, kad hipogrifas darnesnis kūrinys už sparnuotąjį Pegasą.

„Pašėlusiame Rolande" (IV, 18) pateikiamas išsamus hipogrifo paveikslas, lyg būtų parašytas fantastinės zoologijos vadovėliui:

> Ne pramanytas, bet tikras žirgas, nes kumelės pagimdytas, o jo tėvas – grifas. Iš tėvo jis paveldėjo plunksnas ir sparnus, priešakines kojas, galvą ir snapą; viskuo kitu jis priminė motiną ir

vadinos hipogrifu; jie kartais atklysta nuo Rifėjaus kalnų, už jūrų marių ledinių.

Pirmąsyk šis keistas gyvūnas paminimas prabėgomis, lyg tarp kitko (II, 37):

Prie Ronos riterį išvydau, apžergusį sparnuotą žirgą.

Kitose oktavose poetas aprašo nuostabą pamačius skrendantį žirgą. Štai kaip skamba garsioji oktava (IV, 4):

E vede l'oste e tutta la famiglia,
e chi a finestre e chi fuor ne la via,
tener levati al ciel gli occhi e le ciglia,
come l'ecclisse o la cometa sia.
Vede la donna un'alta maraviglia,
che di leggier creduta non saria:
vede passar un gran destriero alato,
che porta in aria un cavalliero armato.

Ir stebis tėvas, stovįs prie lango,
O jo šeima, po gatvę pasklidus,
Akis pakėlus, žiūri į dangų
Lyg uodeguotą žvaigždę išvydus.
Ponia niekaip patikėt neįstengia
Matydama tokį stebuklą didį:
Sklendžia pro šalį žirgas sparnuotas,
Ant žirgo sėdi raitelis šarvuotas.

Vienoje iš paskutinių giesmių Astolfas nubalnoja, išžaboja žirgą ir paleidžia jį laisvėn.

Hočiganas

Descartes'as pasakoja, kad beždžionės galėjo kalbėti kada panorėjusios, bet nusprendė tylėti, kad tik jų neverstų dirbti. Pietų Afrikos bušmenai tiki, jog kadaise visi gyvūnai mokėjo kalbėti. Bušmenas, vardu Hočiganas, nekentė gyvūnų; vieną dieną jis pradingo, kartu nusinešdamas šią kalbos dovaną.

Ichtiokentaurai

Likofronas[86], Klaudianas[87] ir bizantiečių gramatikas Jonas Tzetzesas[88] probėgšmais mini ichtiokentaurą; senovės autoriai apie jį nekalba. Žodis „ichtiokentauras" verčiamas kaip „žuvis-kentauras". Taip vadinosi būtybės, kurias mitologai taip pat praminė „tritonkentaurais". Graikai ir romėnai paliko nemažai jų skulptūrinių atvaizdų. Iki juosmens jie žmonės, bet su delfinų uodegom, o jų priekinės kojos – kaip arklio arba liūto. Jie ir jūros arkliukai sudaro jūros dievų palydą.

Jūros arklys

Skirtingai nuo kitų išgalvotų gyvūnų, jūros arklys nėra sudurtinis gyvūnas; tai tiesiog laukinis žirgas, gyvenantis jūroje ir išlipantis į krantą tik naktimis be mėnulio, vėjui atpūtus kumelių kvapą. Vienoje neįvardytoje – tikriausiai Borneo – saloje piemenys nugina geriausias karaliaus kumeles prie jūros kranto, jas supančioja,

o patys pasislepia požeminėse olose. Būtent čia Sindbadas pamatė iš jūros išlipant eržilą, žiūrėjo, kaip šis susikergė su kumele, ir girdėjo jį žvengiant.

Burtono nuomone, galutinė „Tūkstanties ir vienos nakties" versija buvo užrašyta XIII amžiuje; tame pačiame šimtmetyje gyvenęs kosmografas Zacharijas al-Kazvinis traktate „Kūrinijos stebuklai" parašė tokius žodžius: „Jūros arklys primena sausumos arklį, tik jo karčiai ir uodega ilgesni, kailis blizgesnis, o kanopos skeltos tarsi laukinio jaučio; ūgiu jis prilygsta mūsų arkliui ir kiek aukštesnis už asilą." Jis pabrėžia, kad, sukryžminus jūros ir sausumos arklį, išeina labai dailūs palikuonys, ir išskiria iš jų tamsaus plauko ponį „su baltom dėmėm, panašiom į sidabrinius".

XVIII amžiuje kinų keliautojas Vang Tai-hai rašo:

> Jūros arklys dažniausiai išlipa pakrantėn kumelės ieškoti; žmonės kartais jį pagauna. Jo kailis juodas, žvilgus, uodega ilga ir šluoja žemę. Sausumoje jis risnoja kaip visi kiti arkliai, labai lengvai prijunksta ir per dieną gali nušuoliuoti šimtus mylių. Upėje jo geriau nemaudyti: vos tik pamatęs vandenį, jis pasiduoda ankstesnei prigimčiai ir nuplaukia pasroviui.

Etnologai šį islamišką pramaną kildina iš prietaringo graikų–romėnų pasakojimo apie kumeles apvaisinantį vėją. Trečioje „Georgikų" knygoje Vergilijus šitą išmonę sueiliavo. Plinijaus aiškinimas (VIII, 42) yra tikslesnis:

> Yra žinoma, kad Portugalijoje, Tago upės pakrantėse ir Lisabonos apylinkėse, ėmus pūsti vakarų vėjui, kumelės pakelia uodegas, atsuka sturplius prieš vėją ir šitaip pastoja nuo šio vaisingo vėjo, be jokios natūralios sėklos; šitaip tapusios nėščios, jos nešioja vaisių ir netrukus gimdo kumeliukus, greitus kaip vėjas, tik jie gyvena ne ilgiau kaip trejus metus.

Istorikas Justinas[89] spėja, kad šiai legendai pradžią davė hiperbolė „vėjo sūnūs", vartota eikliems ristūnams apibūdinti.

Juvarkė

Veikale „Trumpa anglų kalbos istorija" Saintsbury[90] viena žaviausių XVIII amžiaus romanų veikėjų vadina skraidančią merginą Juvarkę. Pusiau moteris, pusiau paukštis, arba – kaip rašė Browningas[91] apie savo mirusią žmoną Elizabeth Barrett Browning[92] – pusiau angelas, pusiau paukštis, ji gali išskėtus rankas skristi kaip ant sparnų, o jos kūną dengia šilkiniai pūkai. Ji gyvena nuošalioje saloje, kažkur Pietų ašigalio jūrose; ten ją aptiko ir vedė Piteris Vilkinsas, jūreivis iš sudužusio laivo. Juvarkė yra *gawry* (skraidanti moteris) ir priklausė skraidančių žmonių giminei *glamams* (*glumms*). Vilkinsas atverčia juos į krikščionybę, o po žmonos mirties jam pasiseka grįžti į Angliją.

Šią keistos meilės istoriją galima perskaityti Roberto Paltocko[93] romane „Piteris Vilkinsas" (1751).

Jungtinių Valstijų fauna

Linksmosiose Viskonsino ir Minesotos medkirčių poringėse ir pasakose veikia neregėti padarai, kuriais, žinoma, niekas niekad netikėjo.

Užnugarinis (*Hidebehind*) visad slepiasi už nugaros. Jis visada, nors ir kiek žmogus sukiotųsi, atsiduria jam už nugaros, ir todėl niekas jo dar nėra matęs, nors jis sudorojo ir surijo daugybę medkirčių.

Paskui dar yra *Virvius* (*Roperite*), ponio dydžio gyvūnas, virvę primenančiu snapu, kuriuo tarytum lasu pagauna ir pačius vikriausius triušius.

Virdulenis (*Teakettler*) taip vadinamas dėl jo garsų, panašių į tuos, kuriuos skleidžia arbatinyje verdantis vanduo. Iš burnos jam rūksta garas; jis vaikšto atbulas ir buvo pastebėtas tik kelis kartus.

Kirviakočio šuns (*Axehandle Hound*) galva primena kirvį, kūnas – kirvio kotą, o kojos – drūtas kalades. Šis Šiaurės girių padaras minta vien kirvių kotais.

Tarp šių kraštų žuvų pasitaiko *Debesėtakiai* (*Upland Trouts*). Jie suka gūžtas medžiuose, gerai skraido ir labai bijo vandens.

Kita žuvis, *Mulkiša* (*Goofang*), plaukioja atbula, kad jai į akis nepatektų vandens. Žmonės kalba, kad ji „mėnulžuvės dydžio, tik daug didesnė".

Dar turėtume neužmiršti *Vėplapaukščio* (*Goofus Bird*), kuris krauna lizdą aukštyn kojomis ir skraido atbulas, mat jam rūpi ne ten, kur jis skrenda, o kur jis buvo.

Slunkis-kliunkis (*Gillygaloo*) suko gūžtą ant garsios Polio Banjano[94] Keturiasdešimtosios piramidės šlaito ir dėjo kvadratinius kiaušinius, kad jie nenuriedėtų ir nesudužtų. Medkirčiai labai juos vertino, išvirdavo kietai kiaušinius ir naudodavo kaip žaidimo kauliukus.

Ir galiausiai *Žąsiklė* (*Pinnacle Goose*), kuri, turėdama tik vieną sparną, mokėjo skraidyti vienintele kryptimi – aplink kūgišką kalvą. Jos plunksnų spalva priklausė nuo sezono ir stebėtojo būklės.

Kafkos išgalvotas gyvūnas

Šis gyvūnas turi milžinišką, daugybės metrų ilgio, lapišką uodegą. Kaip norėčiau nors kartą pačiupti jo uodegą, betgi tai neįmanoma – gyvūnas nuolat kruta, visąlaik šiūruoja uodegą šen ir ten. Pats jis panašus į kengūrą, tačiau tik ne jo snukutis – plokščias kaip žmogaus veidas, smulkus ir ovalus; vien dantys labai išraiškingi – tiek paslėpti, tiek iššiepti. Kartais mane apima jausmas, kad žvėrelis nori mane prijaukinti; ir tikrai, dėl ko gi daugiau jis patraukia uodegą, kai noriu ją pagriebti, o paskui ramiai laukia, kol aš vėl pasiduosiu pagundai, ir darsyk atšoka į šalį?

Franz Kafka, Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande, 1953[95]

Kamis

Vieno Senekos veikalo ištraukoje parašyta, kad Talis Miletietis[96] teigia, jog visa žemė lyg laivas plūduriuoja ją supančioje jūroje, o kai šiuos vandenis siūbuoja ir drumsčia audros, kyla žemės drebėjimai[97]. VIII amžiaus japonų istorikai ar mitologai pateikia visai kitą seismologinę sistemą. Jų šventuose raštuose skaitome:

> Po derlinga Nendrių Lygumų Žeme gulėjo Kamis, primenantis didžiulį šamą; jam krutant, drebėjo žemė, kol Didysis Elnio Salos Dievas neįsmeigė kardo giliai žemėn ir nepervėrė Kamiui galvos. Nuo tada, kai piktasis Kamis šėlsta, dievas ištiesia ranką ir spusteli kardą, kol Kamis nenurimsta.

To kardo rankena, iškalta iš granito, kyšo tris pėdas iš žemės greta Kašimos šventyklos. XVII amžiuje vienas daimio[98] šešias dienas ir naktis kasė tą vietą ir vis tiek nepasiekė geležtės viršūnės.

Žmonės tiki, kad Džinšin-Uvo (*Jinshin-Uwo*), arba Žemės Drebėjimų Žuvis, yra septynių šimtų mylių ilgio ungurys, ant kupros laikantis Japoniją. Jis tyso išsidriekęs nuo šiaurės iki pietų, galva siekia Kiotą, uodega – Avomorį. Kai kurie logikos ieškantys mąstytojai gynė priešingą požiūrį, nes Japonijos pietuose drebėjimai dažnesni ir juos lengviau paaiškinti ungurio uodegos pliaukšniais. Šis gyvūnas kažkuo primena musulmonų Bahamutą arba Edų Jormungandą (pasaulio gyvatę).

Kai kur Žemės Drebėjimų Žuvį keičia – nelabai vykusiai – Žemės Drebėjimų Vabalas Džinšin Mušis (*Jinshin-Mushi*). Jis turi drakono galvą, dešimt voro kojų bei žvynuotą liemenį. Ir tūno jis ne jūroje, o žemėje.

Karbunkulas

Mineralogijoje karbunkulas – iš lotynų *carbunculus*, „angliukas" – tai rubinas; senovėje, manoma, juo buvo vadinamas raudonasis granatas.

XVI amžiaus Pietų Amerikoje ispanų konkistadorai šitaip praminė paslaptingą gyvūną – paslaptingą, mat niekas dorai jo neįžiūrėjo, kad pamatytų, ar tai paukštis, ar žinduolis; plunksnuotas ar su kailiu. Poetas šventikas Martínas del Barco Centenera, teigęs, jog iš tiesų matė jį Paragvajuje, poemoje „Argentina" (1602) aprašo jį kaip „smulkų žvėrelį su žvilgiu veidrodėliu ant galvos, žioruojantį it anglis..." Kitas konkistadoras, Gonzalo Fernándezas del Oviedo, šitą veidrodį ar tamsoje spindinčią

šviesą – ir viena, ir kita jam teko regėti Magelano sąsiauryje – sieja su brangakmeniais, kuriuos, anot žmonių, drakonai slepia savo galvoje. Šių žinių jis pasisėmė iš Izidoriaus Seviliečio, kuris „Etimologijose" rašė:

> [Drakonitas] gaunamas iš drakono galvos, bet sukietėja virsdamas brangakmeniu tik tuomet, kai gyvai pabaisai nukertama galva; dėl šios priežasties burtininkai nurenčia galvas tik miegantiems drakonams. Narsuoliai, drįstantys įžengti į drakono urvą, viduj išbarsto grūdelius, nuo kurių pabaisos užsnūsta; vos tik jos kietai įminga, jie nukerta joms galvas ir ištraukia brangakmenius.

Šičia pravartu prisiminti ir Shakespeare'o rupūžę („Kaip jums patinka", II, i), kuri nors „bjauri ir nuodinga, bet brangų akmenį nešioja galvoje..."

Karbunkulo savininkas įgyja turtus ir laimę. Barco Centenera, ieškodamas šio šmėklaus padaro Paragvajaus upių ir džiunglių platybėse, iškentė daug vargų ir negandų, tačiau taip jo ir nerado. Lig šiol mes ničnieko nežinome apie šį žvėrį ir jo paslaptingą galvos akmenį.

Katoblepas

Plinijus (VIII, 21) pasakoja, jog kažkur Etiopijos pasienyje, šalia Nilo ištakų, gyvena „laukinis gyvūnas, vardu Katoblepas, nedidelio ūgio, nerangus ir lėtų judesių, bet jo galva tokia didelė, kad vos ją paneša; jis visad eina nuleidęs ją žemyn, o jei taip nedarytų, pražudytų visą žmoniją, nes bet kas, pažvelgęs jam į akis, kaipmat krinta negyvas".

Katoblepas graikiškai reiškia „žemynžiūris". Prancūzų gamtininkas Cuvier[99] spėjo, kad senovės gyventojai katoblepą (pramaišiui su bazilisku ir gorgone) sugalvojo nusižiūrėję į antilopę gnu. „Šventojo Antano gundymų" pabaigoje Flaubert'as aprašo šį žvėrį ir įdeda į jo lūpas tokius žodžius:

> ...juodas buivolas šerno galva, nunarinta lig žemės, kurią su kūnu jungia plonas kaklas, ilgas ir glebus lyg tuščia žarna.
> Jis voliojasi purve ant pilvo; jo kojas dengia ilgų ilgiausi šeriuoti gaurai, slepiantys ir jo snukį.
> – Riebus, rūškanas, baikštus, aš papilve vis jaučiu purvo šilumą. Mano galva tokia sunki, kad nė panešti jos negaliu. Tik sukioju ją aplink, lėtai lėtai; pražiojęs nasrus, liežuviu išraunu nuodingas žoles, sudrėkusias nuo mano kvapo. Kartą nejučiom prarijau ir savo priekines letenas.
> Niekas, Antanai, dar nėra matęs mano akių, o tie, kas matė, yra mirę. Jei tik pakelčiau vokus – savo rožinius ištinusius vokus, – bemat kristum negyvas.

Kentauras

Kentauras – harmoningiausia fantastinės zoologijos būtybė. Ovidijus „Metamorfozėse" jį vadina „dviformiu", bet jų įvairiarūšę prigimtį nesunkiai pamirštame ir esame linkę manyti, jog platoniškajame idėjų pasaulyje greta arklio ar žmogaus archetipo egzistuoja ir kentauro archetipas. Šiame archetipui atskleisti prireikė ištisų amžių; pirmykščiai senoviniai paminklai vaizduoja žmogaus galvą ir liemenį, veik negrabiai sujungtą su arklio kūnu ir strėnom. Vakariniame Dzeuso šventyklos Olimpijoje fasade

kentaurai jau stovi ant arklio kojų, o ten, kur turėtų kyšoti gyvūno kaklas, mes matome žmogaus torsą.

Kentaurai gimė iš Iksiono, Tesalijos karaliaus, ir Nefelės, Dzeuso sukurto debesies, kuriam jis suteikė Heros (arba Junonos) pavidalą; kita legendos versija byloja, kad jie yra Kentauro, Apolono sūnaus, ir Stilbijos palikuonys; trečioji – kad jie Kentauro ir Magnezijaus kumelių sąjungos vaisiai. (Sakoma, kad žodis „kentauras" kilęs iš *gandharvo*; Vedų mituose *gandharvai* yra mažesnieji dievai, važnyčioję saulės žirgus.) Kadangi Homero laikų graikai nemokėjo jodinėti, manoma, jog pirmieji jų pamatyti skitų raiteliai jiems atrodė neatskiriami nuo arklių; kaip įrodymas pateikiamas liudijimas, jog konkistadorų kavaleriją indėnai laikė kentaurais. Prescotto[100] cituojamas tekstas skamba taip:

> Vienas iš raitelių nukrito nuo arklio, o indėnai, pamatę, kad gyvūnas, kurį jie laikė vientisu, staiga pasidalijo, baisiausiai persigando ir apsisukę pabėgo, rėkdami savo bendražygiams, kad iš vieno gyvūno pasidarė du, ir tuo stebėdamiesi; šitokį dalyką mes galime laikyti Dievo stebuklu, mat jeigu ne jis, indėnai tikriausiai būtų išguldę visus krikščionis.

Priešingai negu indėnai, graikai buvo matę arklius; labiau tikėtina, kad kentaurai yra sąmoninga išmonė, o ne painiava, pagimdyta neišmanymo.

Populiariausia iš legendų apie kentaurus yra ta, kuri pasakoja, kaip jie kovėsi su kaimynais lapitais, susivaidiję per vedybų puotą. Lig tol kentaurai dar nebuvo ragavę vyno; per puotą apsvaigęs kentauras įžeidė nuotaką ir, apvertęs stalus, pradėjo garsiąją kentauromachiją, Fidijo ar jo mokinio iškaltą Partenono fraze, Ovidijaus apdainuotą XII „Metamorfozių" knygoje ir įkvėpusią Rubensą. Kitame mūšyje Heraklis savo strėlėmis sunaikino bemaž visą kentauriją.

Kentauras – pykčio ir šiurkštaus laukiniškumo simbolis, tačiau Cheironas, „kentaurų visų teisingiausias" („Iliada", XI, 832), buvo Achilo ir Asklepijaus auklėtojas, mokė juos muzikos, medžioklės ir karo, taip pat gydymo ir chirurgijos menų. Įsimenantį Cheirono paveikslą sukūrė Dante XII „Pragaro" giesmėje, kurią įprasta vadinti „Kentauro giesme". Įdomios Momigliano[101] įžvalgos, šia tema išsakytos jo parengtame 1945 m. „Komedijos" leidime, turėtų sudominti smalsius skaitytojus.

Plinijus (VII, 3) sakosi matęs balzamuotą ir meduje išlaikytą hipokentaurą, imperatoriui Klaudijui atsiųstą iš Egipto į Romą.

„Septynių išminčių puotoje" Plutarchas juokaudamas praneša, jog vienas Korinto tirono Periandro piemenų odiniame krepšyje atnešė savo šeimininkui kumelės naujagimį: jo veidas, galva ir rankos buvo žmogaus, o kūnas – arklio. Padaras knerkė kaip vaikas, ir visi nusprendė, jog tai – bloga lemiantis ženklas. Išminčius Talis apžiūrėjo jį, pakikeno ir pasakė Periandrui, kad piemenų elgesys išties yra nedovanotinas.

Lukrecijus poemos *De rerum natura*[102] V knygoje (878–891) teigia, kad niekuomet nėra buvę jokio Kentauro, nes arkliai bręsta anksčiau negu žmonės ir, sulaukęs trejų metų, kentauras šuoliuotų kaip suaugęs žirgas, bet vapėtų kaip vaikas. Toks žirgas nusibaigtų penkiasdešimt metų anksčiau negu žmogus.

Kinų drakonas

Kinų kosmologija byloja, kad Dešimt Tūkstančių Būtybių, arba Archetipų (visas pasaulis), gimsta iš ritmingos dviejų vienas kitą papildančių ir amžinų pradų – *yin* ir *yang* – sąveikos. *Yin* reiškia susitelkimas, tamsa, pasyvumas, lyginiai skaičiai ir šaltis; *yang* –

augimas, šviesa, veiklumas, nelyginiai skaičiai ir šiluma. Yin simboliai yra moterys, žemė, oranžinė spalva, slėniai, upių vagos ir tigras; yang – vyrai, dangus, mėlyna spalva, kalnai, stulpai, drakonas.

Kinų drakonas, *lungas* (*lung*), yra vienas iš stebuklingų gyvūnų. (Kiti trys yra vienaragis, feniksas ir vėžlys.) Vakarų drakonas geriausiu atveju kelia siaubą, blogiausiu – juoką. Tačiau kinų mitų lungas yra dieviškas ir primena angelą, kuris kartu yra liūtas. Sima Qianas[103] „Istorijos užrašuose" rašo, kad kartą Konfucijus[104] atėjo pasitarimo pas archyvarą arba bibliotekininką Laozi ir po susitikimo tarė:

> Paukščiai skraido, žuvys plauko, gyvūnai bėga. Bėgantį gyvūną galima pagauti spąstais, plaukiantį – tinklu, o skrendantį pašauti strėle. Tačiau dar yra drakonas; aš nežinau, kaip jis raitas joja ant vėjo ar kaip pasiekia dausas. Šiandien mačiau Laozi ir galiu pasakyti, kad mačiau drakoną.

Kadaise drakonas, arba drakonas-žirgas, išlipo iš Geltonosios upės, kad atskleistų imperatoriui garsiąją rato diagramą, simbolizuojančią yang ir yin tarpusavio žaismą. Vienas valdovas arklidėse laikė jojamus ir kinkomus drakonus; kitas imperatorius mito drakonų mėsa, ir jo karalystė klestėjo. Žymus poetas, kad apibūdintų valdovo didybei gresiančius pavojus, rašė: „Vienaragio dalia – būti šalta mėsa; drakono – mėsos pyragu."

Yijing[105], arba „Permainų knygoje", drakonas reiškia išmintį. Šimtmečiais jis buvo imperatoriaus simbolis. Imperatoriaus sostas vadinosi Drakono sostu, jo veidas – Drakono Veidu. Kai pranešdavo apie imperatoriaus mirtį, buvo sakoma, kad jis pakilo į dangų ant drakono nugaros.

Liaudies vaizduotė drakoną sieja su debesimis, su ūkininko laukiamu lietumi ir su didžiosiomis upėmis. „Žemė susijungia su

drakonu", – taip sakoma apie lietų. Maždaug VI amžiuje Changas Seng-yu nutapė ant sienos keturis drakonus. Žiūrovai nusiskundė, kad jis pamiršo nupiešti akis. Changas supykęs vėl griebėsi teptukų ir pripiešė dviem besiranganČioms figūroms akis. Ir tada „trenkė perkūnas ir žaibai, siena įtrūko, o drakonai pakilo į dangų. Bet kiti du drakonai be akių liko vietoje".

Kinų drakonas turi ragus, nagus, žvynus, o jo nugara šiaušiasi dygliais. Paprastai jį vaizduoja su perlu, kurį jis ryja arba atryja. Jo galia glūdi perle; jį atėmus drakonas tampa romus.

Chuangzi[106] pasakoja apie ryžtingą žmogų, kuris po trejų sunkaus triūso metų įvaldė drakonų žudymo meną, tačiau visą likusį gyvenimą taip ir negavo progos įrodyti savo meistriškumo.

Kinų fauna

Šį keistų gyvūnų sąrašą pateikia „Tai P'ing Kuang Chi" (*Išsamūs taikos ir klestėjimo laikų užrašai*), baigti 978 m. ir išleisti 981 m.:

Dangiškasis žirgas panašus į baltą šunį juoda galva. Jis turi mėsingus sparnus ir jis gali skraidyti.

Chiang-liang galva tigro, veidas žmogaus, galūnės ilgos ir su keturiom kanopom, o tarp dantų šmaižioja gyvatė.

Rytinėse Raudonojo Vandens žemėse gyvena gyvūnas, vadinamas *Ch'ou-t'i*, kurio galva – priekyje ir užpakalyje.

Chu'an T'ou gyventojų galvos žmonių, sparnai šikšnosparnių, o snapai paukščių. Jie minta vien žalia žuvimi.

Ilgarankių šalyje gyventojų rankos karo iki pat žemės. Jie gyvena gaudydami žuvį jūros pakrašty.

Hsiao panašus į pelėdą, bet žmogaus veidu, beždžionės kūnu ir šuns uodega. Jo pasirodymas pranašauja ilgai trunkančią sausrą.

Hsing-hsing yra kaip beždžionės baltais veidais ir smailiomis ausimis. Vaikšto stačios kaip žmonės ir karstosi po medžius.

Hsing-t'ien yra gyvūnas, kuris neteko galvos kovodamas prieš dievus ir taip amžiams liko begalvis. Jo akys yra krūtinėje, o burna – bamboje. Jis strykčioja ir šokinėja po plynus laukus mosuodamas skydu ir kirviu.

Hua žuvis, arba gyvatžuvė skraiduolė, atrodo kaip žuvis, tik su paukščio sparnais. Jos pasirodymas pranašauja sausrą.

Hui kalnas panašus į šunį žmogaus galva. Jis gerai šokinėja ir skrieja kaip strėlė, todėl jo pasirodymas pranašauja taifūnus. Pamatęs žmogų, *Hui* pašaipiai nusikvatoja.

Muzikinė gyvatė turi gyvatės galvą ir keturis sparnus. Jos leidžiami garsai panašūs į muzikinio akmens garsus.

Jūražmogiai galvomis ir rankomis primena žmones, o kūnais ir uodegomis – žuvis. Iškyla į paviršių siaučiant audrai.

Ping-feng, gyvenantis Stebuklingojo vandens šalyje, primena juodą kiaulę ir iš abiejų galų turi po galvą.

Keistarankių žemėje žmonės yra vienarankiai ir triakiai. Jie garsėja nagingumu ir meistrauja skraidančias važiuokles, kurias važnyčioja pasikinkę vėją.

Ti-chiang yra antgamtiškas paukštis, gyvenantis Dausų kalnuose. Jis ryškiai raudonos spalvos, šešiapėdis ir ketursparnis, tačiau neturi nei veido, nei akių.

Kinų feniksas

Kanoninės kinų knygos paprastai nuvilia, nes joms trūksta patetiško prado, prie kurio mus pripratino Biblija. Tačiau kartais net blaiviame pokalbyje mus netikėtai sujaudina koks nors mūsų

širdžiai mielas pavyzdys. Štai kad ir toks – iš septinto Konfucijaus *Lun yu* („Apmąstymų ir pašnekesių") skyriaus:

> Konfucijus kalbėjo: Kaip aš apsileidau! Seniai nebesapnuoju valdovo Chou-kung (VII, 5).

Arba iš devinto skyriaus:

> Konfucijus kalbėjo: Nebeatskrenda feniksas, upė nebeatsiunčia jokių ženklų. Bijau – išmušė ir mano valanda (IX, 9).

Ženklai (aiškina komentatoriai) reiškia rašmenis ant stebuklingo vėžlio nugaros. O pats Feniksas yra spalvomis žėrintis gyvūnas, panašus į karališkąjį fazaną ir povą. Priešistoriniais laikais jis lankydavosi dorų imperatorių soduose ir rūmuose kaip aiškus dangaus malonės ženklas. Patinas (*Feng*), turėjęs tris kojas, gyveno saulėje. Patelė vadinama Huang; kartu jie įkūnija amžiną meilę.

Pirmame mūsų eros amžiuje drąsus bedievis Vang Čungas[107] neigė, kad Feniksas yra konkreti rūšis. Jis teigė, jog kaip gyvatė virsta žuvimi, žiurkė – vėžliu, taip elnias visuotinės gerovės laikais įgauna vienaragio, o žąsis – Fenikso pavidalą. Šias metamorfozes jis aiškino „nuostabiuoju skysčiu", kurį 2356 m. prieš Kristų imperatoriui Yao išpylus – jis buvo vienas iš pavyzdinių imperatorių, – rūmų kieme išdygo skaisčiai raudona žolė. Atrodo, filosofas žinojo per mažai arba, tiksliau, per daug.

Pragaro žemėse dunkso pasakiška pilis, vadinama Fenikso bokštu.

Kinų lapė

Kinų lapė mažai kuo skiriasi nuo kitų lapių įprastos zoologijos požiūriu, tačiau fantastinėje zoologijoje viskas yra kitaip. Čia statistika jos gyvenimo trukmę skaičiuoja nuo aštuonių šimtų iki tūkstančio metų. Gyvūnas laikomas blogu ženklu, o kiekviena jo kūno dalis turi savo ypatingas galias. Užtenka jam uodega suduoti žemėn, kai bemat pašoka ugnis, jis gali numatyti ateitį ir įgauti bet kokį pavidalą, dažniausiai virsdamas seniu, panele arba mokslininku. Lapė gudri, apdairi ir nepatikli; jos smagiausia pramoga – kvailinti ir kamuoti žmones. Kartais žmonės po mirties persikūnija į lapės kūną. Gyvena ji netoli kapų. Egzistuoja tūkstančiai pasakojimų ir legendų apie lapę; mes atpasakosime vieną IX amžiaus poeto Niu Chao valiūkiškai parašytą novelę.

Vangas pamatė dvi lapes, stovinčias ant užpakalinių kojų ir atsirėmusias į medį. Viena jų priekinėje letenoje laikė popieriaus lapą, abidvi juokėsi tarytum susimokiusios iškrėsti pokštą. Vangas pamėgino jas nubaidyti, bet jos nesitraukė, ir jis pagaliau šovė į tą, kuri laikė popierių. Lapei kliuvo į akį, ir Vangas atėmė iš jos popieriaus lapą. Užeigoje Vangas papasakojo šį nutikimą kitiems svečiams. Bepasakojant į kambarį užėjo ponas su raiščiu ant akies. Jis susidomėjęs išklausė Vango pasakojimą ir paklausė, ar negalėtų pamatyti to popieriaus. Vangas jau rengėsi jį ištraukti, kai staiga užeigos šeimininkas pamatė atvykėlio uodegą. „Tai lapė!“ – suriko jis, ir atėjūnas bemat atvirto į lapę ir paspruko. Lapės dar kelissyk mėgino atgauti popierių, išmargintą nesuprantamais rašmenimis, bet nesėkmingai. Galop Vangas nutarė grįžti namo. Pakeliui sutiko visą savo šeimyną, vykusią į sostinę. Jie pasakė, jog tai jis, Vangas, liepęs jiems tenai vykti, o motina išsitraukė laišką, kuriame jis prašė juos parduoti visą turtą ir

keltis su juo į miestą. Vangas, įsižiūrėjęs į laišką, pastebėjo, jog popierius buvo tuščias. Ir nors visa šeima jau nebeturėjo kur prisiglausti, jis tarė: „Grįžkime."

Vieną dieną namuose pasirodė brolis, kurį visi laikė mirusiu. Jis ėmė klausinėti apie artimųjų bėdas, ir Vangas išdėstė jam visą istoriją. „Aha! – šūktelėjo brolis, kai Vangas ėmė pasakoti apie lapes. – Štai kur slypi blogio šaknys." Vangas parodė jam popierių, apie kurį jis kalbėjo. Išplėšęs lapą Vangui iš rankų, brolis įsikišo jį kišenėn ir tarė: „Galų gale gavau, ko norėjau!" Paskui atvirto į lapę ir dingo.

Krakenas

Krakenas yra skandinaviška arabų saratano ir jūrų drakono, arba jūrų gyvatės, versija.

1752–1754 m. danas Erikas Pontoppidanas, Bergeno vyskupas, išspausdino „Norvegijos gamtos istoriją", veikalą, pagarsėjusį nuoširdumu ar patiklumu. Ten mes skaitome, kad Krakeno nugara pusantros mylios pločio, o čiuptuvai gali apglėbti didžiausią laivą. Milžiniška nugara kyšo iš jūros lyg sala. Vyskupas formuluoja: „Plaukiojančios salos visados yra Krakenai." Jis taip pat rašo, kad Krakenas, išleisdamas tamsų skystį, yra linkęs drumzlinti jūros vandenį. Šis teiginys įkvėpė prielaidą, kad Krakenas tėra viso labo išdidintas aštuonkojis.

Tarp Tennysono[108] ankstyvųjų eilėraščių mes randame ir šiam neįprastam gyvūnui skirtą poemą:

Krakenas

Kur tamsios jūros šniokščia ir griaudžia,
Juodymės tirštumoj, giliai giliai,
Pabaisa Krakenas sau snaudžia,
Nedrumsčiamai ramus, tik spinduliai
Nedrąsiai slysteli jo kūnu;
Jis rymo, milžinėm pintim aplipęs;
Ir stiebiasi aplink miškai polipų,
Vėduojančių lanksčiom galūnėm
Tingaus vandens žalioj bedugnėj;
Ir amžių amžius nepabunda jis,
Pramitęs jūros kirmiais per miegus.
Tačiau kai paskutinio teismo ugnį
Galop atsiųs rūstaujantis dangus
Ir angelai, ir žmonės pirmąsyk išvys,
Kaip jis riaumodamas išnirs ir žus.

Krokota ir Leukokrota

Ktesijus[109], Artakserkso Mnemono gydytojas, gyvenęs IV amžiuje prieš mūsų erą, remdamasis persų šaltiniais, sudarė Indijos aprašymą – neįkainojamą veikalą tiems, kam smalsu žinoti, kaip Artakserkso Mnemono persai įsivaizdavo Indiją. 32 skyriuje jis pasakoja apie kinoliką, šunvilkį, kurį Plinijus, matyt, ir pavertė savuoju krokotu. Plinijus rašo (VIII, 72), kad krokotas yra „šuns ir vilko pagimdytas; šis žvėris dantimis gali sutrupinti viską, kas pasitaiko, o prarytas turinys bemat suvirškinamas jo skrandyje". Paskui Plinijus aprašo kitą gyvūną, leukokrotą – „be galo vikrų

gyvūną, augumo beveik sulig asilu, elnio kojomis, liūto kaklu, uodega ir krūtine, barsuko galva, skeltom kanopom, plačiausia burna lig ausų ir su vientisu kaulu vietoj dantų. Sakoma, kad šis žvėris moka pamėgdžioti žmogaus balsą".

Vėlesniems žinovams atrodo, kad Plinijaus leukokrota tėra gremėzdiškas antilopės ir hienos derinys. Visus šiuos gyvūnus Plinijus įkuria Etiopijos gamtovaizdyje; ten pat jis įtaiso ir laukinį bulių slankiais ragais, kietu kaip titnagas kailiu ir išvirkščia vilna.

Kronas, arba Heraklis

Neoplatonikas Damaskijus[110] (gimęs apie 480-uosius) traktate „Pirmieji pradmenys. Problemos ir sprendimai" pateikia keistą orfikų teogonijos ir kosmogonijos versiją, kurioje Kronas, arba Heraklis, yra pabaisa.

> Anot Jeronimo ir Helaniko[111] (jei abudu ne vienas ir tas pats asmuo), orfikai moko, kad pradžioje buvo vanduo ir purvas, iš kurių buvo sukurta žemė. Remiantis jų mokymu, pirmoji pradmenų pora buvo tokia: vanduo ir žemė. Iš jų atsirado trečiasis pradmuo – sparnuotas drakonas, iš priekio turėjęs jaučio galvą, iš galo – liūto, o per vidurį – dievo veidą; šis drakonas vadinosi Nesenstantis Kronas, taip pat Heraklis. Drauge su juo gimė Būtinybė, dar vadinama Neišvengiamybe, ir paplito lig pat visatos pakraščių... Drakonas Kronas išspaudė iš savęs trilypę sėklą: drėgnąjį Eterį, beribį Chaosą ir ūkanotąjį Erebą. Po jais jis padėjo kiaušinį, iš kurio išsirito pasaulis. Paskutinis pradmuo buvo dievas, vyras ir moteris kartu, su auksiniais sparnais ant nugaros, jaučių galvomis šonuose ir didžiuliu drakonu ant galvos, žvėrių žvėrimi...

Galbūt, dėl to, kad visos perdėtos baisenybės mums atrodo būdingesnės Rytams, o ne Graikijai, Waltheris Kranzas[112] šias išmones kildina iš Rytų.

Kujata

Musulmonų kosmologijoje Kujata yra milžiniškas jautis su keturiais tūkstančiais akių, ausų, šnervių, burnų ir kojų. Kelias nuo vienos ausies iki kitos ar nuo vienos akies iki kitos trunka penkis šimtus metų. Kujata stovi ant Bahamuto žuvies nugaros; jaučio nugarą slegia didžiulė rubino uola, ant uolos stovi angelas, ant angelo rymo mūsų žemė. Po žuvim telkšo beribė jūra, po jūra verias oro bedugnė, žemiau jos dega ugnis, o po ugnim rangos gyvatė, tokia didelė, kad, jei nebijotų Alacho, visą kūriniją prarytų.

Lamijos

Senovės graikų ir romėnų nuomone, lamijos gyveno Afrikoje. Viršum liemens jos rodosi kaip gražios moterys, bet žemiau liemens – kaip gyvatės. Nemažai žinovų teigė jas esant raganomis; kiti gi – piktomis pabaisomis. Jos nemokėjo kalbėti, tačiau melodingai švilpaudavo ir, šitaip prisiviliojusios keleivius dykumoje, juos surydavo. Jos yra dieviškos kilmės, gimusios po vienos iš begalės Dzeuso meilių. Robertas Burtonas „Melancholijos anatomijos" (1621) skyrelyje, skirtame meilės galiai, rašo:

Filostratas[113] knygoje *De vitae Apollonii*[114] pateikia įsimintiną tokios rūšies pavyzdį – jo niekaip negaliu praleisti – apie Menipą Likijų, 25 metų jaunuolį, kuris pakeliui iš Kenchrėjaus į Korintą sutiko šmėklą gražios merginos pavidalu; šioji, paėmusi jį už rankos, nusivedė į namus Korinto priemiestyje ir pasakė, kad savo kilme yra finikietė ir kad jeigu jis pasiliksiąs su ja, *tai išgirsiąs, kaip ji dainuoja ir groja, ir gersiąs tokius vynus, kokių dar niekad nėra gėręs, ir niekas jiems netrukdysiąs; ji dorai ir mielai su juo gyvensianti ir mirsianti, ir tai būsią dora ir miela pažiūrėti.* Jaunuolis buvo filosofas, rimtas ir santūrus, mokėjo valdyti savo jausmus, bet prieš meilės aistrą neatsilaikė; jis gana ilgai gyveno su ja patirdamas nemažą malonumą ir galiausiai ją vedė; į jų vedybas tarp kitų svečių atėjo Apolonijus, kuris iš kai kurių požymių suprato, jog ši moteris – gyvatė, *lamija,* ir kad visas jos turtas yra tarytum Homero aprašytas Tantalo auksas: nieko tikra, vien regimybė. Pamačiusi, kad ją perprato, jinai pravirko ir maldavo Apolonijaus tylėti, tačiau jis nesusigraudino, ir bemat jinai, sidabriniai indai, namas ir visa, kas jame buvo, išnyko kaip dūmas: *tūkstančiai žmonių girdėjo apie šį įvykį, nes tai nutiko pačiame Graikijos viduryje.*

Keli mėnesiai prieš mirtį Johnas Keatsas, Burtono pasakojimo paveiktas, sukūrė didelę poemą „Lamija".

Laudatores temporis acti[115]

XVII amžiaus jūrų kapitonas portugalas Luizas da Silveira knygoje *De Gentibus et Moribus Asiae*[116] (Lisabona, 1669) puse lūpų mini vieną Rytų sektą – nežinia, indų ar kinų, – kurią jis lotyniškai pavadino *Laudatores tempori acti.* Gerasis mūsų kapito-

nas nėra nei metafizikas, nei teologas, bet vis dėlto jis aiškiai apibūdina praeities prigimtį anųjų garbintojų supratimu. Praeitis mums tėra vien laiko tarpsnis ar jų seka; kadaise tie tarpsniai buvo dabartimi, o nūnai juos tik apytiksliai atkuria atmintis arba istorija. Žinoma, ir atmintis, ir istorija paverčia tuos tarpsnius dabarties dalimi. Garbintojams praeitis – absoliuti; ji niekad neturėjo dabarties, jos neįmanoma prisiminti ar net nuspėti. Nei vienis, nei daugis nėra jai būdingi, nes tai – dabarties požymiai. Tas pats sakytina ir apie jos gyventojus – jei galime čia pavartoti daugiskaitą – ir apie jų spalvą, dydį, svorį, formą ir t. t. Apie šio Niekad-Nebuvusio-Kažkada būtybes nieko negalima nei teigti, nei neigti.

Silveira pažymi visišką šios sektos beviltiškumą; praeitis pati savaime negali nė nutuokti, kad ją garbins, o juo labiau padėti ar paguosti savo gerbėjų. Jei kapitonas būtų nurodęs šios keistos bendruomenės tautybę ar kokį kitą bruožą, mums būtų buvę lengviau tęsti tolesnes paieškas. Mūsų žiniomis, jie neturėjo nei šventyklų, nei šventųjų raštų. Ar „garbintojai" dar egzistuoja? O gal jie – drauge ir jų blausus tikėjimas – jau nugrimzdo į praeitį?

Lamedvovnikai

Žemėj yra – ir visados buvo – trisdešimt šeši dorieji[117], kurių paskirtis – pateisinti pasaulį Dievo akivaizdoje. Jie yra lamedvovnikai. Jie nepažįsta vienas kito ir labai skursta. Jeigu žmogus netyčia sužino, kad yra lamedvovnikas, jis kaipmat miršta, o jo vietą užima kitas, nors ir gyventų kitame žemės gale. Patys to nežinodami, jie yra slaptieji pasaulio ramsčiai. Jeigu ne jie, Dievas sunaikintų žmoniją. Jie yra mūsų gelbėtojai ir to nežino.

Šį mistinį žydų tikėjimą savo kūriniuose išdėstė Maxas Brodas[118]. Jo tolimas ištakas galima atsekti XVIII Pradžios knygos skyriuje: „Viešpats atsakė: jei rasiu Sodomos mieste penkiasdešimt teisiųjų, dėl jų pasigailėsiu visos šios vietos."

Musulmonai turi panašų atitikmenį – kutbą.

Lemūrai

Senovės žmonės manė, kad mirusiųjų vėlės klajoja po pasaulį ir drumsčia jo gyventojų ramybę. Gerąsias dvasias vadino naminiais larais (*Lares familiares*), piktąsias – larvomis (*Larvae*) arba lemūrais (*Lemures*). Jos gąsdino geruosius ir nuolat persekiojo bloguosius ir nepagarbiuosius; romėnai paprastai gegužės mėnesį švęsdavo lemūrijas (*Lemuria*) arba lemuralijas (*Lemuralia*). Pirmasis jas įsteigė Romulas užmuštojo brolio Remo dvasiai nuraminti, todėl iš pradžių šventės vadinosi remurijomis (*Remuria*), tik vėliau buvo iškraipytos į lemūrijas. Iškilmės trukdavo tris naktis, per jas būdavo uždaromos šventyklos ir nekeliamos vestuvės. Žmonės ant mirusiųjų kapų mėtydavo ar degindavo juodas pupas, nes manyta, kad lemūrai neištveria jų kvapo. Taip pat jie murmėdavo burtažodžius, mušė katilus ir būgnus, tikėdami, kad dvasios pasišalins ir nebekankins savo giminaičių žemėje.

Lernos hidra

Tifonas (atgrasus Tartaro ir Gajos sūnus) ir Echidna, pusiau graži mergina, pusiau gyvatė, pagimdė Lernos hidrą. Lemprière'as

pasakoja, kad ji „turėjo 100 galvų, pasak Diodoro[119]; penkiasdešimt, pasak Simonido[120]; ir devynias, pasak visų pripažintos Apolodoro[121], Higino[122] ir jų draugų nuomonės". Tačiau baisiausia buvo tai, kad nukirtus jai galvą, jos vietoj iškart ataugdavo dvi naujos. Sakoma, kad galvos buvo kaip žmogaus, viena jų – vidurinė – nemirtinga. Hidros kvapas nuodijo vandenis ir nusvilindavo pasėlius. Net kai ji miegodavo, apnuodytas aplinkinis oras buvo pražūtingas žmonėms. Hera skatino hidrą visaip menkinti Heraklio šlovę.

Šiai baidyklei, rodos, buvo skirta gyvuoti amžinai. Ji gyveno pelkėse, prie Lernos ežero. Ten pasirodė Heraklis ir Jolajas; Heraklis nukapojo jai galvas, o Jolajas degančia geležimi pridegino kraujuojančias žaizdas, kad neišaugtų naujos. Paskutinę, nemirtingąją, galvą Heraklis užkasė ir prispaudė didžiuliu akmeniu, kur ji, tai degdama neapykanta, tai snausdama, tebeguli ir mūsų laikais.

Atlikdamas paskesnius žygius, Heraklis mirtinai sužeisdavo kitas pabaisas strėlėmis, pamirkytomis hidros tulžyje.

Kol Heraklis kovėsi su hidra, jai padėti atskubėjo ir Herakliui į koją įsikabino jūros vėžys, jos draugas. Heraklis jį sumaigė. Hera perkėlė jį į dangų, kur jis buvo paverstas Vėžio žvaigždynu.

Leviatano išpera

„Auksinė legenda", XIII amžiuje dominikonų vienuolio Jokūbo Voraginiečio sudaryta šventųjų gyvenimų rinktinė, itin skaitoma ir perskaitinėjama viduramžiais, o mūsų dienomis primiršta, pasakoja daug keistų istorijų. Knyga buvo daug kartų leidžiama ir verčiama, vienas iš pirmųjų į anglų kalbą ją išvertė Williamas Caxtonas[123]. Chaucerio „Antrasis vienuolės pasakojimas" parem-

tas istorija iš *Legenda aurea*[124]; Jokūbo veikalas taip pat įkvėpė Longfellową, kuris pasiskolino „Auksinės legendos" pavadinimą vienai trilogijos „Kristus" knygai.

Mes pateikiame vieną skyriaus apie Šv. Mortą ištrauką, išverstą iš Jokūbo viduramžių lotynų kalbos:

> Anuomet miškuose, netoli Ronos, pusiaukelėj tarp Arlio ir Avinjono, gyveno drakonas, pusiau žvėris, pusiau žuvis, didesnis už jautį ir ilgesnis už arklį. Turėjo aštrius kaip kardas dantis ir aštrias kaip ragai iltis; jis tykojo pasislėpęs upėje, žudydamas keliautojus ir skandindamas luotus. Tačiau siaubūnas buvo nečionykštis, atplaukęs iš Galatijos jūros Mažojoje Azijoje, Leviatano, nuožmiausio iš vandens šliužų, ir Laukinės Asilės, kuri veisiasi tuose kraštuose, pagimdytas...

C. S. Lewiso[125] išgalvotas padaras

> Iš plyšio lėtai, nenatūraliais nežmogiškais judesiais, raudonas laužo šviesoje, kretėdamas išsliaužė kažkoks siluetas. Nežmogis, kas gi dar: vilkdamas sulaužytą koją, atvipusiu lyg lavono žandikauliu jis pamažu atsistojo. O tada už jo nugaros iš tamsios skylės ėmė lįsti dar kažkas. Pirmiausia pasirodė lyg medžio šakos, paskui septyni ar aštuoni padriki kaip žvaigždynas žiburėliai. Paskui dar kažkoks cilindras, blyksintis raudonais atšvaitais it nusvidintas paviršius. Rensomo širdis, kai šakos staiga virto ilgais stangriais čiuptuvais, žiburėliai – kiaukutu apvožtos galvos akimis, o tamsi masė už jų – grublėtu cilindriniu kūnu, nusirito į kulnus. Tuomet pasirodė kažkas dar baisiau – kampuotos, daugianarės kojos, o netrukus, kai Rensomas jau tikėjosi, kad išlindo visas kūnas, pasirodė kitas toks pat, tada trečias. Padaras

buvo iš trijų dalių, sujungtų kaip vapsvos liemuo. Visos trys dalys rodėsi nelygiai sudėtos, tarytum sumindytos; šita milžiniška, daugiakojė, virpuliuojanti bjaurastis sustojo tiesiai už Nežmogio, ir klaikūs jų abiejų susipynę šešėliai šoko grėslų šokį ant akmeninės uolos sienos.

C. S. Lewisas, Perelandra

C. S. Lewiso pramanytas gyvūnas

Dabar daina labai suskardėjo, tačiau per tankius brūzgynus jis negalėjo matyti nė per sieksnį į priekį. Staiga muzika nutilo. Pasigirdo šlamėjimas ir lūžtančių šakų traškesys. Rensomas skubiai puolė tenai, tačiau nieko neberado. Jau rengėsi mesti paieškas, kai daina vėl pasigirdo kiek tolėliau. Dar kartą mėgino brautis jos link, o dainuojanti būtybė, dar kartą nutilusi, pasitraukė. Kone visą valandą juodu žaidė slėpynes, kol galiausiai jam pasisekė.

Kuo atsargiausiai artindamasis vis garsėjančios muzikos link, pro žiedais aplipusias šakas jis pagaliau pamatė kažką juoduojant. Rensomas, dainai nutilus, tylutėliai stovėdavo, ir kokias dešimt minučių, vėl pasigirdus dainai, labai atsargiai sėlindavo priekin. Galų gale jis pamatė visą būtybę, o ši dainuodama net neįtarė, kad yra stebima. Ji tupėjo lyg juodas šuo glotniu ir žvilgiu kailiu, tačiau pečiai kilo aukštai virš Rensomo galvos, o juos remiančios priekinės kojos panėšėjo į jaunus medelius, o minkštos pėdos buvo didžiulės kaip kupranugario. Milžiniška apvalaina papilvė buvo balta, o virš pečių kilo ilgas lyg žirgo kaklas. Iš tos vietos, kur stovėjo, Rensomas matė jos profilį, iš praviros burnos sklido vingrios džiaugsmingos trelės, buvo beveik galima matyti,

kaip jos blizgioje gerklėje virpa muzika. Stebėdamasis Rensomas apžiūrinėjo plačiai atmerktas drėgnas akis ir virpančias jautrias šnerves. Tuomet padaras nutilo, pamatė Rensomą, metėsi į šalį ir, mataruodamas ilgą pūkuotą uodegą, sustojo už keleto žingsnių; stovėdamas keturiomis jis dydžiu tikrai nenusileido jaunam drambliui. Regis, tai buvo pirmas Perelandroje sutiktas gyvūnas, kuris baidėsi žmogaus. Tačiau jis išties nejautė baimės. Rensomo kviečiamas, žvėris priėjo arčiau, aksominiu snukiu palietė jo delną ir leidosi glostomas, tačiau beveik iškart atšoko ir, išrietęs ilgą sprandą, paslėpė galvą tarp letenų. Kai žvėris nurisnojo tolyn, Rensomas nebemėgino artintis ir nesekė iš paskos. Neaiškiai jautė, kad tuo būtų lyg įžeidęs tos būtybės stirnišką baikštumą, švelnią ir nuolaidžią šio drovumo išraišką ir jo akivaizdų troškimą likti daina, vien tik daina neįžengiamų miškų glūdumoj. Rensomas vėl leidosi kelionėn; po kelių sekundžių už jo nugaros pasigirdo daina, dar skardesnė ir nuostabesnė nei pirma, tarsi triumfo giesmė atgavus vienatvę.

Šios rūšies žvėrys neturi pieno [pasakė Perelandra] ir jų jauniklius žindo kitos rūšies patelė. Ji stambi, daili ir nebyli; kol dainingasis jauniklis minta jos pienu, jis gyvena kartu su jos vada ir paklūsta jai. Bet užaugęs jis tampa dailiausias ir puikiausias iš visų žvėrių ir palieka žindyvę. O ji gėrisi jo daina.

C. S. Lewisas, Perelandra

Lietaus paukštis

Be drakono, kinų žemdirbiai lietui iššaukti turi ir paukštį, vardu Šang Yangas. Jis turi tik vieną pėdą; senais laikais vaikai strykčiodavo ant vienos kojos ir, suraukę antakius, kartodavo: „Lietus

kapsi, kai Šang Yangas straksi." Anot legendos, paukštis snapu susemia upių vandenį, o vėliau išlieja ant laukų.

Vienas senovės išminčius jį prijaukino ir nešiojosi ant rankovės. Istorikai pasakoja, jog vienąsyk paukštis, plasnodamas ir šokinėdamas, vaikštinėjo priešais valdovo Či sostą. Valdovas, smarkiai sunerimęs, nusiuntė ministrą į Lu rūmus pas Konfucijų patarimo gauti. Šis išpranašavo, jog Šang Yangas sukels potvynį krašte ir jo apylinkėse, todėl patarė statyti užtvankas ir kasti kanalus. Valdovas paklausė mokytojo perspėjimo ir išvengė didelės nelaimės.

Lygintojas

1840–1864 m. Šviesos Tėvas (kurį mes taip pat galime vadinti Vidiniu Balsu) apreiškė bavarų muzikantui ir mokytojui Jakobui Lorberiui[126] ištisą virtinę patikimų regėjimų apie mūsų Saulės sistemos dangaus kūnų gyventojus, fauną ir florą. Tarp naminių gyvūnų, apie kuriuos sužinojome iš šitų regėjimų, minimas Lygintojas, arba Žemtrypys (*Bodendrücker*), teikiantis neįkainojamas paslaugas Mirono planetoje, kurią paskesni Lorberio leidėjai tapatina su Neptūnu.

Lygintojas yra dešimt kartų stambesnis už dramblį, į kurį jis stulbinamai panašus. Turi gana trumpą ir storą straublį, ilgas tiesias iltis; jo oda blyškiai žalia. Piramidiškos galūnės labai išplatėja į galą, o piramidžių viršūnės lyg įsmeigtos į kūną. Taigi šitą trypiką atveda į grublėtą statybų aikštelę pirmiau negu statytojus ir mūrininkus, kur jis savo pėdomis, straubliu ir iltimis nulygina ir išplūkia žemę.

Lygintojas maitinasi šaknimis ir žolėmis, neturi priešų, išskyrus vieną kitą vabzdžių rūšį.

Lilit

„Nes prieš Ievą buvo Lilit", – liudija senovės žydų tekstas. Ši legenda įkvėpė anglų poetą Dante Gabrielį Rossetti (1828–1882) sukurti poemą „Rojaus buveinė". Lilit buvo gyvatė, ji buvo pirmoji Adomo žmona ir pagimdė jam

Shapes that coiled in the woods and waters,
Glittering sons and radiant daughters.

Būtybes, knibždančias miškuos, prie vandenų,
Daugybę žibančių dukrų ir žėrinčių sūnų.

Tik vėliau Dievas sukūrė Ievą; kad atkeršytų moteriai, Adomo žmonai, Lilit įkalbėjo ją paragauti uždrausto vaisiaus ir pagimdyti Kainą, Abelio brolį ir žudiką. Tokia yra pirminė mito versija, kurios laikėsi ir kurią išplėtojo Rossetti. Viduramžiai, pasidavę žodžio *lail* (ליל), hebrajų kalba reiškiančio „naktį", įtakai, pasuko mitą kita linkme. Lilit jau nėra gyvatė; ji virto nakties šmėkla. Kartais ji – angelas, valdantis žmonijos dauginimąsi, kartais – demonas, puolantis vienišus miegančiuosius ar keliautojus. Paprasta liaudis ją vaizdavosi kaip aukštą nebylią moterį ilgais ir palaidais juodais plaukais.

Mandragora

Kaip ir baromecas, augalas, vadinamas mandragora, siejasi su gyvūnija, nes raunamas rėkia; kas riksmą girdi, gali išprotėti. Shakespeare'o dramoje („Romeo ir Džuljeta", IV, 3) skaitome:

> Nuo pragariškos smarvės
> Ir mandragoros išrautos riksmų,
> Kurie iš karto žmogui temdo protą...[127]

Pitagoras augalą vadina „antropomorfišku"; romėnų agronomas Liucijus Kolumela[128] – „pusžmogiu", o Albertas Didysis[129] rašė, kad mandragoros kaip žmonės būna skirtingų lyčių. Anksčiau gyvenęs Plinijus teigė, kad baltoji mandragora – vyriška, o juodoji – moteriška. Be to, mandragoros rinkėjai, žiūrėdami į vakarus, kardu apibrėžia tris ratus; nuo jos lapų sklinda toks stiprus kvapas, kad žmonės netenka žado. Ją išrovusiam žmogui grėsė baisios nelaimės; paskutinėje „Judėjos karo" knygoje Juozapas Flavijus[130] siūlo panaudoti specialiai apmokytą šunį; išrovus augalą, šuo padvesia, užtat mandragoros lapai tinka kvaišalams, laisvinamiesiems vaistams ir eliksyrams gaminti.

Žmogaus pavidalą menanti mandragora pagimdė prietarą, kad ji neva auganti kartuvių papėdėje. Seras Thomas Browne'as (*Pseudodoxia epidemica*, 1646) kalba apie pakartųjų riebalus, maitinančius jos šaknį; kadaise populiarus rašytojas Hansas Heinzas Ewersas[131] parašė romaną (*Alraune*, 1911), kuriame pasakojama, kad pakaruoklio sėkla buvo įšvirkšta prostitutei ir šioji pagimdė gražią raganaitę. Vokiškai mandragora yra *Alraune*; anksčiau buvo sakoma *Alruna*; šis žodis kilęs iš *runos*, reiškiančios „šnabždesys", „gausmas". Iš čia (pagal Skeatą) žodis ėmė reikšti „paslaptį... raštą, nes rašmenys buvo laikomi slėpiniu,

kurį žino tik keli išrinktieji". Paprasčiau tariant, turbūt regimo ženklo kaip garso simbolio idėja glumino nordinį protą, vadinasi, čia slypėjo paslaptis.

Pradžios knyga (XXX, 14–17) pateikia įdomią nuorodą į vaisingąsias mandragoros savybes:

> 14. Vieną dieną per kviečiapjūtę, būdamas laukuose, Rubenas aptiko mandragorų ir parnešė namo savo motinai Lėjai. Rachelė tarė Lėjai: „Prašyčiau duoti man truputį tavo sūnaus mandragorų."
> 15. Lėja jai atšovė: „Nejau tau negana, kad atėmei mano vyrą? Argi norėtum atimti ir mano sūnaus mandragoras?" Rachelė atsakė: „Teguli jis šią naktį guli su tavimi už tavo sūnaus mandragoras."
> 16. Taigi vakare, Jokūbui grįžtant iš laukų, Lėja išėjo jo pasitikti ir paskelbė jam: „Turi pas mane ateiti, nes aš nusamdžiau tave už sūnaus mandragoras." Tad tą naktį jis gulėjo su ja.
> 17. Dievas išklausė Lėjos, ji pastojo ir pagimdė Jokūbui penktą sūnų.

XII amžiuje Talmudo vokiečių–žydų aiškintojas parašė šią pastraipą:

> Nuo žemėje glūdinčios šaknies driekiasi į gyslą panaši atauga ir šia gysla už bambos – kaip moliūgas ar agurotis – pririštas gyvūnas, vardu Jadua, bet Jadua viskuo panašus į žmogų: veidu, kūnu, rankomis ir kojomis. Jis išrauna ir sunaikina viską aplink, kiek siekia gysla. Reikia strėle nukirsti gyslą, ir tada gyvūnas nugaišta.

Gydytojas Dioskoridas[132] (I a. po Kr.) tapatina mandragorą su kirkėja, arba „Kirkės žole", apie kurią dešimtoje „Odisėjos" knygoje skaitome:

> Šaknys jų visiškai juodos, o žiedas baltas kaip pienas.
> „Moli" vardu vadina dievai, žmonėms trumpaamžiams
> Rasti jų baisiai sunku, o dievai yra visagaliai[133].

Mantikoras

Plinijus (VIII, 21) praneša, kad, anot graiko Ktesijaus, Artakserkso Mnemono gydytojo, etiopų krašte gyvena „žvėris, vadinamas *mantichoru*; jis turi tris eiles dantų, kurie susineria tarpusavy kaip šukų dantys; jo veidas ir ausys kaip žmogaus, akys kruvinai raudonos, liūto liemuo ir uodega, o jos smaigalys kaip skorpiono gelmuo; jo balsas primena vienu metu skambančius fleitą ir trimitą; jis neišpasakytai vikrus ir labiausiai mėgsta žmogieną".

Flaubert'as išplėtojo šį aprašymą ir paskutiniuose „Šventojo Antano gundymo" puslapiuose mes skaitome:

> MANTIKORAS – milžiniškas raudonas liūtas žmogaus veidu ir trim dantų eilėm.
>
> – Mano tviskantis purpurinis kailis susilieja su mirguliuojančiais smėlynais. Pro šnerves iškvepiu nuošalių vietų siaubą ir išvemiu marą. Aš suryju armijas, kai jos išdrįsta žengti į dykumą.
> Mano lenkti nagai kaip grąžtai, o mano dantys kaip pjūklas; mano uodega nerimsta, ji nusėta spygliais, aš juos šaudau dešinėn, kairėn, pirmyn, atgal. Še! Še!
>
> Mantikoras leidžia į visas puses savo uodegos dyglius tarsi strėles. Tyška kraujo lašai, aptaškydami lapus.

Mėnulio kiškis

Anglai mėnulio dėmėse įžiūri žmogaus figūrą; „Vasarvidžio nakties sapne" dukart ar triskart šmėkšteli „žmogus mėnulyje". Shakespeare'as mini jo nešamą erškėčių ryšelį arba erškėtyną;

paskutinėse XX „Pragaro" giesmės eilutėse Dante jau kalbėjo apie Kainą ir jo erškėčius. Komentatorius Tommaso Casini[134] cituoja Toskanos sakmę apie tai, kaip Dievas nutrėmė Kainą į mėnulį ir už bausmę liepė jam nešti erškėčių ryšelį iki amžių pabaigos. Kiti mėnulyje regi Šventąją Šeimą; Leopoldo Lugonesas[135] „Jausmų kalendoriuje" (*Lunario sentimental*) rašė:

Y está todo: la Virgen con el niño; al flanco,
San José (algunos tienen la buena fortuna
De ver su vara); y el buen burrito blanco
Trota que trota los campos de la luna.

Ir ten yra visi: Mergelė, kūdikėlis,
Šventasis Juozapas (kai kas ir jo krivūlę
Pasigiria matąs), baltutis asilėlis,
Trepsėte trepsintis po skaistųjį mėnulį.

Kinai kalba apie mėnulio kiškį. Viename iš ankstesnių gyvenimų Buda kentė alkį; kad jį pamaitintų, kiškis metėsi į ugnį. Atsidėkodamas Buda nusiuntė kiškio sielą į mėnulį. Ten, po akacijos medžiu, kiškis grūda stebuklingoje piestoje žoleles, kad pagamintų gyvybės eleksyrą. Kai kuriose srityse žmonės vadina šį kiškį „daktaru", „brangiuoju kiškiu" arba „nefritiniu kiškiu".

Manoma, kad paprastas kiškis gyvena tūkstantį metų ir į senatvę pabąla.

Beje, Shakespeare'as „Audroje" (II, 2) mini mėnulio veršiuką. Pasak aiškintojų, šis padaras – nerangi baidyklė, pagimdyta mėnesienos.

Minotauras

Mintis pastatyti namą taip, kad žmonės nerastų išėjimo, ko gero, dar keistesnė negu žmogus jaučio galva, tačiau abidvi išmonės gerai dera tarpusavyje, o labirinto vaizdinys tinka Minotauro vaizdiniui. Visai natūralu, kad baisaus namo viduryje turi gyventi pabaisa.

Minotaurą, pusiau jautį, pusiau žmogų, pagimdė Kretos karalienė Pasifajė, apimta pašėlusios aistros Poseidono atsiųstam baltajam jaučiui. Dedalas, sukūręs įmantrų prietaisą karalienės nenormaliai aistrai patenkinti, pastatė labirintą, kad įkalintų ir paslėptų sūnų-pabaisą. Minotauras mito žmogiena, o jam išmaitinti Kretos karalius kasmet imdavo duoklę iš Atėnų – septynis vaikinus ir tiek pat merginų. Kai Tesėjui teko burtai tapti besočio Minotauro auka, jis pasiryžo išvaduoti savo miestą nuo tokios naštos. Kretos karaliaus duktė Ariadnė jam davė siūlą, kad jis atsektų kelią atgal iš klaidžių labirinto koridorių; herojus nudobė Minotaurą ir išėjo iš painaus labirinto.

Ovidijus, siekdamas atrodyti išmoningas, vienoje eilutėje kalba apie *Semibovemque virum, semivirumque bovem* („vyrą pusiau jautį, jautį pusiau vyrą"). Dante, susipažinęs su antikiniais kūriniais, bet ne su antikos monetomis ir skulptūriniais paminklais, įsivaizdavo Minotaurą žmogaus galva ir jaučio kūnu („Pragaras", XII, 1–30).

Jaučio ir dviašmenio kirvio (jis vadinosi *labrys*, iš jo, matyt, kilo pats žodis *labirintas*) kultas buvo būdingas ikihelenistinėms religijoms su šventosiomis bulių kovomis. Jei spręsime iš sienų tapybos, žmonių figūros jaučių galvomis buvo įprastos Kretos demonologijai. Tikriausiai graikų mitas apie Minotaurą yra vėlyva ir nerišli gerokai senesnių mitų versija, dar šiurpesnių sapnų šešėlis.

Mišrūnas

Aš turiu keistą gyvūną, pusiau kačiuką, pusiau ėriuką. Paveldėjau jį iš savo tėvo. Tačiau jis vystėsi jau mano laikais, anksčiau jis buvo labiau ėriukas, negu kačiukas. O dabar vienodai turi vieno ir antro. Katės – galva ir nagai, ėriuko – dydis ir figūra; abiejų akys – blyksinčios ir laukinės, kailis – minkštas ir prigulęs, o judėdamas kartais strykčioja, kartais sėlina. Saulėkaitoje ant palangės riečia nugarą ir murkia, pievoje dūksta kaip pasiutęs ir nesiduoda pagaunamas. Nuo kačių bėga, ėriukus nori pulti. Mėnesienoje labiausiai mėgsta vaikštinėti ant stogo laštako. Miaukti nemoka ir bjaurisi žiurkėmis. Gali valandų valandas tykoti priešais vištidę, tačiau dar niekada nepasinaudojo proga žudyti.

Aš girdau jį saldžiu pienu, jį labiausiai mėgsta. Ilgais gurkšniais sriaubia jį per savo plėšrūniškus dantis. Vaikams jis, žinoma, nematytas reginys. Jie lankosi pas mane sekmadienio rytais. Aš laikau gyvūnėlį ant kelių, ir kaimynų vaikai stovi apie mane.

Tada išgirstu tokių keistų klausimų, į kuriuos niekas neatsakys: ir kodėl esama tokių gyvūnų, kodėl jį turiu kaip tik aš, ar prieš jį jau būta tokio gyvūno ir kaip bus po jo mirties, ar jis nesijaučia vienišas, kodėl jis neturi jauniklių, kuo jis vardu ir taip toliau.

Aš nesistengiu atsakinėti, nieko neaiškinu ir pasitenkinu vien rodydamas tai, ką turiu. Kartais vaikai atsineša kačių, kartą net atėjo su dviem ėriukais. Tačiau, priešingai jų lūkesčiams, atpažinimo scenų nebuvo. Gyvūnai ramiai žvelgė vieni į kitus gyvūniškomis akimis ir, matyt, pripažino vieni kitų buvimą kaip dievišką faktą.

Ant mano kelių gyvūnėlis nei bijo, nei nori ką nors vaikytis. Prisiglaudęs prie manęs, jis geriausiai jaučiasi. Jis laikosi šeimos, kuri jį išaugino. Tai tikriausiai ne kokia nors išskirtinė ištikimybė, bet

neklystantis instinktas gyvūno, nors ir turinčio begalę giminaičių, tačiau nė vieno tikro; todėl prieglobstis, kurį rado pas mus, jam yra šventas.

Retkarčiais mane ima juokas, kai jis mane uostinėja, painiojasi man tarp kojų ir nenori pasitraukti. Maža to, kad yra ėriukas ir katė, jis dar beveik nori būti šunimi. Kartą, kai aš, taip kiekvienam gali nutikti, nebeišmaniau, kaip tvarkytis su savo reikalais ir visu tuo, kas su jais susiję, norėjau viską mesti ir šitaip nusiteikęs gulėjau supamajam krėsle, su gyvūnėliu ant kelių, ir netyčiom pažvelgiau žemyn, jo milžiniškais ūsais ritosi ašaros. Ar jos mano, ar jo? Ar ta katė su ėriuko siela turi ir žmogiškų ambicijų? Tėvas man mažai ką paliko, bet štai šitas paveldas tikrai vertingas.

Jame slypi dvejopas nerimas, tiek katės, tiek ėriuko, nors ir kokie jie būtų skirtingi. Todėl netelpa savo kailyje. Kartais užšoka ant krėslo šalia manęs, atsiremia priekinėmis kojomis man į pečius ir prikiša snukį prie mano ausies. Tarsi jis man kažką sakytų, ir paskui iš tiesų pasilenkia į priekį ir žiūri į veidą, stebėdamas, kokį įspūdį man padarė jo pranešta žinia. Kad jam įtikčiau, aš deduosi kažką supratęs ir linkteliu. Tada jis nušoka ant žemės ir liuoksi apie mane.

Galbūt geriausia išeitis tam gyvūnui būtų mėsininko peilis, bet aš juk jį paveldėjau ir negaliu to leisti. Todėl reikia laukti, kol jis pats išleis kvapą, nors kartais ir žiūri į mane protingomis žmogaus akimis, reikalaujančiomis protingų veiksmų.

Franz Kafka, Eine Kreuzung[136]

Nagai

Nagai yra indų mitologinės būtybės. Tai gyvatės, dažnai įgaunančios žmogaus pavidalą.

Vienoje iš „Mahabharatos" knygų Ardžuną persekioja Ulūpė, nagų valdovo duktė, ir jis priverstas mandagiai, bet ryžtingai jai priminti apie savo skaistybės įžadą; o mergelė jam sako, kad jo pareiga – guosti nelaiminguosius. Herojus skiria jai vieną naktį. Buda meditavo sėdėdamas po bodhio medžiu, kai staiga užėjo smarkus lietus su vėtra; tuomet gailestingasis nagas septyniskart apsivijo jį, o virš jo galvos išskleidė it skėtį savo septynias galvas. Buda atvertė jį į tikrąjį tikėjimą.

Kernas[137] „Indijos budizmo vadove" apibūdina nagus kaip debesis primenančias gyvates. Jos gyvena savo rūmuose giliai po žeme. Didžiosios važiuoklės (Mahajanos) išpažinėjai pasakoja, kad Buda skelbė vieną įstatymą žmonėms, o kitą – dievams, ir pastarasis – slaptasis mokymas – buvo saugomas dausose ir gyvačių rūmuose; tik po kelių šimtmečių jos atskleidė šį mokymą Nagardžunai[138].

Štai indų legenda, kurią V amžiaus pradžioje užrašė kinų maldininkas Fasianis[139] (Fa-hsien):

> Karalius Ašoka atėjo prie ežero, jo pakrantėje stovėjo aukšta pagoda. Jis panūdo ją nugriauti, kad pastatytų kitą, dar aukštesnę. Brahmanas nusivedė jį bokšto vidun, o ten jam tarė:
>
> – Mano žmogaus pavidalas tėra regimybė. Iš tikrųjų aš esu nagas, slibinas. Už nuodėmes man buvo skirta gyventi šiame klaikiame kūne, bet aš laikausi Budos mokymo ir tikiuosi pelnyti išganymą. Gali nugriauti šventyklą, jei manai, kad pastatysi geresnę.
>
> Nagas parodė karaliui altoriaus indus. Karalius į juos pažvelgęs persigando, nes jie nė iš tolo nepriminė tų, kuriuos gamina žmonės, ir paliko pagodą stovėti kaip buvus.

Nasnai

Tarp „Šventojo Antano gundymo" pabaisų figūruoja ir nasnai[140], turintys „tik vieną akį, skruostą, ranką, koją, pusę liemens ir pusę širdies". Komentatorius Jeanas Claude'as Margolinas padaro autorystę priskiria Flaubert'ui , tačiau Lane'as pirmame „Tūkstančio ir vienos nakties" tome (1839) sako, kad nasnai yra Šikai (*Shikk*), išilgai perskeltos demoniškos būtybės ir žmogaus palikuonys. Nasnas, pasak Lane'o (jis rašo Nesnás), primena „pusę žmogaus – pusė galvos, pusė liemens, viena ranka, viena koja, ant kurios jis vinkliai šokinėja..." Gyvena Jemeno bei Chadramauto miškuose ir tyruose. Moka kalbėti. Vienos nasnų rūšies, kaip ir *blemių*, veidas yra krūtinėje, o uodega kaip avies. Jų mėsa švelni, todėl labai vertinama. Kita rūšis su šikšnosparnio sparnais yra aptinkama Raidžo saloje (turbūt Borneo) Pietų Kinijos jūros pakrantėse. „Tačiau tik Dievas, – priduria mokslingasis skeptikas, – yra Visažinis."

Nimfos

Paracelsas jų valdoms priskyrė tik vandens stichiją, tačiau senovės tautos manė, jog pasaulyje apstu nimfų. Jie skyrė ir vadindavo jas pagal jų buveines. Driadės, arba hamadriadės, gyveno medžiuose, buvo nematomos ir mirdavo drauge su jais. Kitos nimfos buvo laikomos nemirtingomis arba, kaip prabėgom mini Plutarchas, gyveno 9720 metų. Tarp jų buvo nereidės ir okeanidės, jos valdė jūras. Ežerų ir šaltinių nimfos vadinosi najadėmis; kalnų ir olų – oreadėmis. Dar buvo miškingų slėnių nimfos –

napėjos ir girių – alseidės. Tikslus nimfų skaičius nežinomas; Hesiodas priskaičiuoja jų tris tūkstančius. Jos buvo rimtos jaunos mergelės; tikriausiai jų vardas tiesiog reiškia „merginą, kuriai metas tekėti“. Jas pamatęs galėjai apakti, o jeigu jos dar buvo ir nuogos – net mirti. Bent taip byloja viena Propercijaus[141] elegijos eilutė.

Senovės tautos aukodavo joms medų, alyvuogių aliejų ir pieną. Jos buvo mažesniosios deivės, bet šventyklų jų garbei nestatydavo.

Nornos

Viduramžių skandinavų mitologijoje nornos yra moiros. Snorris Sturlusonas[142], XIII amžiaus pradžioje sutvarkęs chaotiškus skandinavų mitus, teigia, kad nornų buvo trys, o jų vardai – Urdė (praeitis), Verdandi (dabartis) ir Skulda (ateitis). Šios trys dangiškosios nornos valdo pasaulio likimą, o kiekvienam žmogui gimstant dalyvauja trys asmeninės nornos, išburiančios jo likimą. Galima įtarti, jog nornų vardai yra teologinio pobūdžio subtilybė arba priedas; senųjų germanų gentys nemokėjo taip abstrakčiai mąstyti. Snorris vaizduoja tris merginas prie šaltinio po Pasaulio Medžiu – Igdrasiliu (*Yggdrasil*). Jos nenumaldomai audžia mūsų likimo giją.

Laikas (jis yra jų pradas), regis, jas visai užmiršo, bet maždaug 1606 m. Williamas Shakespeare'as parašė tragediją „Makbetas“, kur jos pasirodo pirmoje scenoje. Tai trys laumės, išpranašaujančios Banko ir Makbeto likimus. Shakespeare'as vadina jas seserimis-laumėmis (*weird sisters*) (I, 3):

Mes, už rankų susikibę,
Apkeliaujame daugybę
Žemių, jūrų ir krantų...[143]

Anglosaksų Vird (*Wyrd*) buvo nebyli deivė, lemianti dievų ir žmonių likimus.

Odradekas

Vieni sako, kad vardas Odradekas yra slaviškas, ir šitaip mėgina paaiškinti šio žodžio darybą. Kiti, priešingai, mano, kad jis yra vokiškas, tik paveiktas slavų kalbos. Abu nesvarūs aiškinimai leidžia spėti, kad jie – klaidingi, juolab nė vienas jų neperteikia žodžio prasmės.

Savaime suprantama, niekam tai ir nerūpėtų, jei nebūtų būtybės, vardu Odradekas. Iš pirmo žvilgsnio jis panašus į plokščią žvaigždišką siūlų ritę, ir tikrai atrodo, kad jį apsivijęs siūlai; visai gali būti, jog tai tik sutrūkinėję, seni, vienas su kitu susipynę ir susimazgę įvairiausių rūšių ir spalvų siūlai. Tačiau jis yra ne vien ritė, bet ir iš žvaigždės vidurio stirksantis mažas skersinis, prie kurio dešiniame kampe pritaisytas dar vienas pagaliukas. Šiuo pagaliuku ir vienu iš žvaigždės spindulių jis gali stovėti lyg ant dviejų kojų.

Norėtųsi tikėti, jog kadaise šis padaras turėjo tikslingą formą, iš kurios dabar liko tik nuoplaiša. Bet, regis, taip nėra; bent jau nėra kuo pagrįsti šio spėjimo; niekur nesimato pridurtų dalių ar lūžio pėdsakų, liudijančių tokį atsitikimą: jis atrodo kaip beprasmė, tačiau savaip baigta visuma. Šiaip ar taip, neįmanoma nuodugniau jo patyrinėti, nes Odradekas be galo judrus ir nesileidžia pagaunamas.

Jis pakaitomis slepiasi palėpėje, laiptinėje, koridoriuose, priemenėje. Kartais ištisus mėnesius jo niekur nematyti; tikriausiai jis gyvena persikraustęs į kitus namus, tačiau būtinai sugrįžta pas mus. Daug kartų, būdavo, išeini iš namų, o jis jau guli čia, ant laiptelio, prie turėklų, ir tu panūsti jį užkalbinti. Žinoma, neužduodi jam sunkių klausimų, elgiesi kaip su vaiku, – mat jis toks mažas, jog taip darai nejučiom. Kuo tu vardu? – klausi. Odradekas, – atsako šis. O kur tu gyveni? Kur pakliūva, – atkerta jis ir juokiasi, tik jo juokas neįprastas, lyg kvėpuotų be plaučių. Jis tykus kaip nukritusių lapų šlamesys. Dažniausiai pokalbis tuo ir baigiasi. Net ir atsakinėja ne visada; dažnai ilgai tyli tarytum pliauska, iš kurios jis galėtų būti padarytas.

Veltui save klausinėju, kas jo laukia. Ar jis mirtingas? Visi, kurie mirė, turėjo savo tikslą, savo veiklą ir todėl susinešiojo, tačiau Odradekui tai netinka. Nejaugi jis, amžiais vilkdamas siūlų gijas, ir toliau risis kūliais po mano vaikų ir mano vaikaičių kojomis? Aišku, jis niekam nedaro blogo, bet mintis, kad jis gali gyventi ilgiau negu aš, man yra beveik skausminga.

Franz Kafka[144]

[Originalo pavadinimas – „Namų šeimininko rūpestis" (*Die Sorge des Hausvaters*)]

Pantera

Viduramžių bestiarijuose žodis „pantera" reiškia gyvūną, visai nepanašų į plėšrų nūdienos zoologijos žinduolį. Aristotelis rašė, kad jos malonus kvapas vilioja kitus gyvūnus, o romėnų autorius

Elianas[145], pramintas „saldžiabalsiu", mat puikiai mokėjęs graikų kalbą ir jai teikęs pirmenybę prieš lotynų, teigė, kad šis kvapas taip pat patinka žmonėms (kai kurie aiškintojai mano, jog Elianas supainiojęs panterą su civeta). Plinijus pasakoja, kad pantera nešioja ant nugaros didelę apvalią dėmę, augančią ir dylančią drauge su mėnesiu. Šias nepaprastas savybes papildė dar viena aplinkybė: Septuagintoje, graikiškoje Biblijoje, žodis „pantera" vartojamas vienoje eilutėje (*Oz* 5,14), kuri gali būti pranašiška ištarmė apie Jėzų: „Efraimui aš esu tarsi pantera"[146].

Anglosaksų bestiarijuje „Ekseterio knyga" pantera yra romus, vienišas dainingas žvėris, savo aromatu primenantis kvapųjį pipirą, o jo namai – slaptas urvas aukštai kalnuose. Vienintelis jos priešas yra drakonas, su kuriuo ji nuolat kovoja. Sočiai priėdusi, ji snaudžia, o „trečią dieną, kai ji nubunda, iš jos nasrų liejasi didinga, maloni ir skambi giesmė, o kartu su ta giesme bangelėmis pasklinda jos malonūs kvapsniai, tauresni už visų žolynų ir medžių žiedų aromatą". Prie jos irštvos iš laukų, pilių ir miestų atplūsta minios žmonių ir gyvūnų, nes juos traukte traukia jos aromatas ir muzika. Drakonas simbolizuoja amžiną priešą, Šėtoną; panteros pabudimas – Viešpaties prisikėlimą, žmonių minios – tikinčiųjų bendruomenę, o pantera – Jėzų Kristų.

Idant ši alegorija pernelyg nenustebintų skaitytojo, priminsime, kad saksams pantera buvo ne laukinis žvėris, o egzotiškas pavadinimas be konkretaus vaizdinio. Dėl įdomumo galima pridurti, kad Elioto poemoje „Gerontionas" kalbama apie „Kristų tigrą".

Leonardo da Vinci pažymi:

> Afrikos pantera panaši į liūtą, tik ilgesnių letenų ir grakštesnio kūno. Jos kailis visiškai baltas, nusėtas juodomis į roželes panašiomis dėmėmis. Jos grožis žavi kitus gyvūnus, kurie norėtų

šlietis prie jos, jei tik jų nenubaidytų grėslus panteros žvilgsnis. Tai žinodama, pantera nudelbia akis; kiti gyvūnai prisiartina, kad pasimėgautų jos grožiu, o jinai bemat puola arčiausiai esantį.

Pelikanas

Kasdienės zoologijos pelikanas yra vandens paukštis; jo išskleistų sparnų plotis siekia kokias šešias pėdas, snapas labai ilgas, o apatinė snapo dalis praplatėjusi ir panaši į maišą žuviai laikyti. Legendų pelikanas yra smulkesnis, taigi ir jo snapas – trumpesnis ir aštresnis. Remiantis liaudiška etimologija, – *pelicanus*, baltapūkis, – tikrojo pelikano plunksnos yra baltos, bet pasakų pelikano – geltonos, kartais net žalios. (Tikroji pelikano žodžio kilmė yra graikų žodis πελεκύς, „kapojantis kirvis", mat senovės žmonės jo ilgą snapą supainiojo su genio snapu.) Bet jo elgsena dar keistesnė už išvaizdą.

Motina taip uoliai snapu ir nagais myluoja savo atžalas, kad juos užmurdo. Po trijų dienų pasirodo tėvas ir, pamatęs žuvusius jauniklius, iš nevilties snapu praplėšia sau krūtinę. Iš žaizdų plūstelėjęs kraujas atgaivina negyvus paukščiukus. Šitaip pasakojama viduramžių bestiarijuose, nors šv. Jeronimas, komentuodamas 102 psalmę („Esu lyg pelikanas tyruose, lyg pelėda apleistuose griuvėsiuose") dėl vados žūties kaltina gyvatę. Apie tai, kad pelikanas persiplėšia krūtinę ir maitina jauniklius savo krauju, byloja populiariausia legendos versija.

Kraujas, atgaivinantis mirusiuosius, sukelia mintį apie Eucharistiją ir nukryžiavimą, todėl garsioje „Rojaus" eilutėje (XXV, 113) Jėzus Kristus vadinamas *nostro Pellicano* – „žmonijos pelikanu". Benvenuto Imola'os[147] lotyniškas komentaras šią vietą aiškina

taip: „Jis vadinamas pelikanu, mat atvėrė savo šoną mums išganyti, tarytum pelikanas, prikeliantis negyvus jauniklius savo krūtinės krauju. Pelikanas yra egiptiečių paukštis."

Pelikanas dažnai pasitaiko bažnytinėje heraldikoje, dar ir mūsų dienomis jis vaizduojamas ant bažnytinių taurių. Leonardo de Vinci'o bestiarijuje pelikanas aprašomas taip:

> Jis karštai myli savo jauniklius, tad, aptikęs juos lizde negyvai sugeltus gyvatės, išdrasko sau krūtinę ir, nuplovęs savo krauju, grąžina jiems gyvybę.

Pigmėjai

Senovės tautos įsivaizdavo, kad nykštukų tauta – dvidešimt septynių colių aukščio – gyvena kažkur kalnuose, anapus Indijos ar Etiopijos. Plinijus teigė, kad jie stato trobeles iš purvo, sumaišyto su plunksnomis ir kiaušinių lukštais. Aristotelis įkurdina juos požeminiuose urvuose. Kviečiapjūtei jie apsiginkluoja kirviais, lyg eitų miško kirsti. Kasmet juos užpuola pulkai gervių, sukančių gūžtas Rusijos stepėse. Pigmėjai, raitomis ant avinų ir ožių, keršija joms, naikindami savo priešų kiaušinius ir lizdus. Šie karo žygiai trunka tris mėnesius iš dvylikos.

Pigmėju vadino ir kartaginiečių dievą, kurio iš medžio raižytą galvą jie įtaisydavo karo laivų pirmagalyje priešams įbauginti.

Pabaisa Acherontas

Tik vienas žmogus sykį matė pabaisą Acherontą, ir tai nutiko XII amžiuje Airijos mieste Korke. Šios istorijos originalas gėlų kalba yra dingęs, tačiau benediktinų vienuolis iš Regensburgo (Ratisbonos) išvertė ją į lotynų kalbą, o iš lotynų šis pasakojimas pasklido ir kitomis kalbomis, tarp jų – švedų ir ispanų. Išliko daugiau nei pusšimtis lotyniško vertimo rankraščių, besiskiriančių tik neesminėmis detalėmis. Vertimas buvo įvardytas kaip „Tundalo regėjimas" (*Visio Tundali*) ir laikomas vienu iš Dante's poemos šaltinių.

Pradėkime nuo žodžio „Acherontas". X „Odisėjos" giesmėje – tai viena iš mirusiųjų karalystės upių, tekanti kažkur vakariniame gyvenamojo pasaulio pakraštyje. Jo vardas skamba ir „Eneidoje", ir Lukano „Farsalijoje", ir Ovidijaus „Metamorfozėse". Dante įamžino jį tokiomis eilutėmis: „Ant niūrių Acheronto krantų" (*Su la trista riviera d'Acheronte*)[148].

Pagal vieną mitą Acherontas yra bausmę kenčiantis titanas; pagal kitą, ankstesnį, jis yra prie Pietų ašigalio, po antipodų žvaigždynais. Etruskai turėjo „Likimo knygas", pranašysčių pamokymus, ir „Acheronto knygas", pamokymus sielai po kūno mirties. Ilgainiui Acherontas ėmė reikšti pragarą.

Tundalas buvo airių riteris, pamaldus ir narsus, tačiau toli gražu ne šventuolis. Kartą jis rimtai susirgo savo širdies damos namuose. Tris dienas ir naktis jį laikė mirusiu, tik širdies plote jautėsi kažkiek šilumos. Atsipeikėjęs jis papasakojo, kad jo angelas sargas aprodęs jam pomirtinį pasaulį. Iš daugelio jo regėtų stebuklų mus domina tik pabaisa Acherontas.

Acherontas didesnis už kalną. Jo akys žioruoja ugnimi, o burna tokia didelė, kad joje lengvai sutilptų devyni tūkstančiai žmonių. Du pasmerktieji kaip stulpai ar atlantai laiko burną pražiotą,

vienas stovi ant kojų, kitas – ant galvos. Trys gerklės veda į vidų ir tvoskia amžinąja ugnimi. Iš baidyklės vidurių sklinda netylantys begalės pasmerktųjų sielų verksmai. Velniai pasako Tundalui, kad pabaisa vadinasi Acherontas. Angelas sargas jį palieka, ir Tundalas kartu su kitais įtraukiamas į vidų. Ten jį supa vien ašaros, tamsa, dantų griežimas, ugnis, nepakeliamas karštis, ledinis šaltis, šunys, lokiai, liūtai ir gyvatės. Šioje legendoje pragaras yra žvėris su kitais žvėrimis viduje.

1758 m. Swedenborgas[149] rašė: „Man neleido pamatyti bendro pragaro vaizdo, bet buvo pasakyta, kad jei rojus savo forma primena žmogų, tai pragaras – šėtoną."

Paukštis Feniksas

Monumentaliomis skulptūromis, akmeninėmis piramidėmis ir brangiomis mumijomis egiptiečiai siekė vieno – amžinybės. Tad visai dėsninga, kad jų šalyje užgimė mitas apie cikliškai atgimstantį ir nemirtingą paukštį, nors paskui mitą išplėtojo graikai ir romėnai. Adolfas Ermanas[150] rašo, kad pagal Heliopolio mitologiją Feniksas (*benu*) yra jubiliejų, arba ilgų laiko ciklų, valdovas. Herodotas garsioje ištraukoje (II, 73), išlaikydamas skeptišką toną, atpasakoja pirminę legendos versiją:

> Yra ir kitas šventas paukštis, vadinamas feniksu. Aš jo gyvo nemačiau, tik nupieštą. Mat jis labai retai juos aplanko – heliopoliečiai sako, kad tik kartą per 500 metų. Jis atskrenda tik tada, kai nugaišta jo tėvas. Jei spręsime iš to, kaip piešiamas, jis turėtų atrodyti šitaip: plunksnų dalis rožinės spalvos, kitos – raudonos; visa savo išvaizda ir dydžiu primena erelį. Apie jį pasakoja – bet

tuo netikiu – štai ką: iš Arabijos jis atneša į Heliopolio šventyklą savo tėvą, suvyniotą į mirą, ir palaidoja toje saulės šventykloje. Gabena tokiu būdu: pirmiausia iš miros nulipdo kiaušinį tokio dydžio, kokį tik įstengia panešti; paskui mėgina tą kiaušinį nešti; kai jau gerai įpranta jį pakelti, išima to kiaušinio vidų ir ten įdeda savo tėvą; paskui vėl užlipina mira skylę, pro kurią buvo kiaušinį išskobęs ir įdėjęs tėvą. Taigi kiaušinis su tėvu yra tokio pat sunkumo. Tada tą kiaušinį neša į Egiptą, į dievo šventyklą. Taip jie pasakoja apie tą paukštį[151].

Penkiais šimtmečiais vėliau šią nuostabią istoriją pasigavo Tacitas ir Plinijus; pirmasis teisingai pažymėjo, kad senus laikus dengia miglos, tačiau tradicija nustatė, jog Feniksas rodosi kas 1461 metai („Analai", VI, 28). Antrasis taip pat pasidomėjo Fenikso chronologija; jis rašo (X, 2), kad, anot Manilijaus[152], paukštis gyvena tiek, kiek trunka Platono, arba Didieji, metai. Platono metai – tai periodas, per kurį saulė, mėnulis ir penkios planetos grįžta į pradinę padėtį[153]; Tacitas veikale *Dialogus de Oratoribus*[154] mini jo trukmę – 12 954 žmonių metai. Antikos žmonės tikėjo, kad, šiam milžiniškam astronominiam ciklui praėjus, pasaulio istorija vėl kartosis iki menkiausių detalių, nes kartojasi planetų įtaka; taigi Feniksas yra kaip šio proceso atspindys ar atvaizdas. Pabrėždami glaudesnį sąryšį tarp Fenikso ir Kosmoso, mes galime paminėti, jog, pasak stoikų, pasaulis žus ir atgims ugnyje, o pats ciklas neturi nei pradžios, nei pabaigos.

Laikas supaprastino Fenikso atgimimo metodą. Herodotas kalba apie kiaušinį, o Plinijus – apie kirminą, bet poetas Klaudianas IV amžiaus pabaigoje jau šlovina nemirtingąjį paukštį, pakylantį iš savo pelenų, paties savęs įpėdinį ir amžių liudytoją.

Nedaug yra mitų, kurie yra tiek paplitę kaip mitas apie Feniksą. Prie minėtų autorių mes galime pridurti Ovidijų („Metamorfozės", XV), Dante'ę („Pragaras", XXIV), Pellicerį[155] („Feniksas ir

jo gamtiška istorija"), Quevedo („Ispanų Parnasas", VI) ir Miltoną („Samsonas kovotojas, in fine"[156]). Shakespeare'as „Henriko VIII" (V, 4) pabaigoje parašė šias grakščias eiles:

tačiau kai miršta
Skaistusis feniksas, stebuklas tikras,
Pakyla naujas jis iš pelenų,
Pats sau sūnus, didžiai grožėtis vertas...

Be to, mes galime paminėti Laktancijui[157] priskiriamą lotynišką poemą *De Ave Phoenice*[158] ir ją atkartojantį anglosaksišką perdirbinį, datuojamą VIII amžiumi. Tertulianas[159], Šv. Ambraziejus[160] ir Kirilas Jeruzalietis[161] pateikdavo Feniksą kaip prisikėlimo iš mirusiųjų įrodymą. Plinijus šaiposi iš gydytojų, kurie skiria vaistus, paruoštus iš Fenikso lizdo ir pelenų.

Peritijas

Anot legendos, Eritrėjos sibilė išpranašavo, kad Romą sugriaus peritijai. 642 m. Sibilės pranašysčių užrašai sudegė didžiajame Aleksandrijos gaisre: mokytieji gramatikai, ėmęsi atkurti kai kuriuos apdegusius devynių ritinių fragmentus, turbūt taip niekad ir neaptiko pranašystės apie Romos likimą.

Ilgainiui atsirado būtinybė suieškoti šaltinį, kuris daugiau nušviestų šį gana miglotą padavimą. Įveikę tūkstantį ir vieną kliūtį, sužinojome, kad XVI amžiuje rabinas iš Feso (tikriausiai Jakobas ben Chaimas) išspausdino istorinį traktatą, kuriame pacitavo nūnai dingusio graikų komentatoriaus veikalo ištrauką, pasakojantį kelis istorinius faktus apie peritijus, akivaizdžiai gautus iš

orakulų anksčiau, nei Omaras sudegino Aleksandrijos biblioteką. Išsilavinusio graiko vardas neišliko, tačiau išsaugoti fragmentai skamba taip:

Peritijai gyvena Atlantidoje ir yra pusiau elniai, pusiau paukščiai. Jie turi elnio galvą ir kojas. Pats kūnas yra visai kaip paukščio, su sparnais ir plunksnomis...

Keisčiausia jų savybė yra apšvietus saulei mesti ne savo kūno, o žmogaus šešėlį. Iš to kai kurie daro išvadą, kad peritijai yra keliautojų, mirusių toli nuo namų ir dievų globos, vėlės...

...ir juos užklupo netikėtai, kada jie valgė sausą žemę... skraidė būriais, ir juos matė svaiginančiame aukštyje virš Heraklio stulpų...

...jie [peritijai] yra mirtini žmonių giminės priešai; kai jiems pavyksta nužudyti žmogų, jų šešėlis įgyja jo kūno pavidalą ir jie atgauna dievų malonę.

...o tie, kurie su Scipionu[162] perplaukė jūrą, kad užkariautų Kartaginą, vos nepatyrė nesėkmės, mat jiems plaukiant peritijų pulkas užpuolė laivus ir nužudė, sužalojo daug romėnų... Nors mūsų ginklai jų neveikia, kiekvienas iš gyvūnų – jeigu jie gyvūnai – gali nužudyti tik po vieną žmogų.

...išsivolioję aukų kraujyje, peritijai nuskrenda mosuodami galingais sparnais.

...Ravenoje, kur juos neseniai matė, pasakojama, kad jų plunksnos šviesiai mėlynos spalvos, o tai mane nustebino, nes pagal ankstesnius liudijimus jų plunksnos yra tamsiai žalios.

Nors pateiktos ištraukos ganėtinai išsamios, tenka apgailestauti, jog iki mūsų dienų apie peritijus negauta jokių kitų žinių. Rabino traktatas, išsaugojęs mums šiuos aprašymus, iki Antrojo pasaulinio karo buvo laikomas Drezdeno universiteto bibliotekoje. Skaudu apie tai kalbėti, tačiau šis dokumentas irgi pražuvo – neži-

nia, ar sudegė per bombardavimą, ar jį anksčiau sudegino naciai. Reikia tikėtis, kad vieną dieną pasirodys kitas šio veikalo nuorašas ir vėl papuoš kurios nors bibliotekos lentynas.

Poe išgalvotas gyvūnas

Edgaras Allanas Poe kūrinyje „Arturo Gordono Pimo iš Nantaketo pasakojimas", išspausdintame 1838 metais, kai kurioms Antarktidos saloms priskiria stulbinančią, tačiau įtikimą fauną. XVIII skyriuje skaitome:

> Iš vandens išgriebėme krūmą, aplipusį raudonomis kaip gudobelės uogomis, ir negyvą keistą sausumos gyvūną. Jis buvo kokių trijų pėdų ilgio, bet tiktai šešių colių aukščio, turėjo keturias trumpas kojas ilgais skaisčiai raudonais nagais, iš pirmo žvilgsnio panašiais į koralus. Visas gyvūno kūnas apaugęs tiesiais, šviesiais kaip šilkas baltutėliais plaukais. Uodega kaip žiurkės smaili, kokios pusantros pėdos ilgio. Iš galvos buvo panašus į katę, tiktai ausys nulinkusios kaip šuns. Dantys, kaip ir nagai, skaisčiai raudoni.

Nemažiau keistas buvo ir šių pietinių regionų vanduo. Skyriaus pabaigoje Poe rašo:

> Vanduo buvo kažkoks neįprastas, ir mes nesiryžome juo malšinti troškulio, manydami, kad jis užterštas... Aš net nemoku tiksliai nusakyti šio skysčio savotiškumo, dėl to negaliu išsiversti be daugybės žodžių. Nors nuožulnumose jis bėgo tokiu pat greičiu kaip ir paprastas vanduo, bet nesiliejo taip lengvai, išskyrus gal tas vietas, kur krito kaskadomis ir neatrodė skaidrus. Bet negalėjai pasakyti, kad jis nėra skaidrus kaip kalkinis vanduo. Jis tik

neatrodė toks. Iš pirmo žvilgsnio, ypač lygioje vietoje tąsumu jis priminė vandenyje palietą gumiarabiką. Bet tai tik mažiausias iš keistumų. Jis nebuvo bespalvis, bet neturėjo ir kokios nors vienos spalvos; judėdamas jis mainėsi visais įmanomais purpuro atspalviais, tarsi mirguliuojantis natūralus šilkas... Pasisėmę jo į indą ir leidę nusistoti, pamatėme, kad jame yra daug atskirų gyslelių, kurių kiekviena kito atspalvio, ir tos gyslelės nesimaišė, nes dalelių sankabos jėga vienoje kurioje nors gyslelėje daug stipresnė, negu tarp atskirų gyslelių. Mes pertraukėme peiliu skersai tėkmę ir ji vėl susiliejo, kaip įprasta vandeniui, o ištraukus peilį, neliko jokio ženklo. O kai pabandėme peiliu tiksliai atskirti dvi gysleles, jos lengvai atsiskirdavo ir tik po kiek laiko sankabos jėga vėl jas suglausdavo.

Remora

Remora lotyniškai reiškia „vilkinimas" arba „kliūtis". Tokia yra tiksli prasmė žodžio, perkeltine prasme taikomo prielipų žuvų rūšiai *Echeneis;* buvo manoma, kas jos turi galią sustabdyti laivą prisisiurbdamos prie jo. Remora yra pelenų atspalvio žuvis; jos viršugalvis baigiasi kremzliniu skridinėliu, kuriuo, sukūrusi vakuumą, ji gali prisisiurbti prie kitų povandeninių gyvūnų. Štai ką Plinijus rašo apie jos savybes (IX, 25):

Yra tokia maža žuvytė, dažniausiai ji sukiojasi šalia uolų ir vadinasi *echeneis;* žmonės mano, kad jeigu ji prisisiurbia prie vandeny esančio laivo kilio, laivas sulėtina greitį; todėl ją taip ir pavadino; lygiai dėl tos pačios priežasties ji turi blogą vardą meilės reikaluos, nes jos užburti vyrai ir moterys netenka meilės įkarščio ir aistros; taip pat ji kenkia teismo reikalams, užvilkindama

bylos sprendimą ir teisminį nagrinėjimą. Tačiau visus kaltinimus ir šmeižikiškas apkalbas atsveria viena jos gera ir pagirtina savybė: nėščioms moterims jį sustabdo pavojingą vandens plūsmą iš gimdos ir sulaiko vaiko gimimą iki deramo laiko; vis dėlto jos mėsos neleidžiama valgyti. Aristotelis mano, kad ji turi daugybę kojų, nes jos pelekai tankiai auga vienas šalia kito.

Toliau Plinijus aprašo *mureksą*, purpurinę sraigę, apie kurią irgi prietaringai pasakojama, kad ji sustabdo visu greičiu plaukiančius laivus; paskui grįždamas prie „laivastabdės echeneis" jis praneša, kad „ji pėdos ilgio, plaštakos storio ir dažnai sulaiko laivus. Be to, pasūdyta turi savybę pritraukti auksą, nukritusį į šulinį arba šaltinį, nors ir kokie gilūs jie būtų, tereikia ją tik nuleisti, kad ji prisisiurbtų".

Nuostabu, kaip, kalbant apie remorą, mintis apie sulėtintą laivų greitį buvo netrukus susieta su užvilkintu teismo procesu, o vėliau ir suvėlintu gimdymu. Kitur Plinijus pasakoja, kad remora Akcijaus mūšyje nulėmė Romos imperijos likimą, nes užlaikė galerą, kurioje Markas Antonijus inspektavo savo laivyną, ir kad dar viena remora sulaikė Kaligulos laivą, nors ir kaip stengėsi keturi šimtai yrėjų. „Tegu vėjai pučia iš visų jėgų, tegu audros ir vėtros siautėja kiek nori, – sušunka Plinijus, – tačiau ši maža žuvelė valdo visą jų įniršį, suvaržo jų galią, sumenkina jų jėgą, kad ir kokia didelė pastaroji būtų, ir sustabdo laivus, o to negali nei patys storiausi ir drūčiausi lynai, nei patys sunkiausi ir svariausi inkarai, nors ir kaip tvirtai ir nepakeliamai jie įsikabintų į dugną."

„Didžiausia galybė ne visada laimi. Mažytė remora gali sustabdyti laivą", – kartoja išmoningas ispanų rašytojas Diego de Saavedra Fajardo „Politinėse Emblemose" (1640).

Ruchas

Ruchas (kartais jį vadina ir Roku) – tai smarkiai padidintas erelis arba grifas, o kai kas mano, kad arabams jo įvaizdį įteigė koks nors kondoras, užklydęs virš Indijos vandenyno ar pietinių Kinijos jūrų. Lane'as atmeta šią mintį; anot jo, mes veikiau čia susiduriame su „legendine mitų genties rūšimi" arba su persų Simurgo sinonimu. Vakaruose Ruchą išgarsino „Tūkstantis ir viena naktis". Skaitytojas pamena, kaip Sindbadas (antroje kelionėje), pakeleivių paliktas saloje, pamatė

> didžiulį baltą kupolą, stūksantį priešais ir neaprėpiamą. Aš apėjau jį aplink, bet neradau jokios angos ir negalėjau patekti vidun nei jėga, jei gudrumu, – toks lygus ir slidus buvo jo paviršius. Taigi įsidėmėjau vietą, kur stovėjau, ir apėjau kupolą, kad išmatuočiau jo apskritimą, ir suskaičiavau gerą pusšimtį žingsnių.

Netrukus didelis debesis uždengė saulę, ir

> Pakėlęs galvą... pamačiau, kad tai ne debesis, bet milžiniškas paukštis nepaprastai plačiais sparnais...

Tas paukštis buvo Ruchas, o baltasis kupolas, žinoma, buvo jo kiaušinis. Sindbadas turbanu prisiriša prie paukščio kojos ir kitą rytą kartu su juo pakyla į orą, o paskui nusileidžia ant kalno viršūnės, Rucho nė nepastebėtas. Pasakotojas priduria, kad Ruchas maitinasi tokiomis stambiomis gyvatėmis, kad jos bemat prarytų dramblį.

Marko Polo „Kelionėse" (III, 36) skaitome:

> (Madagaskaro) salos gyventojai pasakoja, kad tam tikru metų laiku iš pietų kraštų atskrenda nepaprastas paukštis, kurį jie vadina

Ruchu. Jų žodžiais tariant, išvaizda jis primena erelį, tik nepalyginti didesnis; jis toks stambus ir stiprus, kad nagais pačiumpa dramblį, pakelia jį į orą ir paleidžia žemėn, kad jį nugaluotų ir paskui nulestų jo mėsą iki kaulų. Žmonės, matę šį paukštį, teigia, kad jo išskleisti sparnai nuo vieno iki kito galo yra šešiolikos žingsnių pločio, o jo plunksnos – aštuonių žingsnių ilgio ir atitinkamo pločio.

Markas Polas priduria, kad kinų pasiuntiniai grįždami atvežė Didžiajam Chanui Rucho plunksną. Lane'o knygoje yra persiška miniatiūra, vaizduojanti Ruchą su trim drambliais paukščio snape ir naguose; drambliai, „palyginti su Ruchu, atrodo lyg lauko pelės prieš sakalą", – pažymi Burtonas.

Rutuliniai gyvūnai

Rutulys yra tobuliausia kietųjų kūnų forma, nes visi jo paviršiaus taškai yra vienodai nutolę nuo centro. Dėl šitos priežasties ir galėjimo suktis aplink ašį nenukrypus į šalį Platonas („Timajas", 33 b) pritaria Demiurgo sprendimui suapvalinti pasaulį į rutulį. Platonas manė, kad pasaulis yra gyva būtybė ir dialoge „Įstatymai" (898) teigia, kad planetos ir žvaigždės taip pat yra gyvos. Šitaip jis praturtino fantastinę zoologiją milžiniškais rutuliniais gyvūnais ir pasmerkė nenuovokius astronomus, kuriems į galvą neatėjo mintis, kad dangaus kūnų judėjimas ratu yra valingas veiksmas.

Po penkių šimtmečių Aleksandrijoje Origenas[163], vienas iš Bažnyčios tėvų, mokė, kad teisuoliai atgims rutulių pavidalu ir įriedės į dangų.

Renesanso epochoje Dangaus kaip gyvos būtybės vaizdinys

atgimė Lucilio Vaninio[164] kūriniuose; neoplatonikas Marsilio Ficino[165] kalbėjo apie žemės plaukus, dantis ir kaulus, o Giordano Bruno jautė, kad planetos yra dideli taikūs gyvūnai, šiltakraujai, turinčios nuolatinius įpročius ir apdovanotos protu. XVII amžiaus pradžioje vokiečių astronomas Johanas Kepleris ginčijosi su anglų mistiku Robertu Fluddu[166] dėl to, kuris iš judviejų pirmasis iškėlęs mintį apie žemę kaip apie gyvą pabaisą, „kurios banginiškas kvėpavimas miegant ir būdraujant sukelia jūros potvynius ir atoslūgius". Kepleris stropiai tyrinėjo šios pabaisos anatomiją, mitybą, spalvą, atmintį ir vaizduotės bei formų kūrinijos galias.

XIX amžiuje vokiečių psichologas Gustavas Theodoras Fechneris[167] (Williamas Jamesas[168] jį gyrė savo „Pliuralistinėje visatoje") su vaikišku rimtumu permąstė minėtas idėjas. Kiekvienas, nemenkinęs hipotezės, kad žemė, mūsų motina, yra organizmas – maža to, organizmas, pranokstantis visus augalus, gyvūnus ir žmones – gali susipažinti su pamaldžiais jo „Zend-Avestos" puslapiais. Ten mes, pavyzdžiui, skaitome, kad rutuliška žemės forma yra akies, tauriausio mūsų kūno organo, forma. Ir dar, kad „jei dangus iš tiesų yra angelų namai, tai angelai, be jokios abejonės, yra žvaigždės, nes danguje niekas daugiau negyvena".

Salamandra

Tai yra ne tik mažytis, ugnyje gyvenantis drakonas, bet (pagal vieną žodyną) ir „vabzdžiaėdė varlė sodriai juoda glotnia ir geltonai taškuota oda". Iš šių dviejų gyvūnų geriau žinomas yra pirmasis, mitinis, todėl niekas girdėdamas nenustebs, kad salamandra buvo įtraukta į šią knygą.

Plinijus X „Gamtos istorijos" knygoje teigia, kad salamandra

„yra tokia šalta, jog vos tik prisiliečia prie ugnies, ši išblėsta, tarytum į ją būtum padėjęs ledo gabalą"; kitur jis vėl kalba apie ją, ironizuodamas, kad jei burtininkų žodžiai apie salamandrą būtų teisingi, visi ja naudotųsi gaisrams gesinti. XI knygoje jis rašo apie keturkojį sparnuotą vabzdį, pramintą „piraliu" arba „pirausta", kuris „gyvena Kipre vario kalvėse ir liejyklose... [ir išskrenda] tiesiai iš ugnies"; vos tik jis atsiduria ore ir nuskrenda nors trumpą atstumą, iškart krinta negyvas. Žmonijos atmintyje salamandra tapo šiuo nūnai pamiršto gyvūno įsikūnijimu.

Teologai pateikdavo feniksą kaip prisikėlimo iš mirusiųjų įrodymą, o salamandrą – kaip pavyzdį, kad gyvūnai gali gyventi ugnyje. Šv. Augustino XI „Dievo valstybės" knygoje yra skyrius, pavadintas „Ar koks žemės gyvūnas gali tverti ugnyje"; jo pradžia yra tokia:

> Ką gi aš turiu pasakyti netikintiems, kad įrodyčiau, jog gyvas kūnas nesuirdamas gali atsispirti mirčiai ir amžinos ugnies jėgai. Jiems negana, kad šį stebuklą mes priskiriame Dievo galybei, jie reikalauja, kad mes parodytume jiems kokį nors pavyzdį. O mes atsakysime, kad yra būtybių, kurios esti irios, nes mirtingos, tačiau gyvena ugnyje ir ugnis jų nežeidžia.

Poetai irgi griebiasi salamandros ir fenikso vaizdinių kaip priemonės retoriniam efektui išryškinti. Quevedo „Ispaniško Parnaso" ketvirtosios knygos sonetuose, kur „šlovinami meilės ir grožio žygdarbiai", rašo:

> Hago verdad la fénix en la ardiente
> Llama, en que renaciendo me renuevo;
> Y la virilidad del fuego pruebo,
> Y que es padre, y que tiene descendiente.

La salamandra fría, que desmiente
Noticia docta, a defender me atrevo,
Cuando en incendios, que sediento bebo,
Mi corazón habita y no los siente.

Lyg Feniksas kaitrioj ugny degu,
Mirštu ir atgimstu iš naujo
Kad vyriška ugnis[169], neprieštarauju,
Nes tėvas – ji, ir turi daug vaikų.

Su vyrais mokytais nesutinku,
Prisiekiu, salamandra – šaltakraujė:
Iš troškulio liepsnas ragauju
Ir nors ugny širdis, to nejuntu.

XII amžiaus viduryje po visą Europą pasklido suklastotas laiškas, kurį neva kunigas Jonas, karalių karalius, atsiuntęs Bizantijos imperatoriui. Šiame laiške, stebuklų rinkinyje, rašoma apie milžines skruzdes, kasančias auksą, apie Akmeninę upę, Smėlio jūrą su gyvomis žuvimis, aukštą kaip bokštą veidrodį, atspindintį viską, kas vyksta karalystėje, apie skeptrą iš vientiso smaragdo, apie akmenukus, kurie paverčia žmogų nematomu arba švyti nakties tamsoje. Vienoje pastraipoje rašoma: „Mūsų kraštuose veisiasi kirmis, vadinamas „salamandra“. Salamandros gyvena ugnyje ir suka kokonus, iš kurių rūmų damos veja siūlus ir audžia drobes bei drabužius. Jų audiniai skalbiami ir valomi ugnies liepsnomis.“

Šias nedegias, ugnimi valomas drobes arba audinius mini Plinijus (XIX, 1) ir Markas Polas (I, 39). Pastarasis liudija, kad salamandra yra substancija, o ne gyvūnas. Iš pradžių niekas juo netikėjo; iš asbesto pagaminti ir kaip salamandros oda pardavinėjami audiniai buvo nepaneigiami įrodymai, kad salamandra egzistuoja.

Benvenuto Cellini[170] savo „Autobiografijoje" prisimena, kad būdamas penkerių metų pamatė ugnyje dūkstant mažytį, į driežą panašų padarėlį. Papasakojo apie tai tėvui, šis pasakė, jog tai salamandra, ir atsakančiai išpėrė sūnui kailį, idant šis nepaprastas reginys, retai pasitaikantis mirtingajam, amžiams įsirėžtų į berniuko atmintį.

Alchemikai laikė salamandrą ugnies stichijos dvasia. Šis simbolis ir traktuotė, paremta Aristotelio samprotavimu, kurį išsaugojo Ciceronas pirmoje veikalo „Apie dievų prigimtį" knygoje, mums paaiškina, kodėl žmonės tikėjo legendine salamandra. Sicilijos gydytojas Empedoklis iš Agrigento išplėtojo keturių „šaknų", arba pradų, teoriją; jų priešybė ir giminystė, valdoma Neapykantos ir Meilės, yra kosmoso istorijos pagrindas. Mirties nėra; tėra tik „šaknų" dalelės, kurias romėnai vėliau pavadino „elementais", ir jos arba atsiskiria, arba susijungia. Šitie pradai yra ugnis, žemė, oras ir vanduo. Dabar mes žinome (galvojame, kad žinome), jog šis mokymas yra klaidingas, tačiau anksčiau žmonės tikėjo jo vertingumu, ir apskritai manoma, kad jis buvo naudingas. Theodoras Gomperzas[171] rašė: „Keturi pasaulį sudarantys ir palaikantys pradai, tebegyvuojantys poezijoje ir liaudies vaizduotėje, turi ilgą ir šlovingą istoriją." Sistemai buvo reikalinga lygybė: jei yra žemės ir vandens gyvūnai, tuomet privalo būti ir ugnies gyvūnai. Mokslo orumui palaikyti reikėjo, kad salamandros egzistuotų. Panašiai ir Aristotelis kalba apie oro gyvūnus.

Leonardo da Vinci tikėjo, kad salamandros maitinasi ugnimi ir šitaip ataugina naują odą.

Satyrai

Satyrais juos vadino graikai, ogi romėnai – faunais, panais ir silenais. Žemiau juosmens jie buvo ožiai, tačiau liemuo, rankos ir galva – žmogaus. Jie buvo tankiaplaukiai, raguoti, smailiaausiai, žvitriaakiai ir kumpanosiai. Gašlūnai ir vyno mėgėjai. Lydėjo Bakchą per jo pašėlusią ir bekraujį Indijos nukariavimą. Jie rengdavo pasalas nimfoms, linksminosi šokiais ir grojo dūdele. Kaimiečiai juos garbino atnašaudami pirmienas. Taip pat jiems aukodavo ėriukus.

Romėnų laikais Sulos[172] kareiviai netyčiom užklupo vieną iš šių pusdievių, miegantį kalnų uoloje Tesalijoje, ir atvedė jį pas savo karvedį. Satyras leido nerišlius garsus ir buvo toks grasus pažiūrėti ir smardus užuosti, kad Sula iškart liepė jį sugrąžinti atgal.

Viduramžiais satyrai buvo atmenami velnių pavidalu. Žodis „satyra" lyg ir nėra susijęs su satyru; daugelis etimologų „satyrą" kildina iš *satura lanx* – mišrainės; iš čia mišraus turinio literatūrinis kūrinys, toks kaip Juvenalio satyros.

Saratanas

Egzistuoja legenda, apkeliavusi visas šalis ir visas epochas – pasakojimas apie jūreivius, išlipusius į nematytą salą, kuri paskui nugrimzta į jūrą ir paskandina juos, nes toji sala yra gyva būtybė. Ši išmonė minima pirmoje Sindbado kelionėje ir VI „Pašėlusio Rolando" giesmės 37 eilutėje (*Ch'ella sia una isoletta ci credemo* – „tikėjom, jog buvo tai nedidelė sala"); airių Šv. Brendano legendoje ir graikų Aleksandrijos bestiarijuje; švedų dvasininko Olavo Magnuso[173] veikale *Historia de Gentibus Septentrionali-*

bus[174] (Roma, 1555) ir šioje „Prarastojo rojaus" pradžios ištraukoje, kur Šėtonas, „per visą ilgį išsitiesęs", lyginamas su banginiu (203–208):

Kaip jūrų milžinas Leviatanas,
Liūliuojamas norvegiškos putos,
Įmigęs švokščia, o laivavedys
Nakties tamsoj palaikęs jį sala
Ir inkarą išmetęs tarp žvynų
Užuovėjoj švartuojas, kol naktis
Užlieja jūrą ir gaišuoja rytas, –
Taip guli surakintas grandine
Šėtonas virš ugninės jūros
Per visą ilgį išsitiesęs...

Paradoksalu, bet viena iš ankstyviausių šios legendos versijų buvo pateikta jai nuneigti. Ją užrašė „Gyvūnų knygoje" al-Jahizas[175], IX amžiuje gyvenęs musulmonų zoologas. Mes, remdamiesi ispanišku Miguelio Asíno Palacioso vertimu, pateikiame jo tekstą:

O dėl saratano tai dar niekad nesu sutikęs žmogaus, kurs būtų jį matęs savo akimis.

Kai kurie jūreiviai pasakoja, jog jiems tekę plaukti pro jūrų salas, kuriose jie matę miškingus slėnius ir plyšius uolose, ir jie išlipę į krantą ir užkūrę laužą, o kada liepsnų karštis pasiekė saratano nugarą, tas žvėris ėmė grimzti į vandenį su žmonėmis ir visais augalais ant jo kupros, ir tik tie, kurie mokėjo plaukti, išsigelbėjo. Tokios istorijos pranoksta drąsiausias, lakiausias išmones.

O dabar perskaitykime Al-Kazvinio, XIII amžiaus arabiškai rašiusio persų kosmografo, tekstą. Ši ištrauka paimta iš jo veikalo, pavadinto „Kūrinijos stebuklai", ir byloja štai ką:

O dėl jūros vėžlio tai jis yra toks didelis, kad žmonės laivuose dažnai jį palaiko sala. Vienas pirklys papasakojo:

– Plaukdami jūra mes pamatėme žalią salą, taigi išlipome į krantą ir iškasėme duobes, kad užkurtume laužą ir išsivirtume maisto. Staiga sala ėmė drebėti, o jūreiviai – šaukti: „Atgal į laivą! Tai – vėžlys! Ugnies karštis jį pažadino, ir mes žūsim čia pasilikę!"

Šią istoriją pakartoja „Šv. Brendano plaukiojimas":

Ir tuomet jie nuplaukė tolyn, ir netrukus pasiekė tą žemę; prie kranto buvo negilu, kai kur styrojo didžiulės uolos, bet galų gale jie surado salelę, kuri jiems atrodė saugi, ir užkūrė ten laužą, kad išvirtų valgio, o šventasis Brendanas pasiliko laive. Ir kai laužas įsidegė, o mėsa ėmė kepti, salelė sukrutėjo; persigandę vienuoliai tekini grįžo į laivą, palikę ir laužą, ir kepsnį, ir labai stebėjosi šituo judėjimu. O šventasis Brendanas juos nuramino pasakęs, kad tai milžinė žuvis „jaskonė"[176], kuri dieną naktį mėgina nasrais pačiupti savo uodegą, bet yra tokia didelė, kad jai niekaip šitai nepavyksta.

Anglosaksų „Esekso knygos" bestiarijuje pavojingoji sala yra „klastūnas" banginis, tyčia klaidinantis jūrų keliautojus. Jie įsitaiso ant jo nugaros, kad pailsėtų nuo jūros darbų, kai staiga Okeano Svečias panyra ir žmonės nuskęsta. Graikų bestiarijuje banginis simbolizuoja paleistuvę iš Patarlių knygos (5, 5): „Jos kojos žengia į mirtį, jos žingsniai veda į pragarą"; anglosaksų bestiarijuje jis simbolizuoja Šėtoną ir Blogį. Tokią pat simbolinę reikšmę jam suteikia ir „Mobi Dikas", parašytas dešimčia šimtmečių vėliau.

Scilė

Pirma nei virto pabaisa, o vėliau – uola, Scilė buvo nimfa, kurią įsimylėjo Glaukas, vienas iš jūros dievų. Kad pelnytų jos palankumą, Glaukas kreipėsi pagalbos į Kirkę, garsėjusią žolių ir burtažodžių menu. Tačiau Kirkė, vos išvydusi Glauką, pati jį įsimylėjo, tik niekaip neįstengė jo priversti pamiršti Scilę. Ji nutarė nubausti varžovę ir išpylė nuodingų žolių syvus į šaltinio duburį, kuriame nimfa maudydavosi. Tuomet, pasak Ovidijaus („Metamorfozės", XIV, 59–67):

Scilė atėjo ir, tan duburin pasinėrus lig juostos,
Pastebi, kaip prie kirkšnių jai sukina pamėklės bjaurios,
Lodamos garsiai. Iškart ji pamano, jog tai ne jos kūno
Gyvosios dalys, ji traukias atgal nuo nasrų nelabųjų,
Vaiko į šalį šunis ir juos su savim visur velka;
Pradeda kūną lytėt – ir leteną, blauzdą ir šlaunį –
Vietoje kūno visur vien snukiai šunų prasižioję.
Skalija šunys pikti, jų nugaras juodas užčiuopia
Vietoj savųjų kirkšnių ir pilvo, balto kadaise[177].

Ji pajunta, kad stovi ant dvylikos kojų, turi šešias šuns galvas, burnose – po tris eiles dantų. Tokia metamorfozė ją tiek išgąsdino, kad Scilė metėsi į sąsiaurį, skiriantį Italiją nuo Sicilijos, kur dievai pavertė ją uola. Kai per audrą vėjas įvaro laivą į gruoblėtas uolos kiaurymes, jūreiviai, anot jų žodžių, girdi iš ten sklindant klaikiai kriokiančią bangų mūšą.

Šią legendą taip pat atpasakoja Homeras ir Pausanijas[178].

Sielų rijikas

Egzistuoja įdomus literatūrinis žanras, savaime atsiradęs skirtinguose kraštuose ir skirtingu metu. Tai – mirusiųjų po Anapilį vadovas. Swedenborgo „Apie dangų ir pragarą", gnostikų raštai, tibetiečių knyga „Bardo Tiodol" (kurią, anot Evanso-Wentzo[179], derėtų versti kaip „Išsilaisvinimas pomirtiniame tarpsnyje klausantis pamokslų") ir Egipto „Mirusiųjų knyga" – tai tik keletas šio žanro kūrinių. Dviejų paskutiniųjų knygų panašumai ir skirtumai patraukė ezoterinių mokslų žinovų dėmesį, o mums gana prisiminti, kad Tibeto vadove anas pasaulis yra tokia pat iliuzija kaip žemiškasis, nors egiptiečiams jis realiai ir objektyviai egzistuoja.

Abiejuose tekstuose vaizduojama teismo scena, vykstanti dievybių kolegijos akivaizdoje, o kai kurios tų dievybių turi beždžionių galvas; abiejuose simboliškai sveriami blogi ir geri darbai. „Mirusiųjų knygoje" sveriama širdis ir plunksna, mat „širdis simbolizuoja mirusiojo elgseną ar sąžinę, o plunksna – griežtą teisingumą". „Bardo Tiodole" ant svarstyklių lėkštelių dedami balti ir juodi akmenukai. Tibetiečiai turi demonų ar velnių, kurie veda nuteistuosius į apsivalymo vietą pragare; o egiptiečiai turi nuožmią pabaisą, baudžiančią bloguosius, Sielų rijiką.

Mirusysis prisiekia, jog, būdamas gyvas, nevertęs nieko badauti ar sielvartauti, nieko nenužudęs ir nevertęs kitų žudyti, nevogęs mirusiesiems skirto maisto, nesukčiavęs sverdamas, negailėjęs pieno vaiko lūpoms, prievarta nevaręs gyvulių iš ganyklų, raizgais negaudęs dievų paukščių.

Jeigu jis meluoja, keturiasdešimt du teisėjai atiduoda jį Rijikui suėsti; „Šio galva kaip krokodilo, liemuo kaip liūto, o pasturgalis kaip begemoto." Rijikui padeda kita baidyklė – Babajus, apie kurį žinome tik tai, kad jo išvaizda esanti šiurpi, o Plutarchas jį tapatinęs su Titanu, Chimeros tėvu.

Sfinksas

Egipto paminklų sfinksas (Herodoto vadinamas *androsphinx*, arba vyru-sfinksu, kad atskirtų jį nuo graikų sfinkso) – tai rymantis liūtas žmogaus galva; jis sergėjo šventyklas ir antkapius ir, manoma, simbolizavo karaliaus valdžią. Kiti sfinksai Karnako menėse turi avino, Amono švento gyvūno, galvą. Asirai vaizdavo sfinksą kaip sparnuotą jautį barzdoto žmogaus veidu ir karūna ant galvos; toks atvaizdas įprastas persų gemų motyvas. Plinijus, vardydamas Etiopijos gyvūnus, mini ir sfinksą, tačiau pasako tik tai, kad jie ten paplitę ir yra „rusvai dūminio kailio, o krūtinėje jiems auga speniai".

Graikų sfinksas turi moters galvą ir krūtinę, paukščio sparnus ir liūto kūną bei letenas. Kitų nuomone, jis turi šuns kūną ir gyvatės uodegą. Padavimas byloja, kad sfinksas siaubė Tėbų apylinkes užmindamas mįsles (mat jis mokėjo kalbėti) ir visus, neįminusius mįslės, sudraskydavo. Edipą, Jokastės sūnų, sfinksas paklausė: „Kas turi keturias, dvi ir tris kojas, ir kuo daugiau kojų, tuo jis silpnesnis?" (Šitaip byloja seniausia mito versija. Ilgainiui mįslė virto metafora, žmogaus gyvenimą prilyginusia vienai dienai. Dabar klausimas skamba taip: „Kas ryte vaikšto keturiomis, dieną – dviem, o vakare – trim kojom?") Edipas atspėjo, kad žmogus: vaikystėje jis šliaužioja keturpėsčias, suaugęs vaikšto dviem kojom, o senatvėje – su lazda. Mįslę įminus, sfinksas puolė nuo uolos ir užsimušė.

Maždaug 1849 m. De Quincey[180] pasiūlė kitokį aiškinimą, papildantį tradicinį variantą. Pasak jo, mįslės subjektas yra ne tiek žmogus apskritai, kiek pats Edipas konkrečiai, našlaitis ir bejėgis kūdikystėje, vienišas suaugęs ir, atėjus aklai ir beviltiškai senatvei, atsirėmęs į Antigonę.

Silfai

Kiekvienam iš keturių pradų, arba stichijų, į kurias graikai dalijo visą materiją, vėliau buvo priskirtos ir savos dvasios. Paracelsas, XVI amžiaus šveicarų alchemikas ir gydytojas, davė joms tokius vardus: gnomai – žemės dvasios, nimfos – vandens, salamandros – ugnies, o silfai arba silfidės – oro. Visi žodžiai atkeliavę iš Graikijos. Prancūzų filologas Littré[181] žodį „silfas" kildino iš keltų kalbų, bet vargiai tikėtina, jog Paracelsas, davęs šį vardą, ką nors apie tai žinojo.

Niekas daugiau nebetiki silfais, tačiau pats žodis vartojamas kaip lėkštas komplimentas lieknai merginai (silfidei) apibūdinti. Silfai užima tarpinę grandį tarp antgamtinių ir gamtinių būtybių; jų tikrai nepamiršo romantizmo poetai ir baletas.

Simurgas

Simurgas yra nemirtingas paukštis, sukantis lizdą Pažinimo medžio šakose; Burtonas jį lygina su ereliu, kuris, anot „Jaunesniosios Edos", esti visažinis ir tupi Igdrasilo, Pasaulio medžio, viršūnėje.

Southey[182] poemoje „Talaba naikintojas" (1801) ir Flaubert'o „Šventojo Antano gundymuose" (1874) minimas Simurgas Anka; Flaubert'as pažemina jį iki Sabos karalienės palydovo ir vaizduoja kaip paukštį oranžinėmis plunksnomis, panašiomis į metalinius žvynus, nedidele sidabraspalve galva ir žmogaus veidu, keturiais sparnais, grifo nagais ir ilgų ilgiausia povo uodega. Pirminiuose šaltiniuose Simurgas yra kur kas svarbesnė būtybė.

Firdousi[183] „Šachnamė“, kurioje surinktos ir eilėmis atpasakotos senovinės iranėnų legendos, jį vadina Zalio, poemos herojaus tėvo, įtėviu; XII amžiuje Faridas ad Dinas Attaras[184] paverčia Simurgą dievybės simboliu poemoje „Paukščių šneka“ (*Mantiq at-Tair*). Maždaug 4500 dvieilių turinčios alegorijos turinys – stulbinantis. Tolimuose kraštuose gyvenantis paukščių karalius Simurgas numeta vieną iš savo nuostabių plunksnų kažkur Kinijos viduryje; tatai sužinoję, kiti paukščiai, kuriems jau įsipyko tarpusavio nesantaika, nutaria jį surasti. Jie žino, kad karaliaus vardas reiškia „trisdešimt paukščių“; žino, kad jo rūmai stūkso ant Kafo kalno ar kalnų grandinės, žiedu juosiančios žemę. Iš pradžių kai kurie paukščiai pabūgsta: lakštingala teisinasi meile rožei, papūga – savo grožiu, dėl kurio ji gyvena patupdyta į narvelį; kurapkai gaila savo lizdo tarp kalvų, garniui – pelkės, o pelėdai – griuvėsių. Galop jie visi leidžiasi pavojingon kelionėn ir įveikia septynias lygumas arba jūras; priešpaskutinė vadinasi „Svaigulys“, paskutinė – „Išnykimas“. Daug maldininkų pasitraukia, nemažai žūva. Trisdešimtukas, apsivalęs per kančias, pasiekia viršūnę, kur gyvena Simurgas. Galiausiai paukščiai jį pamato; čia suvokia, kad jie ir yra Simurgas ir kad Simurgas – kiekvienas jų atskirai ir visi kartu.

Edwardas FitzGeraldas[185] išvertė poemos dalį ir žaismingai ją pavadino „Paukščių parlamentas: žvilgsnis iš paukščio skrydžio į Farido ad Dino Attaro „Paukščių šneką“.

Kosmografas Al-Kazvinis traktate „Kūrinijos stebuklai“ teigia, kad Simurgas Anka gyvena tūkstantis septynis šimtus metų; jo sūnui paaugus, tėvas susidegina ant laidotuvių laužo. „Mums tai primena, – sako Lane’as, – Feniksą.“

Sirenos

Ilgainiui sirenų pavidalas pakito. Pirmasis jų istorikas, Homeras, dvyliktoje „Odisėjos" knygoje mums nepasakė, kaip jos atrodo; Ovidijaus nuomone, jos paukščiai rusvomis plunksnomis ir merginų veidais; Apolonijui Rodiečiui jos nuo galvos iki liemens – moterys, o žemiau – jūrų paukščiai; ispanų dramaturgas Tirso de Molina[186] jas įsivaizduoja kaip „pusiau moteris, pusiau žuvis". Nemažiau ginčų kelia ir jų prigimtis; Lemprière'as savo klasikiniame žodyne vadina jas nimfomis, Quicherat[187] žodyne jos yra pabaisos, o Grimalio[188] – demonai. Gyvena jos vienoje saloje į vakarus, netoli Kirkės salos, tačiau vienos iš jų – Partenopės – negyvą kūną jūra išmetė į Kampanės krantą ir tai davė vardą garsiam miestui, kurį visi nūnai vadina Neapoliu. Geografas Strabonas[189] matė jos kapą ir stebėjo žaidynes, periodiškai rengiamas jai atminti.

„Odisėjoje" pasakojama, kad sirenos vilioja ir skandina jūrininkus ir kad Odisėjas, norėdamas paklausyti jų giesmės ir išlikti gyvas, savo bendrakeleiviams vašku užlipdė ausis, o pats įsakė jį pririšti prie laivo stiebo. Jį gundžiusios sirenos žadėjo jam visažinystę:

Niekas juoduoju laivu nepraplaukė niekad pro šalį,
Balso, saldaus kaip medus, iš mudviejų lūpų neklausęs.
Tuosyk jis plaukia smagus ir dalykų gražių sužinojęs.
Žinom iš seno mes puikiai abi, ką Trojoj plačiojoj
Argo ir Trojos kariai, dievams panorėjus, kentėjo.
Žinom taip pat, kas dedas dabar derlingojoj žemėj[190].

Vienoje mitologijos žinovo Apolodoro „Bibliotekos" sakmėje pasakojama, kad Orfėjas argonautų laive giedojo saldžiau už sirenas, todėl šios metėsi į jūrą ir virto uolomis, nes joms buvo

lemta mirti, kai jų burtams atsispiria kuris mirtingasis. Taip pat ir sfinksas, įminus jo mįslę, stačia galva puolė nuo uolos.

VI amžiuje šiaurės Velse žvejai pagavo ir pakrikštijo sireną, o kai kuriuose senoviniuose kalendoriuose ji vadinama Murgenos vardu. Kita sirena 1403 metais prasmuko pro užtvankos plyšį ir apsistojo Harleme iki pat savo dienų pabaigos. Niekas nesuprato, ką ji kalba, tačiau ji išmoko austi ir instinktyviai garbino kryžių. Vienas XVI amžiaus metraštininkas samprotavo, kad ji nebuvo žuvis, nes mokėjo austi, ir ne moteris, nes galėjo gyventi vandenyje.

Anglų kalba klasikinė sirena (*siren*) nuo undinės (*mermaid*) skiriasi žuvies uodega (*mermaid*). Pastarosios įvaizdis atsirado turbūt nusižiūrėjus į tritonus, Poseidono palydos dievybes.

Dešimtoje Platono „Valstybės" knygoje aštuonios sirenos valdo aštuonių koncentrinių dangaus sferų judėjimą.

„Sirena – pramanytas jūrų gyvūnas", – teigia vienas tiesmukas žodynas.

Skruzdžių liūtas

Skruzdžių liūtas yra nesuvokiamas gyvūnas, kurį Flaubert'as aprašo taip: „Iš priekio – liūtas, iš užpakalio – skruzdė su išverstais lytiniais organais." Šios baidyklės istorija taip pat keista. Šventajame Rašte Jobo knygoje (*Job* 4, 11) mūsų dėmesį patraukia toks sakinys: „Stiprus liūtas nugaišta, nes trūksta grobio." Hebrajiškame tekste „liūtas" vadinamas „laiš" (לַיִשׁ); šis žodis, neįprastas liūtui apibūdinti, matyt, davė pradžią tokiam pat neįprastam vertimui. Septuagintos vertėjai, prisimindami kažkokį Arabijos liūtą, kurį Elianas ir Strabonas vadina *myrmex*, nukalė

žodį *Mermecolion* – „skruzdžių liūtas". *Myrmex* graikiškai reiškia „skruzdę"; iš mįslingų žodžių „skruzdžių liūtas nugaišta, nes trūksta grobio" užgimė fantastinis vaizdinys, kurį sėkmingai išplatino viduramžių bestiarijai (toliau pateikiame T. H. White'o[191] vertimą):

> Fiziologas pasakė: iš priekio jis kaip liūtas, bet užpakalinė dalis – kaip skruzdės. Jo tėvas minta mėsa, o motina – grūdais. Ir kai jie pagimdo skruzdžių liūtą, atsiranda dvilypis padaras: jis negali misti mėsa, nes tai užginta motinos prigimčiai, jis negali misti grūdais, nes tai užginta liūto prigimčiai. Todėl žūsta, nes negali prasimaitinti.

Skvonkas

(Lacrimacorpus dissolvens[192])

Skvonko gyvenamasis arealas yra labai siauras. Tik nedaugelis žmonių už Pensilvanijos ribų yra girdėję apie šį keistą padarą, kuris, sakoma, gyvena cūginiuose tos valstijos miškuose. Skvonkas yra didelis vienišius ir paprastai pasirodo tik brėkštant ir temstant. Dėl savo odos, kuri niekam tikusi, mat ją dengia karpos ir apgamai, – jis jaučiasi baisiai nelaimingas; anot patikimų žmonių, tai pats nesveikiausias gyvūnas. Geri medžiotojai pėdsekiai moka aptikti skvonką pagal ašarom nubarstytus pėdsakus, nes šis gyvūnas be perstojo verkia. Įvarytas į kampą ir negalėdamas pabėgti, užkluptas arba išgąsdintas, jis net gali ištirpti virsdamas ašaromis. Geriausiai skvonką medžioti speiguotomis mėnesienos naktimis, kai ašaros liejasi ne taip gausiai, o jis pats nenoriai išlenda iš priedangos; tuomet gali išgirsti jį kūkčiojant tamsžalių

cūgų paunksnėje. Ponas J. P. Wentlingas, anksčiau gyvenęs Pensilvanijoje, o dabar gyvenantis Sent Antoni Parke (Minesota) įgijo gan karčios patirties, kai susidūrė su skvonku netoliese Mont Alto. Jis sugebėjo, pamėgdžiodamas jo verksmą, gudriai prisišaukti skvonką ir jį įvilioti į maišą, kurį ir nešėsi namo, tik staiga pajuto, kaip našta palengvėjo, o verksmas liovėsi. Atrišęs maišą, Wentlingas pažvelgė į vidų. Ten liulėjo tik ašaros ir burbulai.

William T. Cox[193], *Grėslūs girių padarai ir keletas dykumų bei kalnų žvėrių*

Swedenborgo angelai

Pastaruosius dvidešimt penkerius savo mokslingo gyvenimo metus garsus filosofas ir mokslininkas Emanuelis Swedenborgas (1688–1772) praleido Londone. Bet kadangi anglai nėra labai kalbūs, jis įprato bendrauti su demonais ir angelais. Dievas suteikė jam ypatingą progą aplankyti Anapilį ir susipažinti su jo gyventojų gyvenimu. Kristus kalbėjo, kad į dangų patenka tik teisuolių sielos. Swedenborgas nuo savęs pridėjo, kad teisuoliai taip pat turi būti protingi; vėliau Blake'as nustatė, kad jie turi būti menininkai ir poetai. Swedenborgo angelai ir yra sielos, pasirinkusios dangų. Žodžių joms nereikia; angelui užtenka tik pagalvoti apie kitą angelą ir šis bemat atsiduria šalia. Du žmonės, mylėję vienas kitą žemėje, danguje tampa vienu angelu. Jų pasaulį valdo meilė; kiekvienas angelas yra dangus. Angelo pavidalas – tobulo žmogaus pavidalas, Dangaus pavidalas toks pat. Kur link angelas pažvelgtų – į šiaurę, rytus, pietus ar vakarus – visur jis akis į akį su Dievu. Bet, svarbiausia, jie visi yra teologai; didžiausią

malonumą jiems teikia malda ir teologinių problemų narpliojimas. Žmogiškieji dalykai tėra tik dangiškųjų atspindys. Saulė simbolizuoja dievybę. Danguje nėra laiko, dangiškųjų būtybių pavidalas keičiasi pagal nuotaiką. Angelo drabužiai spindi pagal protą. Turtingųjų sielos turtingesnės nei vargšų, nes turtingieji pratę gyventi prabangoje. Danguje visi daiktai, apystata ir miestai materialesni ir sudėtingesni nei žemėje, spalvos – įvairesnės ir blizgesnės. Anglų kilmės angelai linkę į politiką, žydų – prekiauti niekučiais[194], o vokiečių – visur tamposi svarius knygų tomus, į kuriuos pasižiūri prieš atsakydami. Kadangi musulmonai garbina Mahometą, Dievas parūpino jiems angelą, įkūnijantį Pranašą. Vargdieniams ir atsiskyrėliams dangaus linksmybės užgintos, nes jie nesugebėtų jomis mėgautis.

Swedenborgo demonai

Garsaus XVIII amžiaus švedų regėtojo raštuose mes skaitome, kad demonai kaip angelai yra ne atskiros rūšys, o kilę iš žmonių. Tai žmonės, po mirties savo noru pasirinkę pragarą. Tenai, pelkynų, bevaisių dykumų, raizgių girių, gaisrų nusiaubtų miestų, viešnamių ir niūrių landynių krašte, jie nepatiria ypatingos laimės, tačiau danguje jie jaustųsi dar nelaimingesni. Retkarčiais iš viršaus juos palytėja dangiškos šviesos spindulys; demonai pajunta deginimą, svilinimą; jiems regisi, kad jie užuodžia smarvę. Kiekvienas demonas vaizduojasi esąs gražuolis, tačiau daugelio veidai kaip žvėrių arba beformiai mėsos gabalai; kiti išvis beveidžiai. Jie gyvena nuolatos pritvinkę abipusės neapykantos ir ginkluotos prievartos, o jei susieina draugėn, tai tik sąmokslui suregzti ar susimokę ką nors sunaikinti. Dievo užginta žmonėms

ir angelams piešti pragaro žemėlapį, bet mes žinome, kad kontūrais jis panašus į Šėtoną, kaip rojus – į angelą. Šlykščiausios ir bjauriausios pragaro sritys driekiasi į vakarus.

Šešiakojės antilopės

Sakoma, kad Odino žirgas, širmis Sleipniras – jojantis žeme, oru ir į vėlių karalystę – apdovanotas (ar suvaržytas) aštuoniom kojom; vienas Sibiro mitas pirmajai antilopei priskiria šešias kojas. Dėl tokios kūno sandaros buvo sunku ar neįmanoma jų sugauti; dieviškasis medžioklis Tunkpojis iš šventojo medžio, kuris nuolat braškėjo ir kurį jam apreiškė šuns lojimas, sumeistravo ypatingas pačiūžas. Skriejančios it strėlės pačiūžos irgi traškėjo; kad jas valdytų ar sustabdytų jų skrydį, jam teko įvaryti į jas pleištukus, pagamintus iš kito stebuklingo medžio. Tunkpojis vaikėsi antilopę po visą dangų. Nuvarytas gyvūnas nukrito žemėn ir Tunkpojis nurėžė jai užpakalinę kojų porą.

– Kasdien žmonės menksta ir silpnėja, – tarė Tunkpojis. – Kaip jie galės medžioti šešiakojes antilopes, jei aš pats vos galiu jas pavyti?

Nuo tada antilopės yra keturkojės.

Šimtagalvė

Šimtagalvė yra žuvis, kurią pagimdė šimtai piktų žodžių, ištartų per visais kitais atžvilgiais nepriekaištingą gyvenimą. Vienoje kinų Budos biografijoje pasakojama, jog kartą jis sutiko prie upės

žvejus, traukiančius tinklą. Vargais negalais jie išvilko į krantą milžinišką žuvį: viena jos galva buvo kaip beždžionės, kita – kaip šuns, trečioji – kaip arklio, ketvirtoji – kaip lapės, penktoji – kaip kiaulės, šeštoji – kaip tigro ir taip toliau iki šimto.

– Tu Kapila? – paklausė Buda.

– Taip, tai aš, – atsakė šimtagalvė ir išleido kvapą.

Buda paaiškino savo mokiniams, kad ankstesniame gyvenime Kapila buvo brahmanas, tapęs vienuoliu ir neprilygstamu šventųjų knygų žinovu. Kai jo bendramoksliai klaidingai perskaitydavo žodį, Kapila vadindavo juos asilo galva, šuns galva, arklio galva ir panašiai. Po mirties dėl užgaulių žodžių suformuotos karmos jis atgimė kaip jūrų pabaisa, slegiama visų tų galvų, kuriomis apdalydavo savo bendramokslius.

Talas

Patys baisiausi fantastinės zoologijos kūriniai yra gyvos būtybės iš metalo arba akmens. Tokie buvo niršūs jaučiai varinėmis kojomis ir ragais, spjaudę ugnimi, kuriuos Jasonas Medėjos burtais įkinkė į plūgą; Condillaco gyvoji statula iš jautraus marmuro; „Tūkstančio ir vienos nakties“ valtininkas, „variažmogis, ant kurio krūtinės švininė lentelė, išmarginta talismanais ir skaičiais“, išgelbėjęs trečiąjį Kalandarą iš Geležies kalno; „švelniasidabrės arba nuožmiaauksės mergelės“, kurias Williamo Blake'o mitologijoje deivė sugavo sidabro tinklu savo mylimojo pramogai; metaliniai paukščiai, maitinę Arėją.

Į šį sąrašą galima įtraukti kinkomąjį gyvūną, eiklųjį šerną Gulinburstį, kurio vardas reiškia „auksašeris“. Mokytasis mitologas Paulis Herrmannas[195] rašo: „Šį gyvą padarą iš metalo nukaldino

nagingieji dvergai (nykštukai); įmetę ugnin kiauleną, jie ištraukė auksinį šerną, kuris galėjo judėti sausuma, jūra ir oru. Nors ir kokia tamsi būtų naktis, šerno kelias visados skaisčiai nušviestas." Gulinburstis traukia Frėjos, skandinavų meilės, santuokos ir vaisingumo deivės, vežimą.

Ir dar esti Talas, Kretos salos sargas. Kai kurie šį milžiną laiko Hefaisto arba Dedalo kūriniu. Apolonijus Rodietis jį aprašo poemoje „Argonautika" (IV, 1638–1648):

> Ir variažmogis Talas, atlaužęs luitus nuo tvirtos uolos, sutrukdė į Diktės uostą įplaukusiems pririšti laivą. Jis buvo iš variažmogių giminės, atsiradusios iš uosio medžio, paskutinis iš dievų sūnų; Kronas padovanojo jį Europei, kad saugotų Kretą ir tris kartus per dieną apeitų salą varinėm kojom. Visas jo kūnas, visos galūnės buvo varinės ir nepažeidžiamos, tik po kulkšnim vingiavo kruvinai raudona gysla ir šią gyslą, kurioje slypėjo jo gyvybė bei mirtis, dengė plona odelė.

Žinoma, per šitą gyslą Talas ir gavo galą. Medėja užkerėjo jį pražūtingu žvilgsniu ir kai gigantas, ėmęs vartyti riedulius ant uolos, „aštria nuolauža susižeidė kulkšnį, iš ten, lyg išlydytas švinas, plūstelėjo vandeningas skystis; veikiai jis sustingo ant išsikišusios uolos".

Pagal kitą mito versiją, Talas iki raudonumo įkaitindavo savo kūną ir sudegindavo žmones savo glėbyje. Remdamiesi šia versija, sužinome, kad varinį milžiną nukovė Kastoras ir Poluksas, dvyniai Dioskūrai, kuriems vadovavo burtininkė Medėja.

Teisingas pasakojimas apie tai, ką ponia Jane Lead sužinojo, matė ir sutiko Londone 1694 metais

Tarp daugelio aklos anglų mistikės Jane Lead (arba Leade) veikalų esti ir knyga „Dievo kūrinijos stebuklai, apreikšti Aštuonių pasaulių įvairovėje ir asmeniškai atkleisti autorei" (Londonas, 1695). Anuomet, kai ponios Lead šlovė pasklido po visą Olandiją ir Vokietiją, jos veikalą į nyderlandų kalbą išvertė uolus ir mokytas jaunuolis H. Vam Ameydenas van Duymas. Bet vėliau, jos mokiniams pavydžiai varžantis tarpusavyje, suabejota dėl kai kurių rankraščių tikrumo, atsirado būtinybė atversti van Duymo versiją į anglų kalbą. „Aštuonių pasaulių" 340 puslapyje (10 B) skaitome:

> Salamandroms skirta būti ugny, silfams – ore, nimfoms – tekančiam vandeny, gnomams – požeminiuose urvuos, o būtybei, kurios substancija – Palaima, visur yra namai. Visi garsai, net liūtų riaumojimas, naktinių pelėdų ūbavimai, pasmerktųjų pragaro kančioms aimanos ir dejonės jai skamba kaip mieliausia muzika. Visi kvapai, net pūvančio kūno smarvė, jai kvepia lyg rožės ir lelijos. Visi gardėsiai, net pagonybės harpijų ant vaišių stalo apgliaumėti, jai yra lyg šviežia duona ir kvapnus alus. Kai vidurdienį ji keliauja po pasaulio tyrus, jai rodos, kad ją supa gaiva nuo plasnojančių angelų baldakimo. Rimtas tyrinėtojas jos ieškos visur, šiame pasaulyje ar kituose septyniuose, nors ir kaip niūru ir purvina ten būtų. Persmeik tokią būtybę kardu ir ją užplūs grynos ir dieviškos palaimos banga. Akys, dangaus dovana, jai duotos tikrajam keliui regėti; tokią dovaną, Išminties apreikštą, kartais turi Vaikas.

Terminės būtybės

Vizionierių ir teosofą Rudolfą Steinerį[196] (1861–1925) aplankė regėjimas, kad ši planeta, pirma negu ji tapo mūsų žeme, pergyveno Saulės, o dar anksčiau – Saturno amžių. Nūdienos žmogų sudaro fizinis, eterinis, astralinis kūnai ir ego; Saturno amžiaus pradžioje jis buvo tik fizinis kūnas. Tas kūnas buvo nematomas ir nematerialus, nes anuomet žemėje neegzistavo nei kietieji kūnai, nei skysčiai, nei dujos. Tebuvo tik šilumos būsenos, terminės formos, kosminėje erdvėje įgaunančios taisyklingus ir netaisyklingus pavidalus; kiekvienas žmogus, kiekviena būtybė buvo nepastovių temperatūrų organizmas. Steinerio liudijimu, žmonija Saturno amžiuje buvo akla, kurčia ir nejautri įvairių šilumos ir šalčio būsenų bendrija. „Tyrinėtojui šiluma tėra už dujas retesnė substancija", – skaitome mes viename Steinerio veikalo „Okultinio mokslo apžvalga" (*Die Geheimwissenschaft im Umriss*) puslapyje. Dar prieš Saulės amžių ugnies dvasios, arba arkangelai, įpūtė gyvybę į tų „žmonių" kūnus, kurie pradėjo žėrėti ir švytėti.

Ar Steineriui tai prisisapnavo? Ar jis susapnavo juos todėl, kad tai vyko eonais anksčiau? Neginčytina yra viena – šios būtybės yra gerokai keistesnės už kitų kosmogonijų demiurgus, gyvates ir bulius.

Trikojis asilas

Plinijaus nuomone, Zaratustra, Bombėjuje gyvenančių parsų lig šiol išpažįstamos religijos įkūrėjas, yra sukūręs du milijonus eilių; arabų istorikas al-Tabaris[197] teigia, kad pamaldiems kaligrafams prireikė dvylikos tūkstančių karvių odų visiems Zaratustros

raštams užrašyti. Yra žinoma, kad Aleksandras Makedonietis liepė sudeginti šiuos pergamentus Persepolyje, tačiau šviesi žynių atmintis išsaugojo pagrindinius tekstus; nuo IX amžiaus juos papildė enciklopedinis veikalas „Bundahišnas", kuriame užtinkame tokį tekstą:

> Apie trikojį asilą sakoma, kad jis stovi okeano vidury ir kad jo kanopos – trys, akys – šešios, nasrai – devyni, ausys – dvi ir vienas ragas. Jo kailis baltas, penas – dvasinis, ir visas jo būdas šventas. Dvi iš jo šešių akių yra ten, kur akys turi būti, dvi – pakaušyje ir dar dvi – kaktoje; savo šešių akių žvilgsnio aštrumu jis nugali ir sunaikina priešus.
>
> Iš devynių nasrų trys yra ant snukio, trys – kaktoje ir trys – ant strėnų... Kiekviena kanopa, žengianti žeme, užima tiek vietos, kiek tūkstančių avių banda, o po kiekvienu pėdos gumbu gali prajoti tūkstantis raitelių. Savo ausimis jis gali užkloti Mazanderaną (šiaurinę Irano provinciją). Jo ragas atrodo kaip auksinis, bet yra tuščiaviduris ir šakojasi tūkstančiais ataugėlių. Šituo ragu jis nugalės ir išsklaidys visas piktadarių užmačias.

Yra žinoma, kad ambra yra trikojo asilo spiros. Mazdaizmo mitologijoje šis geranoriškas gyvūnas yra vienas iš Ahūros Mazdos (Ormuzdo), Gyvybės, Šviesos ir Tiesos teikėjo, padėjėjas.

Troliai

Anglijoje įsigalėjusi krikščionybė valkirijas (arba „tas, kurios išsirenka nužudytuosius") nustūmė į kaimus, kur jos išsigimė ir tapo raganomis; skandinavų šalyse pagoniškų mitų milžinai, gyvenę

Jotunheime ir kovoję su dievu Toru, pavirto kaimo troliais. Kosmogoninėje „Vyresniosios Edos" pradžioje mes skaitome, kad per Dievų Sutemas milžinai kartu su vilku ir gyvate užkops vaivorykšte-tiltu Bivrestu, šis nuo jų svorio įgrius ir po nuolaužom palaidos pasaulį. Liaudies tikėjimų troliai – tai kvaili, pikti elfai; jų buveinės – kalnų urvai ar apgriuvusios lūšnos. Kilmingiausi troliai turi dvi ar net tris galvas.

Henriko Ibseno poetinė drama „Peras Giuntas" (1867) laidavo troliams nemirtingumą. Pirmiausia, Ibsenas vaizduoja trolius kaip patriotus. Jie galvoja – ar bent stengiasi galvoti, – kad jų verdama dvoki buza yra nepaprastai skani, o pašiūrės – rūmai. Kad Peras Giuntas nematytų aplinkinio purvo ir už jo tekančios princesės bjaurumo, troliai siūlosi išdurti jam akis.

Tušo beždžionė

Šis gyvūnas, paplitęs šiauriniuose regionuose, yra kokių keturių ar penkių colių ilgio, ryškiai raudonomis akimis ir juodu kaip degutas, švelniu kaip šilkas ir minkštu kaip pagalvė kailiu. Jis išsiskiria keistu instinktu – potraukiu tušui. Vos tik žmogus sėda rašyti, beždžionė įsitaiso šalia, uždeda priekinę leteną ant kitos, sukryžiuoja kojas ir kantriai laukia, kada šis baigs rašyti. Tada išgeria tušo likutį ir, pritūpusi ant užpakalinių kojų, atsilošia atgal, rami ir patenkinta.

Wang Tai-Hai (1791)

Ugninis karalius ir jo žirgas

Herakleitas[198] mokė, kad visa ko pradas ar pagrindas yra ugnis, tačiau vargu, ar iš to išplaukia logiška išvada, kad galimos ugninės būtybės, nuaustos iš nepastovios ugnies materijos. Tokį bemaž neįsivaizduojamą dalyką pamėgino atlikti Williamas Morrisas pasakoje „Venerai padovanotas žiedas" iš ciklo „Žemiškasis rojus" (1868–1870). Štai kas jam išėjo:

Karalium rodėsi jisai,
Karūna, skeptras, aptaisai.
Balta liepsna švytėjo veidas,
Aplinkui skaisčią šviesą skleidęs.
Tačiau jis visas buvo iš ugnies
Ir geismo, skausmo, nevilties,
Rūsties ir baimės atšvaitai
Jo veidu skriejo kaip žmonėms, tiktai
Dešimtgubai greičiau. Į kovą
Ugninis žirgas nešė valdovą.
Tai buvo keistas kūrinys,
Nei grifas, nei drakonas, nei arklys,
Kažkuo lyg panašus į juos, lyg ne
Gaisrus tarsi slogiam sapne
Pikti pamėnai...

Ko gero, minėtos eilutės tėra sąmoningai dviprasmiško Mirties paveikslo „Prarastajame rojuje" (II, 666–673) atgarsiai:

tačiau antrasis, –
Jei šitaip pavadint gali kažką
Beformį ir beveidį, šmėklų nieką,

Pamėklę be galūnių ir narių, –
Tamsavo šiurpiai lyg juoda Naktis,
Niršus kaip dešimt furijų, baisus
Kaip pragaras ir purtė smeigeną;
O ten, kur rodės niūkso jo galva,
Karaliaus karūna kyšojo.

Uroboras

Okeanas mums yra jūra arba jūrų sistema; graikams jis buvo tiesiog upė, žiedu juosianti žemę. Iš jo išteka visos upės, bet jis pats neturi nei ištakų, nei žiočių. Jis taip pat buvo dievas arba Titanas, gal seniausias iš Titanų, nes Miegas keturioliktoje „Iliados" giesmėje vadina jį dievų kilmės šaltiniu. Hesiodo „Teogonijoje" jis yra visų pasaulio upių – iš viso trijų tūkstančių – tėvas, o svarbiausios jų – Alfėjas ir Nilas. Paprastai upė-okeanas būdavo vaizduojamas kaip senis su vilnijančia barzda; šimtmečiams slenkant, žmonės sugalvojo geresnį simbolį.

Herakleitas teigė, kad rato apskritimo pradžia ir pabaiga bendra[199]. Britanijos muziejuje laikomas III amžiaus graikų amuletas pateikia geriausią begalybės iliustraciją: savo uodegą kandančią gyvatę ar, pakartojant nuostabius Argentinos poeto Martínezo Estrada'os[200] žodžius, „nuo uodegos prasidedančią gyvatę". Istorija byloja, kad Marija Stiuart, Škotijos karalienė, išgraviravo ant auksinio žiedo žodžius „Mano pradžia – tai mano pabaiga" (*En ma fin est mon commencement*), matyt, turėdama galvoje, kad tikrasis gyvenimas prasideda po mirties. Uroboras (*ouroboros* graikų kalba reiškia „ryjantis savo uodegą") – mokslinis šios būtybės pavadinimas, tapęs viduramžių alchemikų simboliu. Smal-

sesniems skaitytojams nurodome Jungo knygą *Psychologie and Alchemie*[201], kurioje jie gali susiieškoti išsamesnės informacijos.

Žemę žiedu juosianti gyvatė yra ir skandinavų kosmologijoje; ten ji vadinama Midgardsormu (*Miðgarðsormr*) – pažodžiui „vidurinio kiemo kirminu", o vidurinis kiemas reiškia žemę. Snoris Sturlusonas „Jaunesniojoje Edoje" mini, kad Lokis yra vilko ir gyvatės tėvas. Orakulas perspėjo dievus, kad šios pabaisos pražudys žemę. Dievai sukaustė vilką Fenrį (*Fenrir*) grandine, pagaminta iš šešių nebūtų dalykų: „Kačių žingsnių garso, moterų barzdų, kalnų šaknų, lokių gyslų, žuvų alsavimo ir paukščių seilių." Gyvatę Jormungandą jie „įmetė į žemę supančią jūrą, kur jis užaugo toks didelis, jog dabar apjuosė žemę ir kandžioja savo uodegą".

Jotunheime, milžinų žemėje, Utgardlokis skiria užduotį Torui – pakelti nuo žemės katę; Toras stengiasi iš visų jėgų, tačiau nuo žemės atplėšia tik vieną katės leteną. Iš tiesų ši katė yra gyvatė Jormungandas. Toras buvo tapęs burtų auka.

Per Dievų žūtį gyvatė praris žemę, o vilkas – saulę.

Valkirijos

Senosiose germanų kalbose valkirija reiškia „ta, kuri išsirenka nužudytuosius". Mes nežinome, kaip Vokietijos ar Austrijos tautos jas įsivaizdavo; skandinavų mitologija jas piešia kaip dailias ginkluotas merginas. Paprastai jų būna trys, nors „Edose" minima daugiau kaip tuzinas.

Liaudies pasakose jos renka kautynėse žuvusių karių sielas ir nuneša į epinį Odino rojų. Tenai, Valhaloje, Žuvusiųjų Pilyje, kurios bokštai auksiniai ir kurią apšviečia ne ugnis, o žybsintys kardai, kariai iki mirties kovoja nuo saulėtekio iki saulėlydžio.

Tie, kurie kaudamiesi žuvo, vėl atgyja ir dalyvauja dievų puotoje, kur jie valgo nemirtingojo šerno mėsą ir geria iš neišsenkančių midaus ragų. Nepabaigiamos kovos įvaizdis, ko gero, atkeliavo iš keltų.

Anglosaksiškas užkeikimas nuo netikėtų dieglių apibūdina valkirijas jų neįvardydamas; jo tekstas, išverstas Stopfordo A. Brooke'o[202], skamba taip:

> Griausmų griausmai grumėte gruma joms jojant virš žemės;
> Jų širdys rūstėte rūstėja šuoliuojant virš kalnų!..
>
> Nes narsios mergelės sutelkė visą galią...

Kai sustiprėjo krikščionybės įtaka, valkirijų įvaizdis sumenko; viduramžių Anglijoje teisėjas vieną nelaimingą moterį, apkaltinęs ją valkiryste, tai yra raganyste, nuteisė sudeginti ant laužo.

Veidrodžių fauna

Viename iš *Lettres édifiantes et curieuses*[203] tomų, pasirodžiusių pirmoje XVIII amžiaus pusėje Paryžiuje, tėvas Fontecchio iš jėzuitų ordino bendrais bruožais apmetė Kantono prastuomenės prietarų ir paklydimų planą; šioje išankstinėje apžvalgoje jis pažymėjo, kad Žuvis – tai šmėkli ir blizgi būtybė, kurios niekam nėra pavykę pagauti, tik daugelis ją yra matę veidrodžių gilumoje. Tėvas Fontecchio mirė 1736-aisiais ir jo pradėtas veikalas liko nebaigtas; maždaug po 150 metų Herbertas Allenas Gilesas pratęsė pirmtako darbą. Anot Gileso, tikėjimas Žuvimi yra tik dalis didesniojo mito, siekiančio legendinius Geltonojo imperatoriaus laikus.

Anuomet, kitaip nei nūnai, veidrodžių ir žmonių pasauliai siejosi tarpusavyje. Be to, jie gerokai skyrėsi vienas nuo kito; nei būtybės, nei spalvos, nei formos nebuvos tokios pačios. Abi karalystės, veidrodžių ir žmonių, gyveno darniai ir taikiai; pro veidrodžius galėjai įeiti ir išeiti. Kartą naktį veidrodiniai žmonės užplūdo žemę. Jų galios buvo didelės, bet po kruvinų kautynių Geltonojo imperatoriaus burtai galop juos nugalėjo. Jis atrėmė priešus, įkalino juos veidrodžiuose ir privertė lyg sapne kartoti visus žmonių veiksmus. Jis atėmė iš jų galią, pavidalą ir pavertė vergiškais atspindžiais. Vis dėlto ateis diena, kada kerai išsisklaidys, ir jie pabus.

Pirmoji pabus Žuvis. Veidrodžio gelmėj mes išvysime plonytį ruožą, ir šio ruožo spalva nebus panaši į jokią kitą. Paskui viena po kitos pradės virpėti kitos formos. Pamažu jos ims skirtis nuo mūsų; pamažu jos liausis mus mėgdžioti. Jos sudaužys stiklines ar metalines užtvaras ir šįsyk jų nepavyks nugalėti. Greta veidrodinių padarų kausis ir vandenų būtybės.

Juanyje pasakojama ne apie Žuvį, bet apie Veidrodžio Tigrą. Kai kurie tiki, kad prieš antplūdžio išvakares mes išgirsime, kaip veidrodžių gelmėse žvanga ginklai.

Vėžlių motina

Dvidešimt du amžiai prieš krikščionišką erą gerasis imperatorius Ju (Yu) Didysis apkeliavo ir savo žingsniais išmatavo Devynis Kalnus, Devynias Upes, Dešimt Pelkių ir padalijo šalį į Devynias Sritis, tinkamas dorybei ir žemės ūkiui puoselėti. Šitaip jis sulaikė grėsmingus Vandenis, galėjusius užtvindyti Dangų ir Žemę, o mums paliko tokį pasakojimą apie savo Viešuosius Darbus:

Aš keliavau ketveriopai (vežimais, valtimis, rogėmis ir batais su kapliukais) ir pakeliui per kalvas kirtau miškus bei kartu su I (Yi) rodžiau žmonėms, kaip gauti mėsos ir pramisti. Aš iškasiau per devynias sritis protakas upėms ir nukreipiau jų tėkmę į jūrą. Aš pagilinau kanalus ir vagas bei nutiesiau jas link upių; kartu su Či (Chi) sėjau javus ir rodžiau žmonėms, kaip sunkiu darbu parūpinti kitokio maisto negu mėsa.

Istorikų nuomone, žemės padalijimo būdą jam atskleidė antgamtiškas arba šventas vėžlys, išlipęs iš upės. Kai kas teigia, kad šis amfibinis gyvūnas, visų vėžlių motina, buvo sukurtas iš ugnies ir vandens; kiti mini kuklesnę kūrybos medžiagą – Šaulio žvaigždyno šviesą. Vėžlio šarvą dengė kosminis traktatas, pavadinimu „Visuotinė Taisyklė" (*Hong Fan*), arba devynių to traktato skirsnių baltų ir juodų taškų diagrama.

Kinų supratimu, dangus yra pusrutulio formos, o žemė – keturkampė, todėl vėžlys išlenktu ir plokščiu viršum jiems rodosi kaip pasaulio vaizdinys arba modelis. Maža to, vėžliai gyvena kosmiškai ilgai; natūralu, kad jie laikomi (drauge su vienaragiu, drakonu, feniksu ir tigru) dvasines galias turinčiais gyvūnais, o pranašautojai iš piešinio ant jų šarvų buria ateitį.

Tan-či (Vėžlys-dvasia) – taip vadinosi gyvūnas, atskleidęs *Hong Faną* imperatoriui.

Vienaakės būtybės

Žodžiu „monoklis", pirmiau negu jis buvo pavadintas optiniu prietaisu, buvo vadinami vienaakiai padarai. Pavyzdžiui, Góngora[204] XVII amžiaus pradžioje sukurtame sonete rašo apie „vienaakį

Galatėjos gerbėją" (*Monóculo galán de Galatea*); savaime suprantama, jis turi omenyje Polifemą, kurį anksčiau pavaizdavo poemoje *Fábula de Polifemo*[205]:

Un monte era de miembros eminente
Este que, de Neptuno hijo fiero,
De un ojo ilustra el orbe de su frente,
Émulo casi del mayor lucero;
Cíclope a quien el pino más valiente
Bastón le obedecía tan ligero,
Y al grave peso junco tan delgado,
Que un día era bastón y otro cayado.

Negro el cabello, imitador undoso
De las obscuras aguas del Leteo,
Al viento que lo peina proceloso
Vuela sin orden, pende sin aseo;
Un torrente es su barba impetuosa,
Que, adusto hijo de este Pirineo,
Su pecho inunda, o tarde, o mal, o en vano
Surcada aún de los dedos de su mano.

Tai buvo iškilus galūnių kalnas, šis netašytas Neptūno sūnus, su vienintele akim, šviečiančia kaktos skliaute ir bemaž prilygstančia didžiausiam šviesuliui; ciklopas, kurs drūčiausią pušį lankstė lyg ploną lazdelę, ir jo didžiuliam stotui ji buvo it nendrė liauna: kartais kriukis, o kartais – krivūlė.

Juodi plaukai, banguojantys kaip Letos tamsūs vandenys, plaikstos ir palaidom sruogom nukara juos šukuojančioj vėtroj; jo barzda, pavėluotai ar prastai, ar tuščiai šukuojama jo pirštų, rūsčiam šių Pirinėjų sūnui garma per krūtinę kaip krioklys.

Šios eilės vingresnės, bet ir silpnesnės už III „Eneidos" giesmės eiles (jas giria Kvintilianas[206]), kurios savo ruožtu vingresnės ir silpnesnės už dar kitas IX „Odisėjos" giesmės eiles. Tokį literatūrinį nuosmukį atitinka poeto tikėjimo nuosmukis: Vergilijus nori priblokšti mus savuoju Polifemu, bet vargu ar juo tiki; o Góngora išvis tiki vien žodžiais ar poetinėm puošmenom.

Ciklopai buvo ne vienintelė vienaakių žmonių padermė; Plinijus (VII, 2) taip pat mini arimaspus,

> skiriamus pagal jų žymę – jie turi tik vieną akį kaktoje ir nuolat kariauja dėl aukso kasyklų, ypač su grifais, sparnuotais plėšrūnais; iš tų kasyklų jie išgauna auksą (įprastu būdu), kurį anie laukiniai padarai... saugo ir sergsti taip aršiai, kaip arimaspai plėšikauja ir iš jų atima auksą.

Penkiais šimtmečiais anksčiau pirmasis enciklopedininkas Herodotas Halikarnasietis rašė (III, 116):

> Europos šiaurėje, atrodo, yra labai daug aukso. Negaliu tiksliai pasakyti, iš kur jį gauna, bet pasakojama, kad vienaakiai žmonės arimaspai jį atima iš grifų. Aš netikiu ir tuo, kad yra vienaakiai žmonės, šiaip niekuo nesiskiriantys nuo kitų žmonių[207].

Vienaragis

Pirmasis vienaragio aprašymas bemaž sutampa su paskutiniuoju. Keturi šimtai metų pr. Kr. graikų istorikas ir gydytojas Ktesijus rašė, kad Indijos karalystėse veisiasi labai eiklūs laukiniai asilai baltu kailiu, purpurinėm galvom, mėlynom akim ir smailu ragu

kaktoje; to rago pamatas – baltas, galiukas raudonas, o vidurys – juodas. Plinijus buvo išsamesnis (VIII, 21):

> Visų nuožmiausias ir pikčiausias žvėris yra vienaragis, arba *monokeros*; kūnu jis primena arklį, galva – elnią, kojomis – dramblį, o uodega – šerną; jis klaikiai mauroja, kaktos viduryje kyšo juodas dviejų uolekčių ragas: sakoma, kad šio laukinio gyvulio nepagausi gyvo.

Maždaug 1892 m. orientalistas Schraderis[208] iškėlė mintį, kad vienaragio įvaizdį graikams galėjo įteigti kai kurie persų bareljefai, vaizduojantys jaučio profilį su vienu ragu.

Izidoriaus Seviliečio „Etimologijose", sukurtose VII amžiaus pradžioje, teigiama, kad vienaragis vienu rago dūriu gali nusmeigti dramblį; galbūt šį aprašymą atkartoja antroji Sindbado kelionė, pasakojanti apie karkadadno, arba raganosio, „kurs gali ragu pakelti dramblį", pergalę. (Ten pat rašoma, kad raganosio ragas, „skeltas pusiau, primena žmogaus figūrą"; Al-Kazviniui jis veikiau primena raitelį, kitiems – paukštį ar žuvį.) Kitas vienaragio priešas yra liūtas, ir vienos painios alegorinės poemos „Fėjų karalienė" posmas vaizduoja jų dvikovą taip:

> Kaip liūtas išdidus, kuomet jo didenybę
> Maištingas vienaragis dvikovon pašaukia,
> Nuožmios atakos ir baisios žvėries rūstybės
> Norėdamas išvengt, link tvirto medžio traukia,
> Ir į kamieną atsirėmęs tyliai laukia,
> Kada atšniokš varžovas ir jo ragas kietas;
> Štai priešas jau arti, bet liūtas pasitraukia:
> Medin įsminga ragas ir nė krust iš vietos,
> O pergalingam liūtui tenka sotūs pietūs.

Šios eilės (II knyga, V giesmė, X posmas) sukurtos XVI amžiuje; XVIII amžiaus pradžioje, Anglijos karalystei susivienijus su Škotija, Didžiosios Britanijos herbe anglų leopardas, arba liūtas, susijungė su škotų vienaragiu.

Viduramžių bestiarijai mokė, kad vienaragį gali pagauti tik skaisti mergelė; graikų „Fiziologe" skaitome: „Kaip jis gaudomas. Pastato priešais jį mergelę, tada jis šoka jos glėbin, o ji sušildo žvėrį savo meile ir nusiveda į karaliaus rūmus." Šį triumfą vaizduoja vienas Pisanello[209] medalis ir daugybė garsių gobelenų; alegorinę traktuotę sugalvoti čia visai nesunku. Leonardo da Vinci vienaragio sugavimą aiškina žvėries goslumu, per kurį jis pamiršta savo nuožmumą – jis guldo galvą ant merginos kelių, tuomet medžiotojai jį ir pagauna. Šventoji Dvasia, Jėzus Kristus, gyvsidabris ir blogis – kadaise visų jų simbolis buvo vienaragis. Jungas knygoje *Psychologie und Alchemie*[210] dėsto ir analizuoja šių simbolių istoriją.

Kresnas arkliukas priekinėmis antilopės kojomis, ožio barzda ir ilgu įviju ragu, styrančiu kaktoje, – taip dažniausiai vaizduojamas šis pramanytas gyvūnas.

Kinų vienaragis

Kinų vienaragis, *cilinas* (*k'i-lin*), yra vienas iš keturių gėrį nešančių gyvūnų; kiti trys – drakonas, feniksas ir vėžlys. Vienaragis – svarbiausias iš 360 sausumos gyvūnų. Jo liemuo – elnio, uodega – jaučio ir arklio kanopos. Trumpas jo ragas, augantis iš kaktos, yra vien iš mėsos; nugaros kailis yra penkių maišytų spalvų, o papilvė ruda arba geltona. Jis toks jautrus, kad eidamas stengiasi neužminti nė menkiausio vabalėlio ir ėda tik suvytusią

žolę. Jo pasirodymas pranašauja užgimsiant teisingą valdovą. Sužeisti kinų vienaragį arba peržengti jo negyvą kūną yra nelaimės ženklas. Normali jo gyvenimo trukmė – tūkstantis metų.

Kai Konfucijaus motina įsčiose jį nešiojo, penkių planetų dvasios atnešė jai gyvūną „karvės kūnu, drakono žvynais ir su ragu kaktoje". Taip Soothillis[211] pasakoja apie šį apreiškimą; Wilhelmo[212] pateiktas variantas byloja, kad gyvūnas pasirodė pats ir išspjovė nefrito lentelę, ant kurios buvo išraižyti tokie žodžiai:

> Kalnų krištolo (vandens esmės) sūnau, kai dinastija žlugs, tu valdysi kaip valdovas be sosto.

Po septyniasdešimties metų medžiotojai nužudė ciliną, ant rago dar plazdėjo kaspino skiautė, kurią jam užrišo Konfucijaus motina. Konfucijus atėjo pažiūrėti į vienaragį ir pravirko, nes jautė, ką pranašauja šio nekalto ir slapaus gyvūno mirtis; pravirko dar todėl, kad šiame kaspine glūdėjo jo praeities dalelė.

XIII amžiuje imperatoriaus Čingischano, besirengiančio užgrobti Indiją, žvalgybinis būrys dykumoje sutiko gyvūną, „panašų į elnią, su arklio galva, ragu kaktoje ir žalia vilna"; šis kreipėsi į juos sakydamas: „Metas jūsų valdovui grįžti į tėvynę." Vienas Čingischano ministrų, pasitaręs su išminčiais, paaiškino jam, kad gyvūnas buvo „čio-tuanas" (*chio-tuan*), cilino porūšis. „Ketverius metus didžioji kariuomenė kovojo vakarų kraštuose, – pasakė ministras. – Dangus, kuriems kraujo praliejimas yra grasus, perspėja tave per čio-tuaną. Dėl dievo meilės, pasigailėk imperijos; saikas suteiks begalinį džiaugsmą." Imperatorius atsižadėjo karinių užmačių.

XXII amžiuje prieš mūsų erą vienas iš imperatoriaus Šuno teisėjų turėjo „vienragį ožį", kuris atsisakydavo pulti melagingai apkaltintą žmogų, bet badydavo kaltąjį.

Margouliès[213] *Anthologie raisonée de la littérature chinoise*[214] (1948) išdėsto šią slėpiningą, saldžiabalsę alegoriją, IX a. prozininko darbą[215]:

> Visuotinai manoma, kad vienaragis yra antgamtinis gyvūnas ir neša sėkmę; apie tai byloja odės, metraščiai, garsių didžiavyrių biografijos ir kiti šaltiniai, kurių autoritetas – neginčytinas. Net vaikai ir kaimo moteriškės žino, kad vienaragis žada sėkmę. Tačiau šis gyvūnas nėra naminis, jis retai sutinkamas ir sunkiai apibūdinamas. Tai ne arklys ar bulius, ne vilkas ar elnias. Tad, sutikę vienaragį, mes paprasčiausiai galime jo neatpažinti. Tik žinome, kad toks gyvūnas su karčiais yra arklys, o toks gyvūnas su ragais yra bulius. Tačiau, koks yra vienaragis, nežinome.

Žydų demonai

Prietaringieji žydai įsivaizdavo, jog tarp kūniškojo ir dvasiškojo pasaulių egzistuoja vidurinis pasaulis, kuriame tiršta nuo angelų ir demonų, o jo gyventojų surašymas pranoksta visas aritmetikos galimybes. Ilgainiui Egiptas, Babilonija ir Persija dar daugiau praturtino šį fantastišką pasaulį. Galbūt dėl krikščionybės įtakos (spėja Trachtenbergas[216]) demonologija, arba velniosaka, susilaukė mažiau dėmesio negu angelologija, arba angelosaka.

Vis dėlto turėtume išskirti Keteb Mererį, vidurdienio ir kaitrių vasarų demoną. Kartą eidami į mokyklą su juo netyčiom susidūrė keli vaikai; visi, išskyrus du, mirė. XIII amžiuje žydų demonologiją papildė lotynų, prancūzų ir vokiečių nelabieji, kurie galiausiai susimaišė su Talmude minimais velniais.

Paaiškinimai

[1] Johnas Lemprière'as (1765–1824) – anglų teologas, klasikinių kalbų specialistas, leksikografas, „Klasikinio senovės autorių minimų tikrinių vardų žodyno" (*Classical Dictionary containing a full Account of All the Proper Names Mentioned in Ancient Authors*, 1788) autorius.

[2] Herbertas Allenas Gilesas (1845–1935) – anglų sinologas. Pagrindiniai veikalai – „Kinų–anglų kalbų žodynas" (*Chinese-English Dictionary*, 1897), „Kinijos literatūros istorija" (*A History of Chinese Literature*, 1906), „Senosios Kinijos religijos" (*The Religions of Ancient China*, 1915) ir kt.

[3] Turimas omenyje seras Richardas F. Burtonas (1821–1890) – anglų keliautojas, etnografas, poliglotas, rašytojas ir vertėjas. Jo „Tūkstančio ir vienos nakties" (1885–1888) vertimas į anglų kalbą ir labai išsamūs komentarai lig šiol lieka nepralenkti.

[4] Edwardas Williamas Lane'as (1801–1876) – anglų orientalistas, leksikografas ir vertėjas, išvertęs gerokai kupiūruotas „Tūkstantis ir viena naktis" (1832–1841) pasakas į anglų kalbą. Taip pat reikia paminėti jo parengtą „Arabų-anglų leksikoną" (*Arabic English Lexicon*, 8 t., 1863–1893).

[5] Arthuras Davidas Waley'is (1889–1966) – anglų orientalistas, vertėjas.

[6] Gershomas Scholemas (1897–1982) – filosofas, istorikas, žydų misticizmo, ypač Kabalos tyrinėtojas. Svarbiausias veikalas – „Pagrindinės žydų misticizmo kryptys" (*Major Trends in Jewish Mysticism*, 1941).

[7] Robertas Burtonas (1577–1640) – anglų mokslininkas ir rašytojas, enciklopedinio pobūdžio filosofinio veikalo „Melancholijos anatomija" (*Anatomy of Melancholy*, 1621) autorius. Aistringai domėjosi astrologija. Pasakojama, kad kartą jis sudarė savo horoskopą, pranašaujantį savižudybę. Tam, kad įrodytų jo teisingumą, pasikorė.

[8] Jamesas George'as Frazeris (1854–1941) – škotų filologas-klasikas, religijotyrininkas ir antropologas. Svarbiausias veikalas – „Auksinė šaka" (*The*

Golden Bough, 12 t., 1907–1915). Jame išdėstė, kaip žmonijos raidoje iš magijos kyla religija, o šią pakeičia mokslas.

[9] Gajus Plinijus Antrasis Vyresnysis (Caius Plinius Secundus Maior, 23–79) – romėnų rašytojas, mokslininkas, valstybės veikėjas, 37 knygų veikalo „Gamtos istorija" (*Naturalis Historia*) autorius.

[10] Cayetano Córdova Iturburu (1902–1977) – argentiniečių rašytojas, knygų „Kaip žiūrėti į paveikslą" (*Cómo ver un cuadro*, 1954), „XX amžiaus argentiniečių tapyba" *(La pintura argentina del siglo XX*, 1958) ir kt. autorius. Jam priskiriamas veikalas apie malajų raganystę yra J. L. Borgeso mistifikacija.

[11] Brunetto Latini (apie 1220–1294) – italų mąstytojas, poetas ir valstybės veikėjas. Svarbiausi veikalai – prozinis enciklopedinio pobūdžio sąvadas „Lobyno knygos" (*Li Livres dou Trésor*, 1260–1267) ir didaktinė alegorinė poema „Mažasis lobynas" (*Tesoretto*). Dante „Dieviškojoje komedijoje" sutinka jį septintame „Pragaro" rate, kur kankinasi sodomitai.

[12] Thomas Browne'as (1605–1682) – anglų gydytojas ir rašytojas. Jį išgarsino 1643 metais išleista asmeniškų pamąstymų knyga „Gydytojo religija" (*Religio medici*, 1643).

[13] Epideminiai prietarai (*lot.*).

[14] Vietnamo pavadinimas, kai jį valdė Kinijos Tangų dinastija. Jis verčiamas kaip „sutramdyti pietūs".

[15] Matteo Ricci (1552–1610) – italų kunigas-jėzuitas, katalikų misijos Kinijoje vadovas, sinologas.

[16] Laozi (apie 600/585–500 m. pr. Kr.) – legendinis kinų filosofas, esą sukūręs garsųjį traktatą „Knygą apie dao ir de" (*Daodejing*). Šiuolaikiniai sinologai abejoja Laozi istoriškumu, tačiau vis dėlto jis laikomas daosizmo, kaip filosofinės mokyklos ir religinės doktrinos, pradininku.

[17] Louisas Simonas Fortuné Frédéricas Chochod'as (1877–?) – prancūzų orientalistas, Tolimųjų Rytų okultizmo ir magijos tyrinėtojas.

[18] Dante Gabrielis Rossetti (1828–1882) – italų kilmės anglų poetas, tapytojas, vertėjas.

[19] Nathanielis Hawthorne'as (1804–1864) – amerikiečių rašytojas. Romantizmo atstovas. Plėtojo filosofinio, psichologinio, alegorinio, didaktinio pa-

sakojimo tradicijas, analizavo žmogaus prigimties gėrio ir blogio konfliktą, kaltės, nuodėmės pažeistą individo psichiką, aukštino grožį, kūrybiškumą. Svarbiausi kūriniai – apsakymų rinkiniai „Dukart papasakotos istorijos" (*Twice-Told Tales*, 1837), „Sniego fantazija ir kitos dukart papasakotos istorijos" (*The Snow Image and Other Twice-Told Tales*, 1851), romanai „Purpurinė raidė" (*The Scarlet Letter*, 1850), „Namas su septyniais frontonais" (*The House of Seven Gables*, 1851).

[20] Alfredas de Musset (1810–1857) – prancūzų rašytojas, romantikas. Svarbiausi veikalai: dramos „Lorencačas" (*Lorenzaccio*, 1834), „Su meile nežaidžiama" (*On ne badine pas avec l'amour*, 1834), poemos „Naktys" (*Les nuits*, 1835–1837), romanas „Amžiaus sūnaus išpažintis" (*La Confession d'un enfant du siècle*, 1836).

[21] Henry Jamesas (1843–1916) – amerikiečių rašytojas, filosofo W. Jameso brolis. Kūrė psichologinius romanus, pagrindė sąmonės srauto techniką, atsisakė nuoseklaus siužeto, daug reikšmės teikė personažų savivokai. Žymiausias romanas – „Moters portretas" (*The Portrait of a Lady*, 1881).

[22] Heinrichas von Kleistas (1777–1811) – vokiečių rašytojas. Jo kūrybai būdingas žmogaus prigimties prieštaringumo atskleidimas, individo ir lemties priešprieša, tragiška pasaulėjauta, racionalizmas. Nusižudė. Svarbiausi kūriniai – likimo tragedijos „Šrofenšteinų šeima" (*Die Familie Schroffenstein*, 1803), „Pentezilėja" (*Penthesilea*, 1808), novelės „Žemės drebėjimas Čilėje" (*Das Erdbeben in Chili*, 1807), „Markizė fon O..." (*Die Marquise von O...*, 1807), „Michaelis Kolhazas" (*Michael Kohlhaas*, 1810), buitinė komedija „Sukultas ąsotis" (*Der zerbrochene Krug*, 1811), istorinė drama „Princas Friedrichas fon Homburgas" (*Prinz Friedrich von Homburg*, 1811).

[23] Lafcadio Hearnas (1850–1904) – amerikiečių rašytojas. 1869 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. 1890 m. apsigyveno Japonijoje, tapo jos piliečiu. Pasivadino Yakumo Koizumi. Populiarino japonų tradiciją, budizmą; Japonijoje laikomas nacionaliniu rašytoju, nors rašė angliškai. Svarbiausi kūriniai: „Kokoro. Japonų dvasinio gyvenimo ženklai ir aidai" (*Kokoro: Hints and Echoes of Japanese Inner Life*, 1896), „Vaiduokliškoje Japonijoje" (*In Ghostly Japan*, 1899), „Japonijos įvairenybės" (*A Japanese Miscellany*,

1901), „Kvaidanas: pasakojimai ir apybraižos apie keistenybes" (*Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things*, 1904), „Japonija: mėginimas suprasti" (*Japan: An Attempt at Interpretation*, 1904).

[24] George'as Postas Wheeleris (1869–1956) – amerikiečių diplomatas, japonologas, vertėjas.

[25] Fafniras (sen. isl. Fafnir) – slibinas, saugantis brangenybes. Fafniras buvo burtininko Hreidmaro sūnus ir kalvio Regino brolis. Stebuklingas brangenybes (nykštuko Andvario auksą) Fafniras įgijo nužudęs savo tėvą. Nepanoro turtais pasidalyti su broliu, todėl vėliau šio pakurstytas Sigurdas nužudė Fafnirą.

[26] Hatora (Hathor – „Horo namai") – egiptiečių linksmybės, meilės ir menų deivė, Paukščių Tako personifikacija. Vaizduota moterimi karvės galva ar vien tik su karvės ragais.

[27] Protėjas (gr. Πρωτεύς) – graikų mitologijoje jūrų dievas, Poseidono sūnus, apdovanotas sugebėjimu pasiversti bet kuo ir aiškiaregyste.

[28] Hansas Jakobas Christofelis von Grimmelshausenas (1621 arba 1622–1676) – vokiečių rašytojas. Parašė 10 knygų romanų ciklą. Svarbiausios pirmosios 5 knygos – „Simplicisimo nuotykiai" (*Der abenteuerliche Simplicissimus*, 1668–1669).

[29] Ispaniškoje knygos versijoje rašoma *Borametz*.

[30] *Lycopodium* (gr. *lykos* – vilkas ir *podion* – pamatas nuo *pous* – pėda, koja) lietuviškai galima versti ir kaip vilko pėda, vilkakojė. Kita vertus, botanikoje dažniau vartojamas *Cibotium borametz* pavadinimas.

[31] Šventiko pasakojime (*angl.*). Geoffrey Chauceris (apie 1343–1400) – žymiausias anglų viduramžių rašytojas, poetas, filosofas, diplomatas. Labiausiai jam sekėsi kurti dideles epinio ir satyrinio pobūdžio poemas, tačiau dauguma šių poemų liko nebaigtos. Svarbiausia iš jų yra „Kenterberio pasakojimai" (*The Canterbury Tales*, 1400).

[32] Baziliskas žudo žmones nuodingu žvilgsniu (*vid. angl.*).

[33] Ulisse'as Aldrovandi (1522–1605) – italų gamtininkas. J. L. Borgesas turi omenyje jo knygą „Gyvačių ir drakonų istorija" (*Historia serpentum et draconum*), pirmąsyk išleistą 1640 metais.

[34] Markas Anėjus Lukanas (Marcus Annaeus Lucanus, 39–65) – romėnų

poetas epikas. Parašė istorinę poemą „Farsalija, arba Apie pilietinį Cezario ir Pompėjaus karą" (*Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeii*). Veikalą sudaro 10 knygų, jis nebaigtas.

[35] Izidorius Sevilietis (lot. Isidorus Hispalensis, 560?–636) – Ispanijos katalikų bažnyčios veikėjas, Sevilijos arkivyskupas, paskutinis iš Vakarų (lotynų apeigų) Bažnyčios tėvų. Viduramžiais buvo itin skaitomas jo enciklopedinis 20 knygų veikalas „Etimologijos" (*Etymologiae*).

[36] Trigubo veidrodžio (*lot.*). Tai yra trijų dalių dominikonų vienuolio Vincento de Beauvais (apie 1190–1264) sudaryta enciklopedija. Viduramžiais ji dažniausiai buvo vadinama „Didžiuoju veidrodžiu" (*Speculum majus*).

[37] Lietuviškame Biblijos vertime verčiama kaip angis (žr.: *Pat* 23, 32; *Iz* 11, 8; 14, 29; *Iz* 59, 5).

[38] Francisco de Quevedo y Villegas (1580–1645) – ispanų rašytojas, dvariškis, diplomatas. Vienas būdingiausių baroko literatūros atstovų. Savo kūriniuose kritikavo anuometinę Ispanijos visuomenę, pesimistiškai vertino žmogaus prigimtį. Už satyrinius eilėraščius ir pamfletus valdžios ir inkvizicijos persekiotas, 1639–1643 m. – kalintas. Svarbiausi veikalai: „Dievo politika", „Kristaus valdžia ir Šėtono tironija" (*Política de Dios, gobierno de Cristo y tiranía de Satanás*, 1626), „Perėjūno dono Pablo gyvenimo istorija" (*La vida del buscón, llamado don Pablos*, 1626), „Sapnai" (*Los sueños*, 1627) ir kt.

[39] Fray Luisas Ponce'as de Leónas (1527?–1591) – ispanų poetas, mistikas. Vienuolis augustinas. Apkaltintas erezija, 1572–1576 metais buvo inkvizicijos kalintas. Parašė apie 40 eilėraščių, kelis religinius traktatus, vertė Bibliją, antikos poetų kūrinius. Kūryboje vyrauja platoniškojo idealizmo, religinių jausmų, bėgimo nuo žmogiškųjų aistrų ir gyvenimo audrų, vienatvės ir harmonijos su gamta temos.

[40] Miguelis Asínas Palacios (1871–1944) – ispanų teologas ir arabistas, musulmonų misticizmo ir jo įtakos krikščioniškajai kultūrai tyrinėtojas. Pagrindiniai veikalai: „Teologinis averoizmas šv. Tomo Akviniečio filosofijoje" (*Averroísmo teológico en Santo Tomás de Aquino*, 1904), „Musulmoniškoji eschatologija „Dieviškojoje komedijoje" (*La escatología musulmana en la Divina Comedia*, 1919; turbūt svarbiausias jo darbas, atskleidžiantis aki-

vaizdžią islamo vizionieriškos literatūros – *miradžo*, arba pranašo Mahometo kelionės į dangų, ir islamo mistikų dvasinių regėjimų – įtaką Dante'i), „Sukrikščionintas islamas" (*El Islam cristianizado*, 1931) ir kt.

[41] Hesiodas (Ἡσίοδος, gyvenęs 700 pr. m. e) – graikų poetas ir rapsodas. Svarbiausi kūriniai – „Darbai ir dienos" (Ἔργα καὶ Ἡμέραι) ir „Teogonija" (Θεογονία).

[42] Samuelis Butleris (1612–1680) – anglų poetas. Svarbiausias kūrinys – satyrinė poema „Hudibras" (*Hudibras*, 3 d., 1663–1678).

[43] Belerofontas (Βελλεροφόντης) – vienas iš seniausių graikų herojų, Korinto valdovo Glauko sūnus, Sizifo anūkas. Atliko nemažai žygdarbių (atsisėdęs ant dievų padovanoto stebuklingo žirgo Pegaso nugalabijo baidyklę Chimerą, paskui nugalėjo karinguosius solimus, amazones ir likiečių karius). Vėliau Belerofontas ėmęsis puikuotis, mėgino ant Pegaso pasikelti į Olimpą, todėl Dzeusas pasiuntė gylį įkąsti Pegasui ir šis, įnirtęs iš skausmo, nutrenkė Belerofontą žemėn. Apšlubęs ir aklas, Belerofontas ligi mirties klajojo po Alajų slėnį.

[44] Maurus Servius Honoratus (IV a.) – lotynų filologas, garsėjęs kaip mokyčiausias anų laikų romėnas.

[45] Georgas Burckhardas (1881–?) – vokiečių filosofas, asirologas, vertėjas.

[46] Julio Vicuña Cifuentesas (1865–1936) – čiliečių rašytojas, kalbininkas ir tautosakininkas. Svarbiausi veikalai: „Koa: Čilės nusikaltėlių žargonas" (*Coa: jerga de los delincuentes chilenos*, 1910), „Čilės tautosakos tyrinėjimai" (*Estudios de folclore chileno*, 1915), „Ispanų metrikos tyrinėjimai" (*Estudios de métrica española*, 1929) ir eilėraščių rinkinys „Rudeninis derlius" (*La cosecha de otoño*, 1920).

[47] Zorobabelis Rodríguezas (1839–1901) – Čilės literatas ir leksikografas.

[48] Geraldas Willoughby-Meade'as (1875–1958) – anglų autorius, domėjęsis antgamtinėmis kinų tautosakos būtybėmis. Pagrindinis jo veikalas šia tema – „Kinų vampyrai ir baidyklės" (*Chinese Ghouls and Goblins*, 1928).

[49] „Antonijus ir Kleopatra", IV, 14. Žr.: Šekspyras V. Raštai. – T. III. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964. – P. 344. – Vertė A. Churginas.

[50] Geomantija (gr. *geo*, „žemė" + *manteia*, „pranašavimas") – ateities pranašavimas pagal ženklus žemės paviršiuje arba dirvos purumą.

[51] Sigurdas (sen. isl. Sigurðr, iš *sigr* – „pergalė"), Zygfrydas (vok. Siegfried) – germanų ir skandinavų mitų ir epo herojus. Jo žygdarbiams ir žūčiai pavaizduoti skirta daugelis „Vyresniosios Edos" pasakojimų.

[52] Conradas Gessneris (1516–1556) – šveicarų gamtininkas, kurio tritomė „Gyvūnų istorija" (*Historiae Animalium*, 1551–1558) davė pradžią mokslinei zoologijai.

[53] Gyvūnų istorija (*lot.*).

[54] Etienne'as Bonnot de Condillacas (1714–1780) – prancūzų filosofas. Jis teigė, kad pažinimas ir dvasinės galios susijusios su sąmonės gebėjimu suvokti aplinką. Sielą laikė nematerialia, pabrėžė valios laisvę. Kalbą aiškino kaip ženklų sistemą, kuri išreiškia dvasinius procesus. Svarbiausi veikalai: „Bandymai atrasti žemiškojo pažinimo šaltinį" (*Essai su l'origine des connaissance humaines*, 1746) ir „Traktatas apie pojūčius" (*Traité des sensations*, 1754).

[55] Traktatas apie pojūčius (*pranc.*).

[56] Filosofijos istorija (*pranc.*). Émile'is Bréhier (1876–1952) – prancūzų filosofas ir filosofijos istorikas. Svarbiausias veikalas – „Filosofijos istorija" (*Histoire de la philosophie*, 7 t., 1926–1932).

[57] Rudolfas Hermannas Lotze (1817–1881) – vokiečių filosofas, logikas, gamtininkas. Objektyvusis idealistas, mokslinės psichologijos pradininkas. Pagrindiniai veikalai – „Mikrokosmas" (*Mikrokosmus*, 3 t., 1856–1864), „Filosofijos sistema" (*System der Philosophie*, 2 d., 1874–1879).

[58] Hansas Vaihingeris (1852–1933) – vokiečių filosofas, neokantininkas. Pagrindinis veikalas – „Tartum filosofija" (*Philosophie des Als Ob*, 1911). Jame plėtojo fikcijų teoriją, teigiančią, kad žmogus, negalėdamas pažinti pamatinės pasaulio realybės, kuria minties konstruktus ir modelius, neva tiksliai atitinkančius tikrovę. Šią teoriją jis grindė ne tik loginiais argumentais, bet ir eksperimentinės fizikos pavyzdžiais.

[59] Abu Yahya Zakariya' ibn Muhammad al-Qazwini (1203–1283) – persų gydytojas, islamo teisės mokovas, istorikas ir geografas. Viduramžiais musulmonų pasaulyje itin išpopuliarėjo jo kosmografinis veikalas „Kūrinijos ir keistenybių stebuklai" (*Aja'ib al-makhluqat wa-ghara'ib al-mawjudat*), parašytas arabų kalba.

[60] Noah Websteris (1758–1843) – amerikiečių leksikografas, kurio vardu pavadintas 1828 m. pirmąsyk išleistas anglų kalbos žodynas.
[61] Williamas Walteris Skeatas (1835–1912) – anglų filologas, leksikografas, išleidęs monumentalų keturių dalių „Etimologinį anglų kalbos žodyną" (*Etymological English Dictionary*, 1879–1882).
[62] Slogutis (*vok.*).
[63] Robertas Kay Gordonas (1887–1973) – senosios angų literatūros tyrinėtojas ir vertėjas.
[64] „Gyvačių džiaugsmas" (*Nagananda*) – Šiaurės Indijos valdovui Haršai arba Haršavardhanai (Harshavadhana, 590?–647) priskiriama drama, parašyta sanskrito kalba.
[65] Hansas Julius Eggelingas (1842–1918) – škotų indologas, vertėjas.
[66] Nimbarka (XII arba XIII a.) – indų filosofas ir astronomas, višnuizmo atstovas.
[67] Dante tiesiog rėmėsi viduramžiais paplitusia keturių Rašto prasmių teorija. Geriausiai ją apibendrina dominikonui Augustinui Dakui ar Danui (kitų tyrinėtojų nuomone, šį posakį pirmasis pavartojo Mikalojus iš Lyros, gyvenęs XIII a.) priskiriamas dvieilis: *Littera gesta docet, qui credas allegoria; moralis quid agas; quo tendas anagogia.* (Raidė parodo darbus, kuo tau tikėti – alegorija, dorovinė prasmė – kaip tau elgtis, ko siekti – anagogija.)
[68] Jonas Škotas Eriugena (Ioannes Scotus Eriugena, apie 810–877) – airių kilmės filosofas, pirmosios viduramžių filosofinės sistemos kūrėjas. Filosofija artima neoplatonizmui. 1210 m. jo raštai už panteistinę pasaulio sampratą Katalikų Bažnyčios buvo pasmerkti kaip eretiški. Svarbiausi veikalai: „Apie predestinaciją" (*De praedestinatione*, 851) ir „Apie gamtos skirstymą" (*De divizione naturae*, 867).
[69] Georgas Konradas Horstas (1767–1838) – vokiečių okultistas.
[70] Gustavas Meyrinkas (1868–1932) – austrų rašytojas. Romanai „Golemas" (*Der Golem*, 1915), „Žaliasis veidas" (*Das grüne Gesicht*, 1916), „Valpurgijos naktis" (*Walpurgisnacht*, 1917) ir vėlesni pasižymi mistiniais vaizdais, sapnų, vizijų, grotesko formomis.
[71] Felixas Coluccio (1911–2005) – argentiniečių tautosakininkas ir leksikografas.

[72] Iš ispanų kalbos žodžio *lobo* – vilkas.

[73] Juanas Facundo Quiroga (1788–1835) – argentiniečių karvedys ir politikas.

[74] Herodotas Halikarnasietis (Ἡρόδοτος, tarp 490–480–apie 425 m. pr. Kr.) – senovės graikų istorikas, istorijos mokslo pradininkas.

[75] Adolphe'as Napoleonas Didronas (1806–1867) – archeologas ir istorikas, viduramžių meno specialistas.

[76] Krikščioniškosios ikonografijos vadovas (*pranc.*).

[77] Zoharas (hebr. זהר *Zohar*, t. y. „Spindesys, švytėjimas, pašvaistė") – svarbiausias žydų Kabalos tekstas. Tai mistinis Penkiaknygės komentaras, parašytas aramėjų ir hebrajų kalbomis. Pasak Gershomo Scholemo, žymaus žydų misticizmo tyrinėtojo, kuris atliko kruopščią teksto analizę, „Zoharo" autorius buvo žydų rabinas Mozė iš Leono (Ispanija), gyvenęs XIII amžiuje. Tradiciškai teksto autorystė priskiriama II amžiuje gyvenusiam ir Talmude minimam rabinui Šimonui bar Johanui.

[78] „Sukūrimo knyga" (hebr. ספר יצירה *Sepher Yetzirah*) – svarbiausias ir seniausias kosmologinis žydų mistikos veikalas. Daugelio tyrinėtojų nuomone, jis buvo parašytas III–VI amžiais.

[79] Richardas Hennigas (1874–1951) – vokiečių geografas. Reikšmingiausias veikalas – „Nežinomos žemės: svarbiausių ikikolumbinių atradimų ir kelionių sąvadas bei kritinis įvertinimas remiantis turimais originalais" (*Terrae Incognitae: Eine Zusammenstellung und kritische Bewertung der wichtigsten vorkolumbischen Entdeckungsreisen an Hand der darüber vorliegende Originalberichte*, 4 t., 1944–1956).

[80] Nicholas de Vore'as (1882–1960) – amerikiečių muzikologas, astrologas, buvęs Niujorko astrologinių tyrimų draugijos prezidentas, „Astrologijos enciklopedijos" (*Encyclopedia of Astrology*, 1947) autorius.

[81] Apolonijas Rodietis (Ἀπολλώνιος Ῥόδιος, apie 290–apie 230 m. pr. Kr.) – graikų epikas, bibliotekininkas, mokslininkas. Parašė nemažai epinių poemų, iš kurių geriausia – „Argonautika" (Ἀργοναυτικά).

[82] Williamas Morrisas (1834–1896) – anglų dailininkas, rašytojas, socialistas. Jo poezijai ir romanams būdinga antikos ir viduramžių riterinių epų tematika, romantinė stilizacija. Svarbiausi kūriniai – „Genevros gynimas

ir kitos poemos" (*The Defence of Guenevere and Other Poems*, 1858), eiliuotų pasakojimų ciklas „Žemiškasis rojus" (*The Earthly Paradise*, 1868–1870), utopinis romanas „Žinios iš niekur" (*News from Nowhere*, 1890), fantastinis romanas „Miškas anapus pasaulio" (*The Wood Beyond the World*, 1894).

[83] Ludovico Ariosto (1474–1533) – italų poetas, didžiulės epinės poemos „Pašėlęs Rolandas" (*Orlando Furioso*, pirmasis leid. 1516; galutinis variantas, 46 giesmės, 1532) autorius.

[84] Žr.: *Ecl.* VIII, 27.

[85] Pietro Micheli (1865–1934) – italų literatūros kritikas ir istorikas.

[86] Likofronas Chalkidietis (Λυκόφρονος, III a. pr. Kr.) – graikų poetas ir gramatikas, sukūręs poemą „Aleksandras" (Αλεξάνδρα), pasakojančią apie karo su Troja karžygius pranašės Kasandros lūpomis.

[87] Klaudijus Klaudianas (Claudius Claudianus; apie 375–po 404) – Vakarų Romos imperatoriaus Honorijaus rūmų poetas, kūręs eiles graikų ir lotynų kalbomis. Rašė daugiausia panegirikas, aukštindamas romėnų praeitį ir savo globėjus – imperatorių, jo karvedį Stilichoną ir kt. Pagrindinis kūrinys – nebaigta poema „Apie Prozerpinos pagrobimą" (*De raptu Proserpinae*), kuriame panaudojo mitą apie deivės Cereros ir Jupiterio dukterį Prozerpiną.

[88] Jonas Tzetzesas (Ιωάννης Τζέτζης, apie 1110–1180) – bizantiečių poetas ir gramatikas.

[89] Markas Junianas Justinas (*Marcus Iunianus Iustinus*, II a.) – romėnų istorikas.

[90] George'as Edwardas Batemanas Saintsbury (1845–1933) – anglų literatūros kritikas ir istorikas.

[91] Robert Browning (1812–1889) – vienas žymiausių XIX a. anglų poetų. Kūryba pasižymi subtilia psichologine analize, etine ir religine problematika, intelektualizmu, sudėtingu, paradoksaliu stiliumi, dramatinio monologo forma.

[92] Elizabeth Barrett Browning (1806–1861) – anglų poetė. Svarbiausias kūrinys – sonetų rinkinys „Portugališki sonetai" (*Sonnets from the Portuguese*, 1850).

[93] Robertas Paltockas (1697–1767) – anglų rašytojas, teisininkas pagal profesiją. Jį labiausiai išgarsino 1751 m. pasirodęs utopinis romanas „Piterio Vilkinso, kornvaliečio, gyvenimas ir nuotykiai" (*The Life and Adventures of Peter Wilkins, a Cornish Man*, 1751), parašytas „Robinzono Kruzo" maniera.

[94] Polis Banjanas (angl. Paul Bunyan) – legendinis amerikiečių milžinas medkirtys.

[95] Vestuviniai pasirengimai kaime (*vok.*).

[96] Talis Miletietis (Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, apie 625–547 m. pr. Kr.) – senovės graikų filosofas. Vienas iš septynių graikų išminčių. Jis teigė, kad pirminis pasaulio pradas yra vanduo. Jam priskiriamas posakis „pažink pats save" (Γνῶθι σεαυτόν).

[97] Žr.: Seneka, Lucijus Anėjus. „Gamtos klausimai". – Vilnius: Pradai, 2002. – P. 194. – Vertė D. Dilytė.

[98] Japonų kunigaikščio titulas.

[99] Georges'as Cuvier (1769–1832) – prancūzų gamtininkas. Aprašė daug iškastinių gyvūnų ir nustatė, kokiam laikotarpiui jie priklauso. Patobulino lyginamosios anatomijos metodą. Pagrindinis veikalas – „Gyvūnų karalystė, suskirstyta pagal jos organizaciją" (*Le règne animal distribué d'après son organisation*, 5 t., 1816).

[100] Williamas Hicklingas Prescottas (1796–1859) – amerikiečių istorikas. Svarbiausi veikalai – „Meksikos užkariavimo istorija" (*History of the Conquest of Mexico*, 1843) ir „Peru užkariavimo istorija" (*A History of the Conquest of Peru*, 1847).

[101] Attilio Momigliano (1883–1952) – italų literatūros kritikas, literatas, 1945–1947 m. parengęs ir išleidęs „Dieviškosios komedijos" komentarus.

[102] Apie daiktų prigimtį (*lot.*). Titas Lukrecijus Karas (Titus Lucretius Carus; 98–55 m. pr. Kr.) – romėnų poetas. Parašė 6 dalių filosofinę poemą „Apie daiktų prigimtį" (*De rerum natura*), kurioje išdėstė Demokrito ir Epikūro filosofiją.

[103] Sima Qianas (apie 145–apie 86 m. pr. Kr.) – žymiausias senovės kinų istorikas. Svarbiausias veikalas – „Istorijos užrašai" (*Shiji*, baigtas 92 m. pr. Kr.); jame

plačiai išdėstyta Kinijos ir kaimyninių šalių istorija, pradedant mitiniais laikais ir baigiant autoriaus gyvenamuoju metu.

[104] Konfucijus (tai lotynizuota Kong Fuzi forma; Kong – vardas, Fu – vietovė, kur gimė, o zi – mokytojas; 551–479 m. pr. Kr.) – kinų filosofas, valstybės veikėjas. Anot autoritetingų liudijimų, pats Konfucijus nėra palikęs rašytų tekstų. Autentiškiausiai perteikiančiu Konfucijaus mokslo esmę yra laikomas traktatas „Lunyu" (*Pokalbiai ir apmąstymai*), pradėtas kurti netrukus po Konfucijaus mirties.

[105] „Permainų knyga" (*Yijing*) – kanoninis senosios kinų raštijos paminklas, sukurtas VIII–VII a. pr. Kr.

[106] Chuangzi arba Zhuangzi (369?–268 m. pr. Kr.) – kinų filosofas, plėtojęs Laozi mokymą. Jam priskiriamas traktatas „Zhuangzi" yra vienas svarbiausių, įtaigiausių ir didžiausių daosizmo filosofijos tekstų. Šiam traktatui būdingas metaforinis stilius, netikėti minties šuoliai, paradoksai ir subtili ironija.

[107] Vang Čungas (Wang Chong, 27–104) – kinų filosofas, skeptikas. Neigė tradicines senovės kinų vertybes ir tuo pelnė laisvamanio, maištautojo vardą. Pripažino pasaulio amžinumą ir materialumą, kritikavo konfucianistinį protėvių kultą ir daoistinę nemirtingumo idėją. Svarbiausias veikalas – „Pasverti apmąstymai" (*Lunheng*), parašytas įvairių filosofinių idėjų lyginimo principu.

[108] Alfredas Tennysonas (1809–1892) – anglų poetas, vėlyvasis romantikas. Reikšmingiausias kūrinys: „Idilės apie karalių" (*Idylls odf the King*, 1859). Tai epinis ciklas apie legendinį karalių Artūrą ir Apvaliojo stalo riterius.

[109] Ktesijus (Κτησίος, apie 400 m. pr. Kr.) – graikų gydytojas iš Knido, 17 metų praleidęs persų valdovo Artakserkso rūmuose. Ten įgytas žinias apie Rytų kraštus išdėstė veikale „Persijos istorija" (*Persica*). Antrame veikale „Indijos istorija" (*Indica*) pateikė pirmąsias žinias apie stebuklų kraštą – Indiją.

[110] Damaskijus (Δαμάσκιος, 458–po 538) – graikų filosofas neoplatonikas, Platono ir Aristotelio komentatorius. Svarbiausias veikalas – „Pirmųjų pradų aporijos ir sprendimai" (Ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν).

[111] Helanikas (Ἑλλάνικος, apie 490 m. pr. Kr.–?) – graikų logografas iš Lesbo salos.

[112] Waltheris Kranzas (1884–1960) – vokiečių klasikinis filologas, toliau leidęs ir papildęs Hermanno Dielso parengtą iki Sokrato gyvenusių filosofų minčių rinkinį graikų–vokiečių kalbomis „Ikisokratikų fragmentai" (*Die Fragmente der Vorsokratiker*, pirmąkart išleistas 1903).

[113] Flavijus Filostratas (Φλαυίος Φιλόστρατος, apie 170–tarp 244–249) – graikų rašytojas, sofistas, parašęs „Sofistų gyvenimus" (Οἱ βίοι σοφιστών) ir „Apolonijaus Tianiečio gyvenimą" (Τὰ εἰς τῶν Τυανέα Απολλώνιον).

[114] Apie Apolonijaus gyvenimą (*lot.*). Apolonijus Tianietis (Ἀπολλώνιος Τυανέας, I a.) – filosofas neopitagorininkas, garbintas kaip burtininkas ir stebukladaris.

[115] Buvusių laikų gerbėjai (*lot.*). (Horat. *Ars poetica*, 173.) Tiesa, Horacijaus „Poezijos mene" kalbama apie senį ir vartojama vienaskaita: *laudator temporis acti se puero*. Lietuviškame vertime: „Ir tų laikų gerbėjas, kai dar mažas buvo." Žr.: „Poetika ir literatūros estetika". – Vilnius: Vaga, 1978. – P. 87. – Vertė A. Churginas.

[116] Apie Azijos tautas ir papročius (*lot.*).

[117] Hebrajų abėcėlėje kiekvienai raidei buvo priskirta tam tikra skaitinė reikšmė. Lamed (ל) yra lygi 30, o vav (ו) – 6, todėl sudėjus teisuolių yra 36.

[118] Maxas Brodas (1884–1968) – austrų rašytojas. Artimai draugavo su F. Kafka, išsaugojo ir leido jo kūrinius, parašė biografiją „Francas Kafka, biografija" (*Franz Kafka, eine Biographie*, 1937), tyrinėjo jo kūrybą.

[119] Diodoras Sicilietis (Διόδωρος Σικελιώτης, I a. pr. Kr.) – graikų istorikas. Savo veikale „Istorinė biblioteka" (Ἱστορική Βιβλιοθήκη) aprašė žmonijos istoriją nuo pasaulio pradžios. Iš 40 knygų išliko tik dalis.

[120] Simonidas Kėjietis (Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, 556–469 m. pr. Kr.) – graikų poetas lyrikas.

[121] Apolodoras Atėnietis (Ἀπολλόδωρος, 180–110 m. pr. Kr.) – graikų istorikas ir filologas. Parašė „Iliados" laivų sąrašo komentarą ir „Kroniką" (4 knygas); jo vardu išlikusi „Biblioteka" sukurta ne jo; tai II a. parašytas mitų vadovėlis.

[122] Gaius Julius Hyginus (64 m. pr. Kr.–17) – produktyvus romėnų autorius. Iš gausių jo veikalų iki mūsų dienų išliko tik du – „Pasakėčios" (*Fabulae*) mitologinėmis temomis ir antikinis žvaigždžių atlasas „Poetinė astronomija" (*Astronomicon poetikon*) su mitologijos paaiškinimais.

[123] Williamas Caxtonas (apie 1422–1491) – anglų spaudos pradininkas, pirklys, vertėjas. Leido religinę, mokslinę, grožinę literatūrą. 1477 m. išspausdino pirmąją Anglijoje datuotą knygą anglų kalba „Filosofų posakiai ir pasakymai" (*Dictes and Sayenges of the Phylosphers*).

[124] Auksinė legenda (*lot.*)

[125] Clive'as Staplesas Lewisas (1898–1963) – airių kilmės rašytojas, literatūros kritikas, viduramžių literatūros tyrinėtojas, septynių romano ciklo vaikams „Narnijos kronikos" (*The Chronicles of Narnia*, 1949–1954) autorius.

[126] Jakobas Lorberis (1800–1864) – austrų mistikas ir pranašas.

[127] Žr.: Šekspyras V. Raštai. – T. I. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961. – P. 144. – Vertė A. Churginas.

[128] Liucijus Junijus Moderatas Kolumela (Lucius Junius Moderatus Columella, I a.) – romėnų rašytojas, agronomas. Parašė 12 knygų traktatą „Apie žemės ūkį" (*De Re Rustica*), kuris išliko iki mūsų laikų.

[129] Albertas Didysis, Albertas Bolštetietis (Albertus Magnus, Albert von Bollstädt, 1193 ar 1207–1280) – vokiečių filosofas scholastas, gamtininkas ir teologas. Bažnyčios mokytojas. Šventasis. Vienas pirmųjų atskyrė filosofiją nuo teologijos, nurodydamas jų tikslų bei metodų skirtingumą. Parašė gamtos mokslų traktatų, kuriuose, greta rašytinių šaltinių, pateikė ir tiesioginio gamtos stebėjimo žinių.

[130] Juozapas Flavijus (᾿Ιώσηπος Φλαυίος, tikr. Josef ben Matityahu; 37–po 100) – graikiškai rašęs žydų istorikas. Svarbiausi veikalai – „Judėjos karo su romėnais istorija" arba sutrumpintai „Judėjos karas" (Ἱστορία᾿Ιουδαϊκοῦ πολέμου πρὸςῬωμαίους, apie 75), kuriame pavaizdavo žydų sukilimą prieš romėnus ir jo numalšinimą 67–73 metais, ir „Judėjos senybės" (᾿Ιουδαϊκὴ ἀρχαιολογία, apie 94–95), kur pasakojama apie įvykius nuo pasaulio sukūrimo iki 66 m.

[131] Hannsas Heinzas Ewersas (1871–1943) – vokiečių keliautojas, rašytojas, pagarsėjęs okultiniais ir siaubo romanais bei novelėmis. Pagrindiniai kūri-

niai – novelių rinkiniai „Siaubas" (*Das Grauen*, 1908), „Apsėstieji" (*Die Besessenen*, 1909), romanai „Mandragora" (*Alraune*, 1911), „Vampyras" (*Vampir*, 1921).

[132] Dioskoridas Anazarbietis (Διοσκορίδης, apie 40–apie 90) – senovės graikų gydytojas, parašęs penkių knygų farmakologijos veikalą „Apie vaistus" („Περὶ ὕλης ιατρικής"), kurio išliko tik pora skyrių iš antros knygos. Ši buvo iliustruota. Viduramžiais ji buvo labai paplitusi kaip vienintelis farmakologijos vadovėlis.

[133] *Od.*, X, 304–306. Žr.: Homeras. Odisėja. – Vilnius: Vaga, 1979. – P. 180. – Vertė A. Dambrauskas.

[134] Tommaso Casini (1859–1917) – italų istorikas, kalbininkas ir literatūros kritikas, Dante's kūrybos tyrinėtojas ir komentatorius.

[135] Leopoldo Lugonesas (1874–1938) – argentiniečių modernistinis poetas, prozininkas, eseistas ir kritikas. Aktyviai dalyvavo politikoje, iš pradžių buvo anarchistas, paskui socialistas, galiausiai evoliucionavo į nacizmą ir fašizmą. Nusižudė. Iš gausios kūrybos paminėtini poezijos rinkiniai „Jausmų kalendorius" (*Lunario sentimental*, 1909), „Laimės valandos" (*Las horas doradas*, 1922), „Senovinės poemos" (*Poemas solariegos*, 1927) ir fantastinių apsakymų rinktinė „Svetimos jėgos" (*Las fuerzas extrañas*, 1906).

[136] Mišrūnas (*vok.*). Verčiant remtasi lietuvišku vertimu: Franz Kafka. Pasakojimai. – Vilnius: Baltos lankos, 2006. – P. 193–194. – Vertė T. Četrauskas.

[137] Johanas Hendrikas Casparas Kernas (1833–1917) – nyderlandų kalbininkas ir orientalistas. Svarbiausia jo knyga laikoma „Indijos budizmo istorija" (*Geschiedenis van het Buddhisme in Indië*, 2 t., 1881–1883).

[138] Nagardžuna (Nagarjuna, apie 150–apie 250) – indų filosofas, davęs pradžią Madhjamikai (sanskr. *madhyama* – „vidurinis" [kelias]), pagrindinei mahajanos budizmo filosofinei mokyklai, gyvavusiai II–IX a. Indijoje. Aukščiausias madhjamikos principas yra tuštuma, arba *šunyata*. Šią sąvoką madhjamikai vartojo pabrėždami tikrovės nenusakomumą, teigdami, kad tikrovės neįmanoma išreikšti jokiomis racionaliomis (pvz., būties ir nebūties, subjekto ir objekto ir t. t.) kategorijomis.

[139] Fa-hsien, arba Faxian, (apie 337–422) – kinų budistų vienuolis, keliavęs

po Nepalą, Indiją ir Šri Lanką 399–412 metais. Vėliau savo keliones aprašė knygoje „Budistinių karalysčių užrašai: kinų vienuolio Fa-hsieno pasakojimas apie keliones po Indiją ir Ceiloną ieškant budistinio mokymo knygų" (*Being an Account by the Chinese Monk Fa-Hien of his Travels in India and Ceylon in Search of the Buddhist Books of Discipline*).

[140] G. Flaubert'o tekste nisnai, o ne nasnai.

[141] Sekstas Aurelijus Propercijus (Sextus Aurelius Propertius, apie 49–15 m. pr. Kr.) – romėnų poetas elegikas. Parašė 4 elegijų knygas. Jose apdainavo meilę Cintijai.

[142] Snorris Sturlusonas (1179–1241) – islandų istorikas ir skaldas, parašęs Norvegijos karališkųjų sagų ciklą „Žemės ratas" (*Heimskringla*; apie 1220–1230) ir mitologijos-poetikos traktatą „Jaunesniąją Edą" (islandiškai *Snorra Edda*)

[143] Žr.: Šekspyras V. Raštai. – T. II. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961. – P. 348. – Vertė A. Churginas.

[144] Verčiant remtasi lietuvišku vertimu: Franz Kafka. Pasakojimai. P. 71–72.

[148] Pragaras, III, 77. A. Churgino vertimas skamba taip (76–77 eil.): „Galėsi, – tarė jis, – greitu laiku lediną Acherontą pats išvysti." Žr.: Dantė. Dieviškoji komedija. Pragaras. – Vilnius: Vaga, 1968. – P. 22.

[149] Emanuelis Swedenborgas (1688–1772) – švedų mokslininkas, mistikas ir teosofas. Po 1744–1745 m. patirtų mistinių regėjimų plėtojo neoplatonistinę gamtos filosofiją ir kritikavo oficialią krikščionybę, pretenduodamas į tikrąjį Biblijos supratimą, paremtą atitikmenų doktrina, pagal kurią visi materialūs žemiškieji dalykai turi dangiškuosius atitikmenis.

[150] Johannas Peteris Adolfas Ermanas (1854–1937) – vokiečių egiptologas ir leksikografas. Pagrindiniai veikalai: „Egiptas ir senovės egiptiečių gyvenimas" (*Ägypten und ägyptisches Leben im Altertum*, 2 t., 1885), „Egiptiečių kalbos gramatika" (*Ägyptische Grammatik,* 1894), „Egiptiečių religija" (*Die ägyptische Religion*, 1905).

[151] Žr.: Herodotas. Istorija. – Vilnius: Mintis, 1988. – P. 116–117. – Vertė J. Dumčius.

[152] Markas Manilijus (Marcus Manilius, I a.) – romėnų poetas, astrologinės poemos „Astronomika" (*Astronomica*) autorius.

[153] Tiksliau apibūdinus, Didieji, arba Platono, metai – laikotarpis, lygus precesijos periodui (maždaug 25 800 m.), arba periodas, per kurį pavasario lygiadienio taškas žvaigždžių atžvilgiu po kurio laiko vėl užima tą pačią padėtį, kurioje kadaise buvo.

[154] Dialogas apie oratorius (*lot.*).

[155] José Pelliceris de Ossau Salas y Tobaris (1602–1679) – ispanų istorikas, poetas, prozininkas, poliglotas-vertėjas.

[156] Gale (*lot.*).

[157] Liucijus Cecilijus Firmianas Laktancijus (Lucius Caecilius Firmianus Lactantius; apie 240–apie 320) – romėnų rašytojas ir filosofas. Retorius pagal profesiją. Priėmęs krikščionybę, buvo persekiojamas pagal Diokletano 3003 m. ediktą, nukreiptą prieš krikščionis. Svarbiausi veikalai: „Dievo mokslo pagrindai" (*Divinae institutiones*), „Apie Dievo rūstybę" (*De ira Dei*), „Apie persekiotojų mirtį" (*De Mortibus Persecutorum*). Dėl pavyzdingos raštų kalbos pramintas „krikščioniškuoju Ciceronu" (*Cicero Christianus*).

[158] Apie paukštį feniksą (*lot*). Daugelis tyrinėtojų šios poemos autorystę priskiria Laktancijui.

[159] Kvintas Septimijus Florentas Tertulianas (Quintus Septimius Florens Tertullianus, apie 160–po 240) – įžymus krikščionių teologas, rašytojas, retorius, teisininkas. Išliko 31 jo traktatas apologetikos, dogmatikos ir moralės temomis. Svarbiausi veikalai: „Apologetikos knyga" (*Liber apologeticus*), „Apie krikštą" (*De Baptismo*), „Apie Kristaus kūną" (*De Carne Christi*), „Apie kūno prisikėlimą" (*De Resurrectione Carnis*), „Apie sielą" (*De anima*), „Apie stabmeldystę" (*De idolatria*), „Prieš Markioną" (*Adversus Marcionem*).

[160] Ambraziejus (Ambrosius, apie 337–397) – Vakarų krikščionių teologas, rašytojas. Šventasis. Vienas Bažnyčios Tėvų. Parašė Biblijos egzegezės, etikos, dogmatikos traktatų, turėjusių didelę įtaką katalikybės etikos ir teologijos formavimuisi, liturginių himnų, svarbių epochai pažinti, laiškų.

[161] Šv. Kirilas Jeruzalietis (Κύριλλος, apie 315–386) – Jeruzalės vyskupas, Bažnyčios mokytojas.

[162] Nors įžymių karvedžių Scipionų buvo keletas, tačiau tikriausiai turimas

omenyje Publijus Kornelijus Scipionas Afrikietis Vyresnysis (Publius Cornelius Scipio Africanus Maior, 235?–183 m. pr. Kr.), įveikęs Hanibalą ir nugalėjęs Kartaginą Antrajame Pūnų kare.

[163] Origenas (Ὠριγένης, apie 181/2–251 ar 254) – ankstyvosios krikščionybės filosofas ir teologas. Keturių knygų traktate „Apie pradus" (gr. Περὶ αρχῶν, lot. *De principiis*, apie 229; graikiškai tik fragmentai, bet išliko visas lotyniškas Rufino vertimas) pirmasis nuosekliai išdėstė krikščionybės doktriną.

[164] Lucilio Vanini (tikr. Giulio Cesare Vanini, 1585–1619) – italų filosofas, inkvizicijos sudegintas ant laužo. Pagrindiniai veikalai – „Dieviškasis ir magiškasis amžinosios apvaizdos amfiteatras" (*Amphitheatrum aeternae providentiae divino-magicum*, 1615) ir „Apie nuostabias gamtos, mirtingųjų karalienės ir dievaitės, paslaptis" (*De admirandis naturae reginae deaeque mortalium arcanis*, 1616).

[165] Marsiglio Ficino (1433–1499) – italų humanistas, Platono ir neoplatonikų raštų vertėjas į lotynų kalbą.

[166] Robertas Fluddas (lot. Robertus de Fluctibus; 1574–1637) – anglų gydytojas, okultinis filosofas, rozenkreicerių draugijos narys. Remdamasis tokiais skirtingais šaltiniais kaip Senasis Testamentas, Kabala, alchemija, astrologija, magija ir chiromantija, daugiausia domėjosi žmogaus ir pasaulio paralelizmu bei panašumu, juos abu traktavo kaip Dievo paveikslus. Pagrindiniai veikalai: „Abiejų makro- ir mikropasaulių metafizika, fizika ir technikos istorija" (*Utriusque cosmi, majoris et minoris, metaphysica, physica atque technica historia*, 1617); „Filosofijos ir alchemijos raktas" (*Clavis philosophiae et alchymiae*, 1633) ir kt.

[167] Gustavas Theodoras Fechneris (1801–1887) – vokiečių fizikas, psichologas ir filosofas. Gamtos mokslų laimėjimus derino su idealistiniais etikos ir religijos reikalavimais. Eksperimentiniams pojūčių tyrimams ėmė taikyti matematinius metodus, nustatė pojūčių ir dirgiklių santykį (Weberio ir Fechnerio dėsnis). Tyrimai padarė didelę įtaką tolesnei psichologijos raidai. Svarbiausi veikalai: „Zend-Avesta, arba Apie dangaus ir anapilio būtybes" (*Zend-Avesta oder über die Dinge des Himmels und des Jenseits*, 1851), „Psichofizikos elementai" (*Elemente der Psychophysik*, 2 d., 1860).

[168] Williamas Jamesas (1842–1910) – amerikiečių psichologas ir filosofas, vienas iš pragmatizmo filosofijos bei funkcinės psichologijos kūrėjų. Skelbė dinaminę psichikos, sąmonės srauto sampratą, sukūrė emocijų teoriją. Svarbiausi veikalai: „Psichologijos pagrindai" (*Principles of Psychology*, 2 t., 1890), „Religinės patirties įvairovė" (*The Varieties of Religious Experience*, 1902), „Pragmatizmas. Naujasis kai kurių senų mąstymo būdų pavadinimas" (*Pragmatism. A New Name for Some Old Ways of Thinking*, 1907).

[169] Ugnis (*fuego*) ispanų kalboje yra vyriškos giminės.

[170] Benvenuto Cellini (1500–1571) – italų skulptorius, juvelyras. Išgarsėjo autobiografija „Benvenuto Čelinio gyvenimas" (*Vita di Benvenuto Cellini*, 1558–1562), kurioje aprašė nuotykių kupiną savo gyvenimą.

[171] Theodoras Gomperzas (1832–1912) – austrų filologas klasikas ir filosofas.

[172] Liucijus Kornelijus Sula (Lucius Kornelius Sulla, 138–78 m. pr. Kr.) – romėnų karvedys ir valstybės veikėjas. Garsėjo žiaurumu.

[173] Olaus Magnusas (1490–1557) – švedų dvasininkas, monumentalaus veikalo „Šiaurės tautų istorija" (*Historia de Gentibus Septentrionalibus*, 1555) autorius.

[174] Šiaurės tautų istorija (*lot.*).

[175] Abu Uthman 'Amr ibn Bahr al-Basri al-Jahiz (arab. *al-Jahiz* – išverstakis; 776–868) – labai produktyvus arabų teologas ir mokslininkas, rašęs įvairiausiomis temomis. Pagal kai kuriuos šaltinius buvo parašęs daugiau nei 200 knygų, iš kurių mūsų dienas pasiekė apie 30. Svarbiausia iš jų laikoma septynių tomų (nebaigta) „Knyga apie gyvūnus" (*Kitab al-Hayawan*). Pasakojama, kad net jo mirtis buvusi „knyginė" – žuvo savo namuose prislėgtas nuvirtusių knygų lentynų.

[176] Vardas kilęs iš airių kalbos žodžio *iasc* – žuvis.

[177] Žr.: Ovidijus. Metamorfozės. – Vilnius: Vaga, 1990. – P. 290. – Vertė A. Dambrauskas.

[178] Pausanijas (*Παυσανίας*, II a.) – graikų geografas, rašytojas, keliautojas, parašęs išsamų 10 knygų vadovą po Graikiją „Elados aprašymas" (Ἑλλάδος περιήγησις). Veikale yra daug naudingų ir įdomių faktų bei pasakojimų, kurie labai praplėtė mūsų žinias apie antiką.

[179] Walteris Yeelingas Evansas-Wentzas (1878–1965) – amerikiečių antropologas ir tibetologas.
[180] Thomas De Quincey (1785–1859) – anglų rašytojas, eseistas. Išgarsėjo autobiografine knyga „Anglų opiomano išpažintis" (*Confessions of an English Opium-Eater*, 1821, papildytas 1856), kur aprašė narkotikų sukeltas ekstazės būsenas ir pragariškas kančias. Iš daugybės filosofijos ir literatūros kritikos darbų paminėtina burleskinė esė „Apie žmogžudystę, kaip vieną iš vaizduojamojo meno rūšių" (*On Murder Considered as One of the Fine Arts*, 2 d., 1827–1839) ir subtili psichologinė studija „Anglų pašto vežimas" (*The English Mail Coach*, 1849).
[181] Emile'is Littré (1801–1881) – prancūzų filologas ir leksikografas, monumentalaus „Prancūzų kalbos žodyno" (*Dictionnaire de la langue française*, 4 t., 1863–1872) autorius.
[182] Robertas Southey (1774–1843) – anglų poetas romantikas, istorikas, biografas, literatūros kritikas.
[183] Firdousi arba Ferdousi (tikr. Abu al-Qasem Mansur Ferdowsi, 940–tarp 1020 ir 1030) – žymiausias persų poetas. Svarbiausias kūrinys – poema „Šachnamė" (*Shah Namah*; pradėta 975; 994 baigė pirmą, po 1010 – antrą variantą). Išliko apie 50 000 beitų (apie 100 000 eilučių). Kūrinyje pasakojama Persijos istorija nuo mitinių laikų iki arabų užkariavimų pradžios VII amžiuje. Kai sultonas Mahmudas Gaznietis, kuriam ji buvo skirta, sumokėjo mažiau, nei buvo sulygta, poetas parašė piktą satyrą apie sultoną ir, vengdamas valdovo rūstybės, pabėgo. Ilgai klajojęs, prieš mirtį grįžo į gimtinę.
[184] Faridas ad-Dinas Attaras (apie 1119 arba 1136–1219 arba 1230) – persų poetas. Iš profesijos – vaistininkas. Domėjosi mistikų sufijų veikla ir kūryba. Pagrindinis kūrinys: alegorinė poema „Paukščių šneka" (*Manteq at-Tair*, 1175–1177), kurioje pasakojama apie paukščių kelionę ieškant karaliaus arba mistinio paukščių valdovo Simurgo. Ši poema dažnai minima J. L. Borgeso kūryboje.
[185] Edwardas Marlborough'as FitzGeraldas (1809–1883) – anglų poetas, išgarsėjęs Omaro Chajamo rubajatų vertimu į anglų kalbą.
[186] Tirso de Molina (tikr. Fray Gabriel Téllez, 1584–1648) – ispanų drama-

turgas. Sukūrė apie 400 dramų (išliko apie 90). Garsiausia yra „Sevilijos padauža ir akmeninis svečias" (*El burlador de Sevilla y convidado de piedra*, 1630), sukurta legendos apie Don Žuaną motyvais.

[187] Louis Marie Quicherat (1799–1884) – prancūzų kalbininkas ir leksikografas, išgarsėjęs lotynų–prancūzų ir prancūzų–lotynų kalbos žodynais.

[189] Pierre'as Grimalis (1912–1996) – prancūzų filologas klasikas ir antikinės kultūros žinovas, 1951 m. išleidęs „Graikų ir romėnų mitologijos žodyną" (*Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*).

[190] Strabo (Στράβων, išvertus žvairys; apie 64 m. pr. Kr.–19) – graikų mokslininkas, geografas. Svarbiausias veikalas – „Geografija" (*Geographica*), jame aprašė oikumenę (visas Žemės vietas, kur gyvena žmonės). Į veikalą įpynė daugybė žinių iš istorijos, matematikos, medicinos ir kt. sričių.

[191] *Od.* XII, 186–191.

[191] Terence'as Hanbury White'as (1906–1964) – anglų rašytojas ir vertėjas. Labiausiai jį išgarsino romanų ciklas apie karalių Artūrą bendru pavadinimu „Buvęs ir būsimas karalius" (*The Once and Future King*, 1958). J. L. Borgesas cituoja iš T. H. White'o „Žvėrių knygos" (*The Book of Beasts*, 1954), kuri yra XII a. bestiarijaus vertimas iš lotynų kalbos į anglų.

[192] Pseudolotyniškas pavadinimas, kuris išverstas reiškia „Tirpusis ašarkūnis".

[193] Williamas Thomas Coxas (1878–1961) – amerikiečių gamtininkas, miškininkas, 1910 metais surinkęs ir išleidęs nedidelės apimties knygelę „Grėslūs girių padarai ir keletas dykumų bei kalnų žvėrių" (*Fearsome Creatures of the Lumberwoods, With a Few Desert and Mountain Beasts*).

[194] Ispaniškoje „Pramanytų būtybių knygos" versijoje minimi ne niekučiai, o brangenybės (*alhajas*).

[195] Paulis Herrmannas (1866–1930) – vokiečių kultūros istorikas, germanų ir skandinavų mitologijos tyrinėtojas.

[196] Rudolfas Steineris (1861–1925) – vokiečių filosofas, mistikas, antroposofijos kūrėjas. Pašalintas iš Teosofijos draugijos, 1913 metais įkūrė Antroposofijos draugiją, kurios centras buvo Dornache (Šveicarijoje, netoli Bazelio).

[197] Abu Ja'faras Muhammadas ibn Jariras al-Tabaris (apie 838–923) – persų

istorikas ir musulmonų teologas. Svarbiausias veikalas – istorinė kronika „Pranašų ir karalių istorija" (*Tarikh al-Rusul wa al-Muluk*), kurioje pateikiami įvykiai nuo pasaulio sukūrimo iki 915 metų.

[198] Ἡράκλειτος (apie 544/540–484/480 m. pr. Kr.) – graikų filosofas. Žinoma, kad parašė trijų dalių veikalą „Apie gamtą" (Περὶ φύσεως). Mūsų laikus pasiekė tik apie 130 jos fragmentų, paliudytų įvairių antikos autorių raštuose. Dėl aforistinio stiliaus, paradoksiškos minčių išraiškos ir parabolių dar antikos laikais buvo sunkiai suprantamas ir pramintas Tamsiuoju (Σκοτεινός). Pagrindinė Herakleito filosofijos mintis yra „viskas teka" (πάντα ρεῖ), visa yra viena. Nuolatinio tekėjimo ir kismo pagrindas – ugnis (πῦρ). Harmoniją grindė priešybių vienybe ir kova, o pasaulį laikė skirtą meniniam principui – saikui. Herakleitas yra laikomas ir filosofijos termino autoriumi.

[199] *ξυνὸν γὰρ ἀρχὴ καὶ πέρας ἐπὶ κύκλου περιφερείας* (45 fragmentas). Žr.: Herakleitas. Fragmentai. – Vilnius: Aidai, 1995. – P. 90. – Vertė M. Adomėnas.

[200] Ezequielis Martínezas Estrada (1895–1964) – argentiniečių poetas, eseistas, literatūros kritikas.

[201] Psichologija ir alchemija (*vok.*).

[202] Stopfordas Augustus Brooke'as (1832–1916) – airių dvasininkas, anglų literatūros tyrinėtojas. Svarbiausi veikalai: „Anglų literatūra" (*English Literature,* 1876*),* „Ankstyvoji anglų literatūra" (*The History of Early English Literature,* 2 t., 1892) ir „Anglų literatūra nuo pradžios iki normanų užkariavimo" (*English Literature from the Beginnings to the Norman Conquest*, 1898).

[203] Pamokamųjų ir įdomiųjų laiškų (*pranc.*). Tai didelis (34 tomų) jėzuitų misionierių, rezidavusių Kinijoje, Artimuosiuose Rytuose, Indijoje, Amerikos žemyne ir kitur, Europon siųstų laiškų rinkinys, spausdintas 1702–1776 metais.

[204] Luisas de Góngora y Argote'ė (1561–1627) – vienas žymiausių baroko atstovų ispanų literatūroje. Kūriniams būdinga sintaksė, sudėtinga poetinė kalba, išdailinta forma, metaforos, neologizmai, parafrazės. Vėlesniais amžiais jo kūrybą imta laikyti manieringos poezijos sinonimu.

[205] Žosmė apie Polifemą (*isp.*).

[206] Markas Fabijus Kvintilianas (Marcus Fabius Quintilianus, apie 35–apie

100) – romėnų retorikos teoretikas, oratorių mokyklos Romoje vadovas. Pagrindinis veikalas – „Oratoriaus mokymas" (*Institutio Oratoria*).

[207] Žr.: Herodotas. Istorija. – Vilnius: Mintis, 1988. – P. 196. – Vertė J. Dumčius.

[208] Friedrichas Schraderis (1865–1922) – vokiečių orientalistas, kalbininkas, rašytojas.

[209] Antonio Pisanello (1395?–1455) – italų dailininkas, ankstyvojo renesanso atstovas.

[210] Psichologija ir alchemija (*vok.*).

[211] Williamas Edwardas Soothillis (1861–1935) – anglų kinologas ir vertėjas. Svarbiausi veikalai: „Kinijos istorija" (*A History of China*, 1927), „Trys Kinijos religijos" (*The Three Religions of China*, 1929), „Kinijos budizmo terminų žodynas kartu su sanskrito ir anglų kalbų atitikmenimis ir sanskrito–pali kalbų rodykle" (*A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index*).

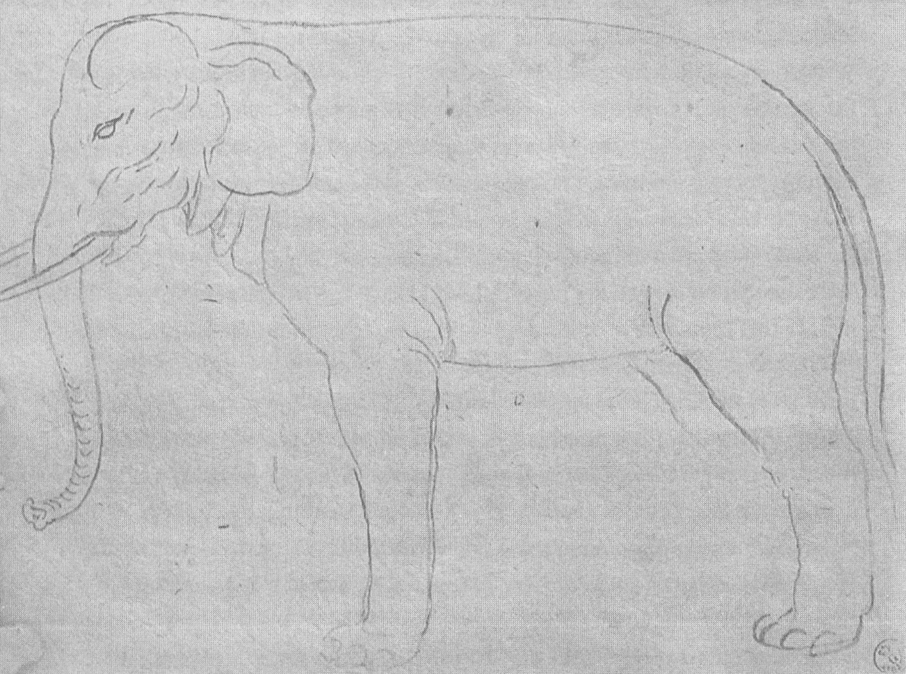
[212] Richardas Wilhelmas (1873–1930) – vokiečių sinologas, išvertęs Daodejing, Yijing, Zhuangzi ir kt. klasikinius kinų veikalus į vokiečių kalbą.

[213] Georgesas Margouliès (1907–?) – prancūzų sinologas. Svarbiausi veikalai – „Kinų meninės prozos raida" (*Évolution de la prose artistique chinoise*, 1929), „Kinų literatūros istorija: proza" (*Histoire de la littérature chinoise: prose*, 1949), „Kinų literatūros istorija: poezija" (*Histoire de la littérature chinoise: poésie*, 1951) ir kt.

[214] Aiškinamojoje kinų literatūros antologijoje (*pranc.*).

[215] Tą pačią ištrauką J. L. Borgesas pateikia esė „Kafka ir jo pirmtakai" iš rinkinio „Kiti tyrinėjimai" (*Otras inquisiciones*, 1952). Ten jis irgi nurodo, kad citatos autorius buvo Han Yu (768–824), kinų filosofas, poetas, valstybės veikėjas.

[216] Joshua Trachtenbergas (1904–1959) – klasikinių mitologinių tyrinėjimų „Žydų magija ir prietarai" (*Jewish Magic and Superstition*, 1939), „Velnias ir žydai" (*The Devil and the Jews*, 1943) autorius.

turinys

BORGES, JORGE LUIS

BO-275

PRAMANYTŲ BŪTYBIŲ KNYGA:

TRUMPOJI PROZA / JORGE LUIS BORGES; IŠ ISPANŲ KALBOS VERTĖ LINAS RYBELIS. – VILNIUS: LIETUVOS RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS LEIDYKLA, 2008. – 176 P.

ISBN 978-9986-39-559-1

Jorge Luisas Borgesas (1899–1986) – vienas originaliausių ir talentingiausių XX šimtmečio rašytojų, garsus Argentinos prozininkas, poetas bei eseistas. „Pramanytų būtybių knyga" – tai nuostabus modernusis bestiariumas, visų keisčiausių ir mįslingiausių būtybių, žmogaus vaizduotės sugalvotų laike bei erdvėje, vadovas, kuris grindžiamas gausia viduramžių lotynų, prancūzų, vokiečių, italų ir ispanų kalbomis parašyta medžiaga ir stebina neįtikėtinu autoriaus vaizduotės žaismu.

UDK

Jorge Luis Borges

PRAMANYTŲ BŪTYBIŲ KNYGA

Smulkioji proza

Redaktorė Rymutė Kvaraciejienė

Leidyklos redaktorius Saulius Repečka

Dailininkas Romas Orantas

Korektorė Virginija Savickienė

Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2008 09 26. 6,5 apsk. leidyb. l. Užsakymas 1122.
703-ioji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla,
K. Sirvydo 6, LT-01101 Vilnius,
www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt
Spausdino AB „Aušra", Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
www.ausra.lt / ausra@ausra.lt

Jorge Luis

BORGES

Chorchė Luisas Borchesas (1899–1986) – vienas originaliausių ir talentingiausių XX šimtmečio rašytojų, garsus Argentinos prozininkas, poetas, eseistas, vertėjas, mąstytojas. 2006 m. esame išleidę jo „Smėlio knygą".
Kaip teigia autoriaus kūrybos tyrinėtojas Ivanas Almeida, būdamas grynas „literatūros žmogus", bet paradoksaliai mėgstamas semiotikų, matematikų, filologų, filosofų ir mitologų, Borges'as per kalbos tobulumą siūlo savo žinių erdves, idėjų universalizmą, fikcijų originalumą ir poetišką grožį.

Pramanytų būtybių knyga – tai nuostabus modernusis bestiariumas, visų keisčiausių ir mįslingiausių būtybių, žmogaus vaizduotės sukurtų laike bei erdvėje, enciklopedija.

Į tokio pavadinimo knygą galėtume pagrįstai įtraukti princą Hamletą, tašką, liniją, paviršių, n-matmenų hiperplokštumas ir hipertūrius, visus bendrinius terminus, galbūt kiekvieną iš mūsų ir dievybę. Žodžiu, visų dalykų sumą – visatą. Vis dėlto mes pasitenkinome tuo, ką mums iškart sako žodžiai „pramanytos būtybės", ir sudarėme visų keistų būtybių, žmogaus vaizduotės sugalvotų laike ir erdvėje, vadovą.
Kaip nežinome visatos prasmės, taip nežinome ir drakono prasmės, tačiau drakono vaizdinys slepia savyje kažką tokio, kas artima žmogaus vaizduotei, todėl drakonas sutinkamas įvairiausiose vietose ir skirtingais laikais. / PRATARMĖ 1967 METŲ LEIDIMUI

26.00